

ŽURNALISTIKA

2013 (II)

Konkurso
„LIETUVOS SPAUDOS FOTOGRAFIJA 2013“
nuotrauka nugalėtoja

Tema „Europos metai“

2012 m. rinkimai į Seimą.

Kai kurioms partijoms rinkimų šachmatų partija baigėsi suskaičiavus rinkėjų balsus.

Į Seimą patekusios partijos pradėjo naują žaidimą, ir ne tik šachmatais.

Ramūno Danisevičiaus („Lietuvos rytas“) nuotr.

Almanachas
ŽURNALISTIKA
2013 (II)

Almanachas ŽURNALISTIKA 2013 (II)

Autoriai

Nerijus Maliukevičius

Dainius Radzevičius

Vaiva Žukienė

Domijonas Šniukas

Viktor Denisenko

Tomas Taškauskas

Genovaitė Burneikienė

Daiva Červokienė

Vytautas Žeimantas

Jonas Vėlyvis

Leidinio redaktorė

Aistė Žilinskienė

Kalbos redaktorė

Angelė Pletkuvienė

Dizainerė

Rima Jonytė-Jackova

Leidinių prenumeruoti galima internetu arba pašto skyriuose. Vieno numerio kaina 10 Lt, indeksas 5329.

ISSN 0135-1346

© Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga, 2013

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą
„Žurnalistikos ir visuomenės dialogas almanache „Žurnalistika“

(Fondas yra išpareigojęs 2013 m. projektui vykdyti suteikti 20 000 Lt finansinę paramą)

(„Televizija Lietuvoje: raida, veikimo modeliai“, „Daiva Pikturnienė: „Mes niekaip negalime įrodyti, kad mus žiūri“, „Edmundas Jakilaitis: „Žurnalistika ir kokybiška televizija nebūtinai yra vienas ir tas pats“, „Laura Paukštė ir Dominykas Kubilius: „Žiūrėdamas televiziją žiūrovas nebenori galvoti“, „Didžiaisiais televizijos bulvarais pavaikštinėjus. Subjektyvios pastabos“, „Oksana Borisova: „Jeigu esi melagis, tai kaip gali būti žurnalistas? Negali“, „Kaip parašyti istoriją, kurią visi atsimintų?“, „Televizija Rusijoje – ypatingos medijos ypatinga funkcija“, „Kubatas Otorbajevs: „Mus kritikuoja, kad „pernelyg švelniai“ klausinėjame politikų“, „Lietuvių periodika: praeities barjerai ir dabarties problemos“, „Didžiausio tiražo žurnalas skirtas ne žiūrėti, o skaityti“, „Kaip žurnalistai subręsta rašyti knygas?“, „Algis Bumblauskas. „Žurnalisto bloknotas“, „Aurelija Almonė Akstinienė. „Užbūrė Alauše nuskendę varpai“, „Arnoldas Čaikovskis. „Buriuotojo svajonių paukštė“, „Jonas Laurinavičius. „Vidurnakčio pašvaistė“, „Juozas Kundrotas. „Skardis“. Moralinio nuopolio istorija“, „Docentas Vilius Užtupas. Pirmasis Lietuvoje miniatiūrinių knygų gamintojas“, „Viensėdžiui“ – 100 metų“, „Lietuvos radijas pokario metais. Amžininko prisiminimai“, „Žvilgsnis į žurnalistinės veiklos praeitį“, „Žiniasklaidai reikia ne supermenų, o ombudsmenų“, „Tyrinėtojai, arba patvorių smalsuoliai“, „Juozas Kuckailis (1937–2013)“).

Viršelyje – žurnalistas, TV prodiuseris Edmundas Jakilaitis.

ALMANACHAS „ŽURNALISTIKA 2013 (II)“

Formatas 17x24 cm. 9 sp. l.

Leidėjai: Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija, Lietuvos žurnalistų sąjunga

Adresas: Jogailos g. 11, Vilnius

Spaudai parengė leidybos įmonė „Kriventa“, V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius

Tel. / faks. (8 5) 265 06 29, el. p. kriventa@takas.lt, www.kriventa.lt

Tiražas 750 egz.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius

www.petroofsetas.lt

Turinys

Redaktorės žodis 4

Televizija Lietuvoje

Televizija Lietuvoje: raida, veikimo modeliai 6

Daiva Pikturnienė: „Mes niekaip negalime įrodyti, kad mus žiūri“ 16

Kabelinės televizijos raida arba Nuolatinis skausmas dėl erotinių ir rusiškų programų 21

Prodiuserio vaidmuo TV kūryboje

Edmundas Jakilaitis: „Žurnalistika ir kokybiška televizija nebūtinai yra vienas ir tas pats“ 26

Laura Paukštė ir Dominykas Kubilius: „Žiūrėdamas televiziją žiūrovas nebenori galvoti“ 31

Tarp misijos ir pramogos

Didžiaisiais televizijos bulvarais pavaikštinėjus. Subjektyvios pastabos 37

Oksana Borisova: „Jeigu esi melagis, tai kaip gali būti žurnalistas? Negali“ 42

Kaip parašyti istoriją, kurią visi atsimintų? 48

Televizija Rytuose

Televizija Rusijoje – ypatingos medijos ypatinga funkcija 53

Kubatas Otorbajevs: „Mus kritikuoja, kad „pernelyg švelniai“ klausinėjame politikų“ 58

Lietuvos periodika

Lietuvių periodika: praeities barjerai ir dabarties problemos 63

Didžiausio tiražo žurnalas skirtas ne žiūrėti, o skaityti 75

Nuo straipsnio iki knygos

Kaip žurnalistai subręsta rašyti knygas? 81

Žurnalistų parašytų knygų apžvalga

Algis Bumblauskas. „Žurnalistų bloknotas“ 90

Aurelija Almonė Akstinienė. „Užbūrė Alauše nuskendę varpai“ 94

Arnoldas Čaikovskis. „Buriuotojo svajonių paukštė“ 97

Jonas Laurinavičius. „Vidurnakčio pašvaistė“ 100

Juozas Kundrotas. „Skardis“ 103

Veidas iš arti

Docentas Vilius Užtupas. Pirmasis Lietuvoje miniatiūrinių knygų gamintojas 108

Iš atminties ekrano

„Viensėdžiui“ – 100 metų 113

Lietuvos radijas pokario metais. Amžininko prisiminimai 122

Žvilgsnis į žurnalistinės veiklos praeitį 132

Etika ir profesionalumas

Žiniasklaidai reikia ne supermenų, o ombudsmenų 134

Tyrinėtojai, arba patvorių smalsuoliai 139

In memoriam

Juozas Kuckailis (1937–2013) 142

O. Posaskovos nuotr.

Redaktorės žodis

Sveiki gyvi, mielieji skaitytojai ☺

Mieli žiūrovai. Šiame leidinyje norisi kreiptis į Jus ir šiuo vardu, nes kalbėsime apie televiziją. Visuomenės informavimo kanalą, kuris jau daug metų pritraukia didžiausią auditoriją. Šiandien programos,

nespėtas pamatyti televizijos eteryje, vėliau galima peržiūrėti internete. Ar, kaip pastebi viena iš šio almanacho pašnekoivių – televizijos prodiuserė Laura Paukštė, apie viską, kas vyko laidoje, kitą rytą

galima paskaityti naujienų portaluose ir atrodys, kad tu tą laidą esi matęs. LRT vykdo net ir tiesiogines savo kuriamų laidų transliacijas internete.

Nerijus Maliukevičius, apžvelgdamas televizijų veikimo ypatumus Lietuvoje per pastaruosius 20 metų, pateikia stulbinamą statistiką: šiandien Lietuvoje yra net 56 televizijos programos. Be 11 nacionalinių programų, dar yra 12 vietinių televizijos programų, 21 programa transliuojama kabelinių televizijų tinklais, dar 10 – tik elektroninių ryšių tinklais.

Transliuojamų programų kiekis – didžiulis. Kaip žiūrovui nepasiklysti jos turinio bulvaruose? Čia savo patirtimi dalijasi daugelį metų TV3 televizijoje dirbusi žurnalistė, rinkodaros specialistė Oksana Borisova-Kuncienė. Žurnalistas, laidų vedėjas Edmundas Jakilaitis, jau 17 metų dirbantis televizijoje, aiškiai įvardins, jog šiandien savo turiniu ir forma televizija yra pramoga, tai, su kuo žmonės leidžia savo laisvalaikį. Jam antrins ir TV prodiuseriai Laura Paukštė bei Dominykas Kubilius, analizuodami, kokios televizijos programos patinka Lietuvos žiūrovams, o kokios ne: „Įdomu tai, kad Lietuvoje, skirtingai nei kitose šalyse, nėra populiarūs projektai, kai už intelektualius klausimus galima laimėti pinigų. Viena iš to priežasčių – žiūrėdamas televiziją žiūrovas nenori galvoti.“

Lietuvos kabelinių televizijų asociacijos vadovė Vaiva Radikaitė-Žukienė prisipažįsta, jog programų parinkimas visada buvo svarbiausias ir sunkiausias ir kabelinių televizijų veiklos aspektas. Jiems galvos skausmą nuolat kelia erotikos ir rusiškos programos. V. Radikaitė-Žukienė pabandys paaiškinti, kur ieškoti šių problemų ištakų.

Apie padarytas klaidas ir nelengvą duoną šiame numeryje kalbės ir regioninių televizijų atstovai.

Vieno iš populiariausių žurnalų „Savaitė“ redaktorė Asta Jelinskienė, priešingai, atskleis, kur jų sėkmės paslaptis ne tik išlaikant didelę auditoriją, bet ir brangiai parduodant reklamą: „Dabar jau daug kas sako, kad galbūt Jūs galėtumėte būti gražesni, dėti didesnių nuotraukų... Mes savo tikslą formuluojame kitaip – mūsų leidinys skirtas ne žiūrėti, o skaityti.“

Kad būtų įdomu skaityti, reikia turėti ką pasakyti. Dažnam jaunam žurnalistui kyla klausimas, kaip parašyti įdomią ir aktualią istoriją, kaip rasti tokią temą, o radus išgvildinti. Tomas Taškauskas profesionaliai ir aiškiai pateikia hipoteze paremto tyrimo metodą, kuris taps kaip *alma mater* kiekvieno, siekiančio dirbti profesionaliu žurnalistu, kelyje.

Malonaus skaitymo,
Aistė Žilinskienė

I. Juodytės nuotr.

Televizija Lietuvoje: raida, veikimo modeliai

Nerijus Maliukevičius

Lietuvos radijo ir televizijos komisijos administracijos direktorius

Šio straipsnio tikslas nėra šalies televizijų turinio analizė, o tik bandymas pateikti televizijų raidos tendencijas, statistinę medžiagą, apžvelgti televizijos vietą ir plėtros dinamiką Lietuvos audiovizualinėje rinkoje.

Pagrindiniai Lietuvos audiovizualinės rinkos bruožai, lyginant su Europos valstybėmis, yra nemokamų nacionalinių televizijų gausa (11), bene menkiausiai Europoje finansuojamas visuomeninis transliuotojas – VšĮ Lietuvos

nacionalinis radijas ir televizija, transliuojantis tris televizijos ir tris radijo programas (2012 m. iš valstybės biudžeto tam skirta 45,3 mln. Lt) bei gera spartaus plėtimosi interneto skvarba, leidžianti vis kokybiškiau transliuoti ir retransliuoti televizijos programas internetu.

2012 m. Lietuvos gyventojų prie televizoriaus praleidžiamo laiko trukmė didėjo sparčiausiai tarp visų Baltijos valstybių

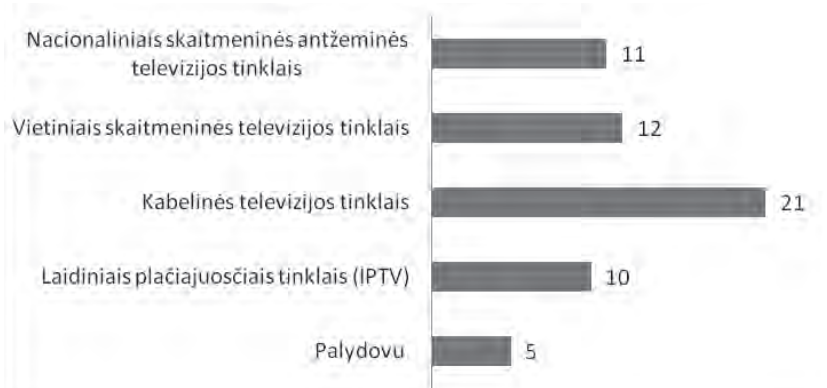
gyventojų ir pasiekė 3 val. 36 min. per dieną. Ilgiausiai – vidutiniškai 10 min. daugiau nei lietuviai – prie TV ekranų vis dar būna estai. Jie taip pat yra aktyviausi radijo klausytojai Baltijos šalyse. Tai parodė 2012 m. rinkos ir žiniasklaidos tyrimų kompanijos TNS atliktas Lietuvos, Latvijos ir Estijos žiniasklaidos auditorijų tyrimas, apie kurį pranešė kompanija TNS LT. Jos duomenimis, namų ūkių, turinčių LCD, plazminį arba LED televizorių, dalis 2012 m. antrąjį pusmetį pasiekė 45,5 proc. Išorinius skaitmeninius priedėlius 2012 m. antrąjį pusmetį turėjo 45,6 proc., o televizorius su integruotais priedėliais – 36,8 proc. namų ūkių. Namų ūkių, kuriuos TV signalas pasiekė skaitmeniniu būdu, dalis per 2012 m. išaugo 1,5 karto – nuo 51,6 proc. 2012 m. pradžioje iki 73,9 proc. 2012 m. ketvirtąjį ketvirtį. 2012 m. sparčiausiai augusi TV signalo priėmimo platforma buvo skaitmeninė antžeminė televizija.

Šiuo metu žiūrovai televizijos signalą priimti gali ir kompiuteriu bei išmaniuoju telefonu, laidas galima peržiūrėti norimu laiku.

Ne vienas šio straipsnio skaitytojas nustebtų išgirdęs, kad šiuo metu Lietuvoje yra 56 televizijos programos. Tačiau tai yra neginčijamas faktas. 2013 m. spalio 1 d. Lietuvoje, be 11 nacionalinių programų, transliuojančių savo programas skaitmeniniais antžeminiais tinklais, dar yra 12 vietinių televizijos programų, tiesa, dėl įvairių priežasčių ne visos jos veikia, 21 televizijos programos yra transliuojamos kabelinių televizijų tinklais, dar 10 yra transliuojamos tik elektroninių ryšių tinklais, kurių pagrindinė paskirtis nėra programų transliavimas ir / ar retransliavimas, t. y. internetu arba IPTV technologija.

Žinome, kad Lietuvoje televizijos transliacijos buvo pradėtos 1959 m. balandžio 30-ąją, o 1975 m. pradėtos spalvotosios televizijos transliacijos. 2002 m. Lietuvos nacionalinė televizija pradėjo transliuoti programą LTV2, o 2007 m. rugsėjo 24 d. – užsienyje gyvenantiems tautiečiams skirtą programą „LTV World“. Šių programų pavadinimai 2012 m. buvo pakeisti į programas LRT TELEVIZIJA, LRT KULTŪRA ir LRT

Televizijos programos, transliuojamos įvairiais elektroninių ryšių tinklais

LITUANICA. Per pastaruosius kelis dešimtmečius, nepaisant daugelio bandymų finansuoti nacionalinį radiją ir televiziją iš galimo abonentinio mokesčio ir mažinti arba visai atsisakyti komercinės reklamos, visuomeninis transliuotojas tebedalyvauja komercinės reklamos dalybose, nors atsiriekia tik apie 9 proc. visos Lietuvos televizijos reklamos rinkos pyrago (18–20 mln. Lt).

1993 m. gegužės mėnesį pradėjusi transliacijas UAB „Tele-3“ 1997 m. pakeitė pavadinimą į TV3 ir ilgainiui tapo žiūrimiausiu kanalu. 2002 m. kovo 31 d. Vilniuje pradėta transliuoti „Tango TV“ programa, kuri 2008 m. rugsėjo 15 d. pakeitė pavadinimą į TV6. 2011 m. spalio 3 d. pradėtas transliuoti trečiasis „Modern Times Group“ koncernui priklausantis kanalas Lietuvoje – TV8.

Pirmosios LNK transliacijos prasidėjo 1995 m. gegužės 5 d., o jos dukterinio kanalo – TV1 – 2003 m. gruodžio 20-ąją. Pradėjus kurti skaitmeninei antžemeinei televizijai Laisvo ir nepriklausomo kanalo grupė įsteigė programas INFO TV ir „Liuks!“.

1991 m. įsteigta „Rytų Lietuvos TV“ 1993 m. reorganizuota į „Baltijos TV“, kuri keitė pavadinimą iš BTV į TV4, jo vėliau atsisakė ir grįžo prie senojo. 2013 m. pradžioje įvyko istorinis sandoris, kuriuo UAB „Baltijos TV“ akcijas įsigijo UAB Laisvas ir nepriklausomas kanalas akcininkai.

1994 m. gegužės 12 d. Vilniuje pradėjo transliuoti Vilniaus televizija, 2001 m. spalio 11 d. virtusi TV programa „5 kanalas“. 2008 m. spalio 12 d. TV programos „5

kanalas“ pavadinimas pakeistas į „Lietuvos ryto TV“.

2001 m. liepos 1 d. iš Kauno pradėta transliuoti muzikinė TV programa „Pūkas TV“, kuri 2013 m. jau transliavo raiškiosios televizijos – HDTV – formatu.

2003 m. rugpjūčio 29 d. Lietuvoje pradėtos reguliarios TV transliacijos skaitmeniniu antžeminiu DVB-T būdu – iš Vilniaus TV bokšto 53 kanalu tada pradėtos transliuoti LTV, LNK, TV4 ir „Tango TV“ programos.

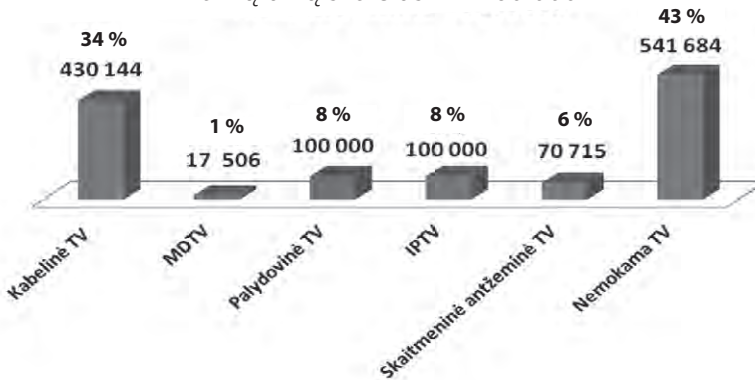
2006 m. išduotos pirmosios licencijos transliuoti laidiniais plačiajuosčio ryšio tinklais (IPTV), kurių tiesioginė paskirtis nėra programų transliavimas ar retransliavimas (UAB Penkių kontinentų komunikacijų centras, TEO LT, AB).

Vykdam LR Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 21 d. nutarimą Nr. 1093, 2012 m. spalio 29 d. 3.00 val. Lietuvoje buvo išjungta analoginė antžeminė televizija.

2013 m. pradžioje televizijos programas buvo galima žiūrėti daug įvairesniais būdais negu analoginės antžeminės televizijos laikais. Toliau pateikiamas grafikas atskleidžia, kiek namų ūkių Lietuvoje naudojasi vienomis ar kitomis televizijos priėmimo technologijomis.

Pažymėtina, kad daugelis namų ūkių naudojasi ne vienu televizijos priėmimo būdu. Taip pat atkreiptinas dėmesys į palydovinės televizijos segmentą, kur mokamos televizijos abonentai yra gyventojai,

TV priėmimas pagal atskiras platformas 2013 m. sausio 1 d.
Namų ūkių skaičius – 1 260 000

besinaudojantys VIASAT bendrovės paslaugomis. Ši bendrovė neturi retransliavimo licencijos Lietuvoje.

Komercinė televizija gyvuoja iš reklamos pajamų. Lietuvoje televizijos reklamos dalis visoje žiniasklaidos reklamos rinkoje nuolat didėja ir 2012 m. užėmė jau 47,8 proc. šios rinkos. Tai didesnė dalis, palyginti su Latvijos reklamos rinka, ir gerokai viršija televizijos reklamos dalį Estijoje, kuri 2012 m. buvo 30,8 proc. Darytina išvada, kad Estiją galime įvardyti dar tebeskaitančia tauta, kadangi spaudai skiriama reklamos dalis, tuo pačiu ir spaudos gyvybingumas ten geriau užtikrinamas.

2012 m. spalio 29 d. po dešimtmetį trukusio perėjimo prie skaitmeninės antžeminės televizijos Lietuvoje buvo išjungta analoginė antžeminė televizija. Sprendimą diegti skaitmeninę antžeminę televiziją ir išjungti analoginę antžeminę televiziją priėmė Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. kovo 27 d., patvirtinusi Lietuvos radijo ir televizijos komisijos (LRTK) ir Lietuvos

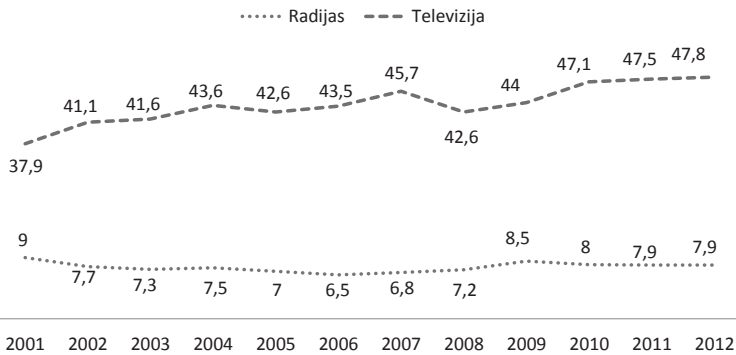
Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos parengtą Radijo dažnių radijo ir televizijos programoms transliuoti ir siųsti skyrimo strategiją.

2003 m. liepos mėn. AB Lietuvos radijo ir televizijos centras Vilniuje įrengė pirmąją Lietuvoje DVB-T MPEG-2 standarto skaitmeninės antžeminės televizijos stotį ir pradėjo bandomąjį televizijos programų siuntimą.

2004 m. balandžio mėn. Lietuvos radijo ir televizijos komisija išdavė pirmąsias skaitmeninės antžeminės televizijos transliavimo licencijas UAB „Balticum TV“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ ir UAB „TV1“ transliuoti programas „Balticum Auksinis“, LNK bei TV1 ir nuo rugsėjo mėn. Vilniuje buvo pradėtas nuolatinis skaitmeninės antžeminės televizijos transliavimas.

2004 m. lapkričio mėn. LR Vyriausybė patvirtino Skaitmeninės televizijos diegimo Lietuvoje modelį, nustačiusį skaitmeninės antžeminės televizijos diegimo

Pajamų dalis pagal žiniasklaidos kanalus, %, TNS LT

veiksmus, vykdančias institucijas, jų funkcijas, numatomas įgyvendinti priemonės ir jų terminus. Vadovaudamasi šiuo nutarimu, 2005 m. Ryšių reguliavimo tarnyba sukoordinavo keturis nacionalinius skaitmeninės antžeminės televizijos tinklus ir paskyrė juos siuntėjams, o Lietuvos radijo ir televizijos komisija 2006 m. kovo mėn. išdavė atitinkamas transliavimo ir retransliavimo licencijas. LRTK suteikus pirmenybę pareiškėjams, įsipareigojusiems transliuoti ir retransliuoti televizijos programas naudojant MPEG-4 glaudinimą, Lietuva viena iš pirmųjų pasaulyje pradėjo transliavimui naudoti MPEG-4 glaudinimą. Tai sudarė sąlygas sukurti 14 nemokamų ir 26 abonentinės televizijos programų 4 antžeminės televizijos tinklų nacionalinę platformą. Šių tinklų stotys Vilniuje pradėjo veikti 2006 m. birželio 30 d., o Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose – 2007 m. kovo 9 d., jais pradėtos transliuoti visos nacionalinės analoginės antžeminės televizijos programos. Vilniuje 2009 m. abonentinės televizijos paketą papildė raiškiosios televizijos programos (Kaune – 2011 m.).

2009 m. pabaigoje skaitmeniniu būdu Lietuvoje televizijos programas retransliavo 25 iš 53 kabelinės televizijos retransliuotojų ir 11 retransliuotojų plačiąjausčio ryšio tinklais. Lietuvos gyventojams yra teikiamas VIASAT prekės ženklų žymimas mokamos skaitmeninės palydovinės televizijos programų paketas.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. visi MDTV retransliuotojai (UAB „Viginta“ Vilniuje, UAB „Mikrovisatos TV“ Kaune, UAB „Balticum TV“ Šiauliuose ir Panevėžyje, UAB Pajūrio televizija Klaipėdoje) televizijos programas retransliavo skaitmeniniu būdu.

2008 m. rugsėjo mėn. LR Vyriausybė patvirtino Analoginės antžeminės televizijos išjungimo ir skaitmeninės televizijos skatinimo Lietuvoje programą, o 2011 m. rugsėjo 21 d. nutarimu nustatė analoginės antžeminės televizijos išjungimo datą – 2012 m. spalio 29 d. Programoje numatyta įgyvendinti dvi svarbias analoginės antžeminės televizijos išjungimo priemones – surengti visuomenės informavimo kampaniją ir daliai gyventojų

kompensuoti išlaidas skaitmeninės televizijos priėmimo įrangai įsigyti. 2012 m. spalio mėn. atlikti tyrimai parodė, kad informavimo kampanija buvo sėkminga – 98 proc. gyventojų žinojo, kad 2012 m. spalio 29 d. bus išjunta analoginė antžeminė televizija, taip pat 96 proc. apklausos dalyvių žinojo, jog norint žiūrėti skaitmeninę antžeminę televiziją reikalinga speciali priėmimo įranga, ir apie 75 proc. žmonių tvirtino, kad jau turi galimybę žiūrėti skaitmeninę televiziją. Iš gyventojų išlaidoms skaitmeninės televizijos priėmimo įrangai įsigyti kompensuoti numatytų 10 mln. Lt 2012 m. spalio 29 d. buvo panaudota tik 791 tūkst. litų. Gyventojai paraiškas kompensacijai gauti galėjo teikti iki 2012 m. lapkričio 20 d.

Analoginės antžeminės televizijos išjungimo dieną per nacionalinius skaitmeninės antžeminės televizijos tinklus buvo transliuojama 10 lietuviškų nemokamų (neko-duotų) televizijos programų, TEO LT, AB, retransliuojamos 2 nemokamos užsienio transliuotojų televizijos programos ir retransliuojamas 27 abonentinės televizijos programų paketas. TEO LT, AB, Vilniuje ir Kaune savo abonentams retransliuoja 3 raiškiosios televizijos programas. Taip pat per skaitmeninės antžeminės televizijos stotis Vilniuje ir Klaipėdoje UAB „Balticum TV“ savo abonentams siūlo 9 televizijos programų paketą. 2 VŠĮ Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos ir dar 7 lietuviškas skaitmeninės televizijos programos, transliuojamas per I Lietuvos radijo ir televizijos centro tinklą, galėjo priimti 97,8 proc. Lietuvos gyventojų, tinklas aprėpė 93 proc. Lietuvos teritorijos.

2012 m. rugpjūčio mėn. Ryšių reguliavimo tarnyba paskyrė siuntėjams skaitmeninės antžeminės televizijos kanalus vietinėms televizijos programoms transliuoti. Visi 20 vietinių televizijos programų transliuotojų 2012 m. spalio 29 d. turėjo galimybę pereiti prie skaitmeninio transliavimo.

2011 m. gruodžio 21 d. LR Vyriausybė patvirtino naują Skaitmeninės televizijos diegimo Lietuvoje modelio redakciją, kurioje nustatė skaitmeninės antžeminės televizijos plėtros gaires išjungus analoginę antžeminę televiziją. Šiame nutarime numatyta, kad pirmenybė naudojant du naujus nacionalinius skaitmeninės antžeminės televizijos tinklus teikiama raiškiajai televizijai, raiškiosios televizijos programų transliavimas turėtų prasidėti ne vėliau kaip 2014 m. liepos 1 d. Deja, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos skelbti konkursai dėl raiškiosios televizijos transliavimo baigėsi be rezultatų, kadangi neatsirado norinčių pradėti raiškiosios televizijos transliacijas.

2011 m. pakeitus Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymą, vienas naujas nacionalinis skaitmeninės antžeminės televizijos tinklas paskirtas tik Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos programoms transliuoti ir buvo numatyta, kad jis pradės veikti jau 2013 metais. Tačiau projektas įstrigo, nors ir buvo išrinktas tinklo operatorius, ir nedaug vilties, kad jis bus atgavintas artimiausiu metu.

Toliau pateikiamas nacionalinės skaitmeninės antžeminės televizijos tinklais transliuojamų ir retransliuojamų programų sąrašas.

SIUNTĖJAS – LRTC I	SIUNTĖJAS – LRTC II	SIUNTĖJAS – TEO LT I	SIUNTĖJAS – TEO LT II
LRT TELEVIZIJA*	BBC WORLD*	LIETUVOS RYTAS.TV	TV POLONIA
LRT KULTŪRA	ROSJA RTR*	TRAVEL CHANNEL / PLAYBOY	MTV EUROPE
LNK	PBK LITHUANIA	ANIMAL PLANET	EURONEWS
INFO TV	RTVi	NATIONAL GEOGRAPHIC CHANNEL	SONY ENTERTAINMENT TELEVISION
LIUKS!	NBA TV	DISCOVERY WORLD	EUROSPORT2
TV1	VH1	DISCOVERY CHANNEL	NICKELODEON
TV6	BALTICUM AUKSINIS	DISCOVERY SCIENCE	CNN INTERNATIONAL
BTV	CARTOON NETWORK/TCM –	EUROSPORT	TLC
TV3	SPORT1	ANIMAL PLANET	RTL
TV8	PINGVINUKAS	DIVA UNIVERSAL	BABY TV

* *Atviros transliuojamos programos, *atviros TEO LT retransliuojamos programos.*

* *Koduotos TEO LT retransliuojamos programos.*

Be nacionaliniu mastu veikiančių tinklų, 37-uju LRTC kanalu Vilniuje ir 25-uju kanalu Kaune TEO LT, AB, retransliuoja 3 didelės raiškos programas: „Eurosport HD“, „Discovery Channel HD“, „National Geographic Channel HD“, 53-iuju LRTC kanalu Vilniuje ir 45-uju kanalu Klaipėdoje UAB „Balticum TV“ retransliuoja 9 programas: „Balticum Auksinis“, „Eurosport“, „O-E“, „TV 1000 East“, „Cartoon Network/TCM“, „RTR Planeta“, „Discovery Channel“, „National Geographic Wild“, „NTV MIR“.

Išjungus analoginę televiziją vietinės televizijos susidūrė su įvairiomis, daugiausia finansinėmis, problemomis, tačiau nemažai jų palapsniui perėjo prie skaitmeninės antžeminės transliavimo technologijos. 2013 m. spalio 1 d. savo programas transliavo: UAB Kėdainių krašto televizija, VšĮ LN televizija, UAB „Roventa“, VšĮ Marijampolės televizija, UAB „TV7“, UAB „Ilora“,

UAB „SPLIUS, UAB Šiaulių apskrities televizija, V. Krušnos individuali įmonė, UAB „Pūkas“, VšĮ Alytaus regioninė televizija ir UAB „Aidas“. Keturių vietinių televizijų licencijos jų prašymu buvo panaikintos, trys – nevykdo veiklos, o dvi – transliuoja savo laidas tik vietinių kabelinių operatorių tinklais.

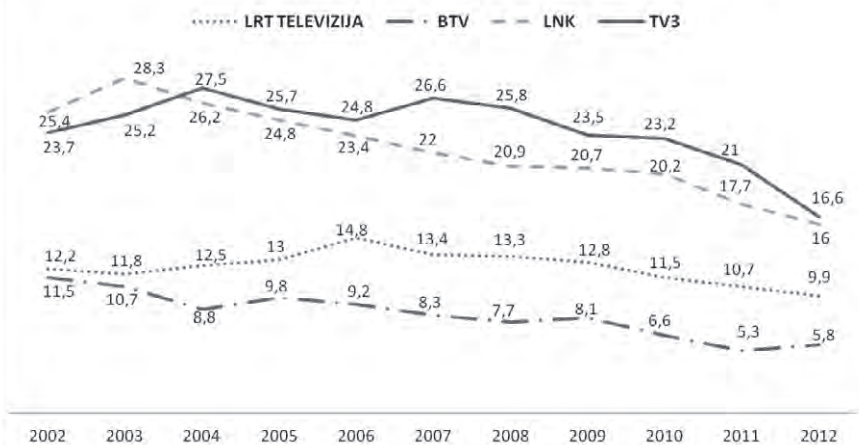
Žvelgiant į Lietuvos televizijos kanalų auditorijos struktūros dinamiką akivaizdu, kad kelis dešimtmečius pirmauja LNK ir TV3 kanalai. Tačiau išjungus analoginę televiziją 2012 m. spalio 29 d., kai žiūrovai jau gali rinktis ne iš keturių ar šešių kanalų, o iš 11 (nemokamos skaitmeninės antžeminės televizijos atveju), 40-ies (mokamos skaitmeninės antžeminės televizijos atveju) ar iš 60–100 (esant interneto televizijos – IPTV ar kabelinės televizijos abonentu), šių dviejų kanalų auditorija yra sumažėjusi, kadangi turėdamas galimybę matyti daugiau televizijos kanalų žiūrovai savo

žiūrėjimo laiką paskirsto didesniai kanalų skaičiui. Ruošdamosi išjungti analoginę televiziją didžiosios televizijos kūrė dukterinius nišinius kanalus ir ši tendencija pasiteisino, kadangi vienos ar kitos stambesnės transliuotojų grupės valdomų kanalų suminė auditorija beveik nesumažėjo.

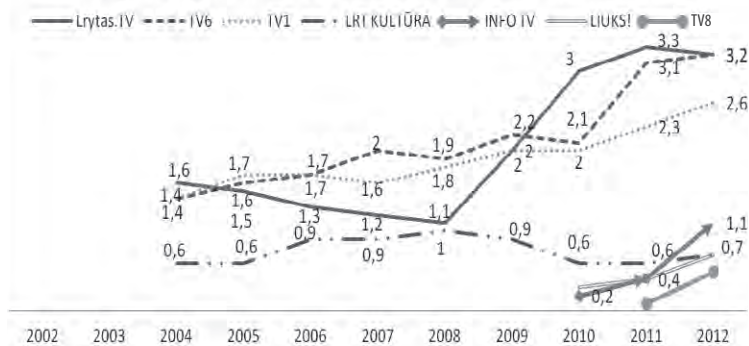
Žemiau pateikiami grafikai akivaizdžiai parodo, kaip mažėja didžiųjų televizijos kanalų auditorija ir kaip palaipsniui didėja mažų, nišinių kanalų auditorijos dalis.

Iš pateikto grafiko akivaizdžiai matyti, kad 2012 m. didžiąją auditorijos dalį užėmė „Modern Times Group“ valdomos bendrovės „Tele-3“ programos: TV3, TV6 ir TV8 – 20,3 proc. ir „MG Baltic“ valdomos bendrovės Laisvas ir nepriklausomas kanalas programos: LNK, TV1, BTV, INFO TV bei „Liuks!“ – 26,2 proc. Atkreiptinas dėmesys, kad „kitų televizijų“ kategorijoje apie 17 proc. auditorijos dalį sudaro Rusijos Federacijoje kuriamos, tačiau licencijas Europos Sąjungoje turinčios arba ten registruotos programos

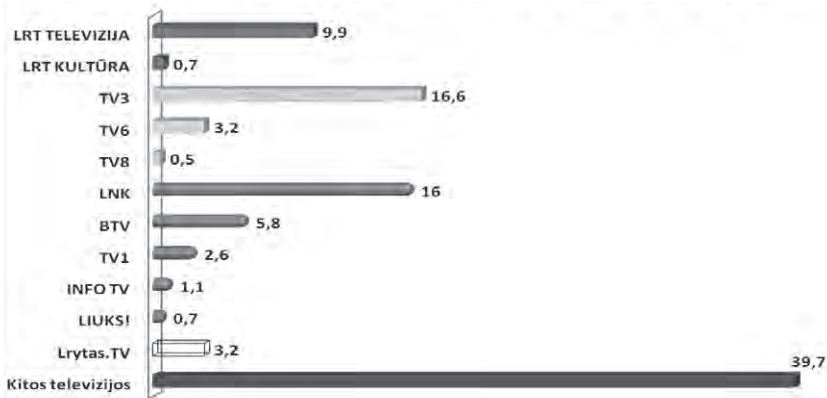
Keturių didžiausių televizijos kanalų auditorijos struktūros dinamika, %, TNS LT

Mažesniųjų televizijos kanalų auditorijos struktūros dinamika, %, TNS LT

Televizijų auditorijos dalis pagal žiūrėtą laiką 2012 m., %, TNS LT

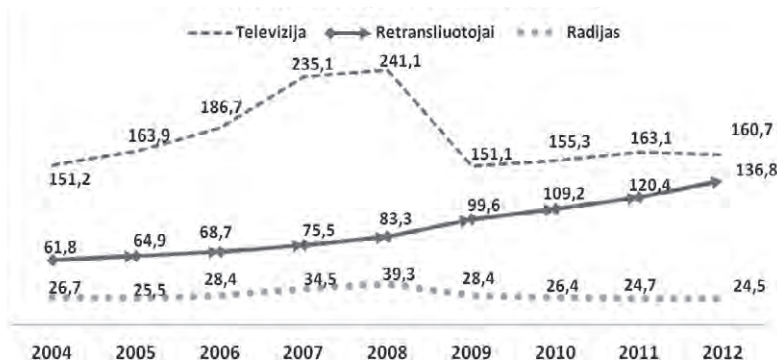

PBK, „NTV MR“, „REN TV Lietuva“ ir „RTR PLANETA“, kurios taip pat transliuoja ir Lietuvos žiūrovams skirtą reklamą.

Kaip žinome, televizijos programų kokybė priklauso nuo lėšų, investuotų į kuriamą turinį. Pažymėtina, kad 2009 m. įvykęs ypač ženklus radijo ir televizijos transliuotojų gaunamų pajamų iš reklamos transliavimo kritimas lėmė atitinkamus pokyčius šioje rinkoje. Dėl minėtų priežasčių dalis radijo, televizijos transliuotojų ne plėtojo verslą, o tik stengėsi išgyventi pačius sunkiausius

laikus. Nuo to laiko televizijų reklamos pajamos nepagausėjo, nors televizijų susikūrė dar daugiau. Visos jos turi dalytis tą pačią televizijos reklamos dalį, kurią reklamos davėjai nutaria skirti vienai ar kitai televizijai. Paradoksalu, kad, pvz., 2005 m., kai buvo transliuojamos 4 nacionalinės televizijos programos – LTV, TV3, LNK ir BTV, televizijos reklamos rinka buvo didesnė (163,9 mln. Lt) nei 2012 m., kai nacionalinio masto televizijos programų buvo 11 (160,7 mln. Lt). Grafike pateikiama radijo ir televizijos sektoriaus pajamų dinamika.

RTV sektoriaus pajamų dinamika, mln. litų

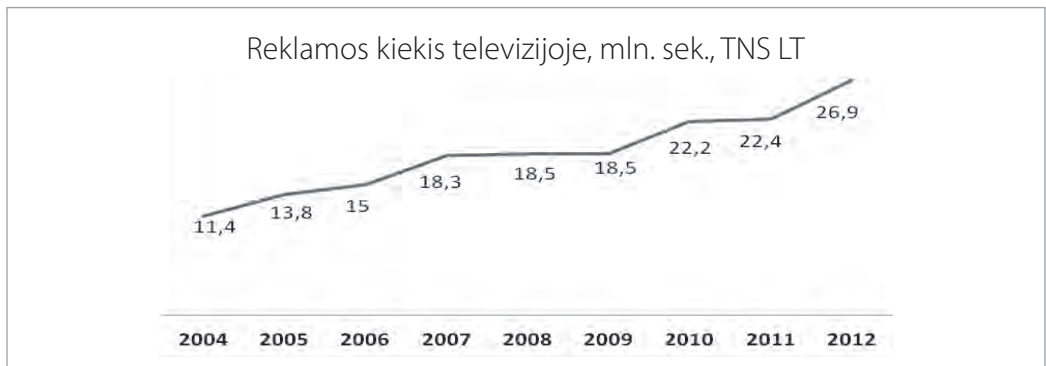
Svarbu pasakyti, kad, nepaisant tų pačių kaip ir prieš 7 ar 8 metus iš televizijos reklamos surenkamų lėšų, pastebimas kiekybinis reklamos didėjimas televizijų eteryje, kai išnaudojamas visas įstatymais leidžiamas reklamai skirtas eterio limitas, o kai kuriose vietinėse televizijose buvo fiksuotas ir šių limitų viršijimas. Dėl to jos buvo baustos. Aiškiai pastebimas reklaminių klipų, anonsų, savireklamos gausėjimas, palydimas rėmimo pranešimų. Apie kiekybinius reklamos, kurią apskaičiuoja bendrovė TNS LT, rodiklius liudija žemiau pateikiamas grafikas.

Peršasi akivaizdi išvada, kad, didėjant televizijų skaičiui, gausėjant fiziniam reklamos kiekiui, o televizijos reklamos lėšoms jau daugelį metų esant to paties lygio, reklamos įkainiai televizijoje vis krenta, daugėja paslėptos televizijos reklamos. Šie procesai daro neigiamą įtaką visai žiniasklaidos rinkai, kadangi dėl mažesnių televizijų reklamos

įkainių atitinkamai jie mažėja ir kituose žiniasklaidos sektoriuose – radijuje ir spaudoje.

Televizijos ateitis siejama su galimybe kiekvienam žmogui pasirinkti žiūrėjimo būdą, laiką, signalo kokybę. Prognozuojama, kad dinamiškai plėsis televizijos transliavimo internetu ir į mobiliuosius įrenginius technologijų kokybė. Televizijos bandys ieškoti savo žiūrovų ir neužimtų nišų. Jau dabar kai kurios televizijos bando tas nišas užsikovoti. TV3 programa jos skleidėjų yra įvardijama kaip kanalas, skirtas visai šeimai, TV6 – jauno, aktyvaus, azartiško žmogaus, į vyrus orientuotos televizijos programa, TV8 – moterų televizija, TV1 skelbiasi kanalu, skirtu moterų auditorijai, INFO TV reklamuojamas kaip „pirmasis žinių kanalas“, o „Liuks!“ – muzikinis kanalas, taip pat yra teminės „TV medica“ ir „Sport1“ programos.

Ar Lietuvos televizijos yra pasirinkusios tinkamą kelią žiūrovų simpatijoms užkariauti, žinoma, galiausiai jie ir spręs.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

ŠTV archyvo nuotr.

Daiva Pikturnienė: „Mes niekaip negalime įrodyti, kad mus žiūri“

Dainius Radzevičius

2013 m. buvo labai sudėtingi nacionalinei spaudai. Paskelbta, kad nuo 2014 m. pirmadieniais nebus leidžiami pagrindiniai nacionaliniai dienraščiai. „15 minučių“ apskritai nutraukė veiklą. Pasklido nedžiugios žinios ir apie bankrutuojančias bei užsidarančias regionines televizijas. Negailėstinga ekonominė situacija parklūpdė Aukštaitijos televiziją, kurios vadovas buvo ir Lietuvos regioninių televizijų asociacijos prezidentas.

„Žurnalistika“ pabandė pažvelgti į tikrąsias priežastis, kurios lyg giltinė sienauja regioninius transliuotojus Lietuvoje. Atvirai apie regioninės televizijos užkulisius sutiko pakalbėti vienos didžiausių šalyje regioninių televizijų – Šiaulių televizijos vadovė Daiva Pikturnienė.

Kokie 2013-ieji buvo Šiaulių televizijai?

Ganėtinai sunkūs ir sudėtingi. Apskritai regioninė žiniasklaida ir ypač televizijos išgyveno didžiulę krizę. Šiais metais netekome net dviejų regioninių televizijų – Raseinių ir Aukštaitijos (Panevėžio). Be abejonės, mes irgi gyvename labai sunkiai.

Jei kalbėtume medicininiais terminais, kaip savo būklę tiksliau apibūdintumėte?

Na, šiaip būklė gana sunki ir sudėtinga (*juokiasi*). Šiandien manome, kad Šiauliuose dviejų televizijų yra per daug. Jeigu situacija negerės, jeigu valdžios požiūris nesikeis, tai regioninės televizijos pradės nykti. Ne tik Šiauliuose, bet ir apskritai Lietuvoje, nes jau yra prasidėjusi tokia tendencija.

Ką turite omenyje, kai kalbate apie valdžios požiūrį?

Turi būti atsižvelgta į tai, kad mes esame smulkusis vietinis verslas. Nenoriu sakyti, kad reikalingos dotacijos, bet bent jau galimybė dalyvauti viešinimo paslaugų konkursuose. Turėtų būti sudaryta daugiau sąlygų veiklai. Galų gale ir valstybiniai užsakymai turėtų būti daugiau orientuoti į regionus, kad galėtume išgyventi, dirbti ir parodyti.

Ar kolegų pasitraukimas iš rinkos Jums buvo netikėtas?

Žvelgiant iš ekonominės pusės, tokia tendencija jau buvo matoma ir juntama. Mes patys jaučiame, kad išgyventi yra labai

sunku. Šiandien galime pasakyti, kad išlikti labai sudėtinga, ir nežinau, kodėl taip yra. Galbūt dėl to, kad skaitmenizacija leido žmonėms žiūrėti daugiau televizijos kanalų. O gal apskritai žmonės pakeitė požiūrį į televiziją. Vietinė televizija turi savo žiūrovą, nes visada galima pamatyti kaimyną ir patį save. Taigi ji turi savitumą. Bet išgyventi jai vis sunkiau ir sunkiau, nes verslininkai į regioninę televiziją žvelgia visai kitaip.

Papildoma informacija

Šiaulių televizija įkurta 1991 m. liepos 29 d. Pirmąją savo laidą žiūrovams ji parodė 1992 m. kovo 19 d. Kurį laiką naujoji televizija transliuota tik Šiauliuose, tačiau 2002 m. pabaigoje buvo įsigytas naujas siųstuvas ir Šiaulių televizijos laidas matė jau visos apskrities žmonės bei tie, kurie gyvena už 80 km nuo Šiaulių. Televizijos žiūrovų skaičius išaugo programą pradėjus retransliuoti ir kitiems kabelinių televizijų operatoriams („Splus“, KAVA, „Balticum“ ir kt.). Dar labiau žiūrovų ratas išsiplėtė 2007 m. balandžio mėnesį, kai televizijos programa pradėta transliuoti „Interaktyvioji Gala“ kabelinės televizijos abonentams visoje Lietuvoje. 2012 m. spalio 29 d. kartu su visomis Lietuvos televizijomis Šiaulių televizija savo programą pradėjo transliuoti nekoduotu antžeminiu skaitmeniniu signalu. Pati televizija skaičiuoja, kad jų auditorija – net pusė milijono žmonių. 2013 m. spalio 31 d. televizijos programa pradėta transliuoti ir internetu www.stv.lt.

Kaip kitaip?

Jie mano, kad čia neverta reklamuotis, nes niekas nežiūri tos regioninės televizijos. Mes neturime reitingų (TNS TV auditorijos tyrimai – D. R.), tad neturime ir kaip apsiginti. Niekas tų mūsų reitingų neužsako, netiria, o nusipirkti juos labai brangu.

Tai jei nėra Jūsų TV metrų tyrimų, tai ir reklamos rinkai Jūs neegzistuojate?

Mes niekaip negalime įrodyti, kad mus žiūri, mato ir kiek mato. Mes galime pasikliauti tik vieni kitų žodžiais ir patirtimi. Jie (verslininkai – D. R.) ir patys, aišku, sako, mačiau tą ir tą, ir kitą. Bet mes neturime realaus įrodymo. Todėl didesnės įmonės, kurios skaičiuoja reklamos rinkai skiriamus pinigus, prašo įrodymų, kurių mes neturime. Ir iš viso pas mus reklamuojasi tik smulkusis verslas. O smulkusis verslas šią dieną irgi išgyvena krizę. Ko jie pirmiausia atsisako? Būtent reklamos.

Ir Jūs, ir vietinė spauda yra arčiausiai žmonių. Vietinė spauda gyvena daugmaž stabiliai. Ar tai reiškia, kad Jūs veikiate toje pačioje rinkoje, bet sąlygos skiriasi?

Be abejonės. Skiriasi pats produkcijos platinimo principas – už laikraštį žmonės moka, o televizija platinama nemokamai. Mes negauname nė vieno lito dotacijos. Mes stengiamės dalyvauti viešuosiuose konkursuose konkuruodami kartu su nacionaliniais kanalais, bet dažnai to net negalime daryti, nes konkursinės sąlygos būna štai kad ir tokios: turi matyti 60 proc. Lietuvos gyventojų, turi

būti įvykdytos sutartys, kurių vertė yra šimtai tūkstančių litų... Tai iš karto mus, kaip čia mandagiau pasakyti, meta į šiukšlių dėžę.

Televizijos skaitmenizacija atnešė ir naujovių – dabar dalis nacionalinių kanalų iš kabelinės televizijos paslaugų teikėjų gali prašyti ir kompensacijos už rodomą savo produkciją. Ar Jums tokia galimybė reali?

Mes tikrai negauname pinigėlių nė iš vieno kabelinių televizijų operatoriaus. Didieji kanalai, man atrodo, jau turi sutartis. Nesu girdėjusi nė iš vieno regioninio transliuotojo, kad jie gautų iš operatorių papildomų pinigų.

Lietuvoje gana įprasta praktika, kai atskiri verslo sektoriai pasitelkdami lobizmą pagerina savo veiklos sąlygas. Pvz., statybų sektoriui papildomos veiklos sukūrė pastatų renovacija. Ar regioninių televizijų verslas nebandė eiti tuo keliu?

Tai aišku. Jeigu mes būtume turėję pinigų, turiu galvoje mūsų asociaciją, kuri vienija regionines televizijas... Mes kėlėme tokią idėją, kad galbūt reikėtų samdyti lobistus ir ieškoti galimybių, kaip būtų galima dalyvauti ir kuriant įstatymus, ir konkursuose, ir valdžią prispaudžiant. Bet dėl lėšų stygiaus mes to padaryti negalėjome. Ir šiandien tai labai jaučiame.

Ar vietinės žinios ir sava originali produkcija gali būti ateityje labiau vertinama ir reklamos užsakovų, ir žiūrovų?

Žiūrovai galbūt labiau nori kažkokių šou, mus lygindami su nacionaliniais kanalais. Mes labiau orientuojamės į vietinio

ŠTV darbo akimirkos. ŠTV archyvo nuotr.

gyvenimo būdo programą. Kodėl taip darome? Mat ir patys žiūrovai sakydavo, kad kiti rodo šou, tad jūs darykite kažką kitaip... Taip lyg ir darydavome. Bet tada lazda vėl atsuko kitu galu, nes tas pats žiūrovas sako, kodėl nedarote kaip kiti. Rasti tiesą yra ganėtinai sudėtinga. Manome, kad turime turėti savitą veidą ir savo nišą. Mūsų kitokia televizija ir jos misija – daugiau rodyti apie savo vietovę, apie gyvenimą, kuris yra čia, aplink mus.

Jūs esate gana didelė regioninė televizija. Kaip pavyksta išgyventi?

Mes esame viena didžiausių regioninių televizijų Lietuvoje. Šiuo metu produkciją gamina apie 20 žmonių, o ikirikiziniu laiku buvo ir apie 30. Todėl dabar esame labai susispaudę, dirbame daug ir dar daugiau. Stengiamės. Nuo praėjusių metų birželio mūsų televizija pradėjo transliuoti tik savo autorinę programą. Neretransliuojame jokio didžiojo kanalo, ką įprastai daro daugelis regioninių televizijų. Visada būdavo tokia praktika, nes mes turėdavome savo siūstuvus, o dažnių trūkdavo. Bet skaitmenizacija

sukūrė papildomų dažnių, todėl nebeliko tikslo retransliuoti kitų programų. Išlaikyti originalios produkcijos gamybą labai sunku.

Tai labiausiai ir stebina – Jūs turite daugybę savo originalių laidų, kurių nerasime nė vienoje kitoje, net ir nacionalinėje televizijoje. Kas Jus palaiko ir padeda tikėti savo misija?

Kas palaiko? Palaiko tikėjimas, kad esame reikalingi. Ir noras kurti. Ir tiesos ieškojimas, nes aplink matome daug negerų dalykų. Aišku, yra didžiulė darbuotojų kaita. Tai atsinaujinimas ir jų jaunystė mus palaiko. Žinoma, daugelis padirba kelerius metus ir išvažiuoja į nacionalinius kanalus. Jaunų žmonių iniciatyvų gana daug. Jie nori, bando, daro. Pasimoko, padirba ir išvažiuoja. Ir vėl ieškome. Ir esame lyg mokykla. Mūsų labai daug išvažiavusių. Pilni kiti kanalai (*juokiasi*). Džiaugiamės žinomais žurnalistais, operatoriais, techniniais darbuotojais. Pas mus dirbo ir Reda Gilytė, ir Virginijus Bardauskas, Kristina Savickaitė, ir Agnė Vėderytė, ir Tomas Stuoka. Galiu vardyti ir vardyti. Ir Maratas Sargsyanas pas mus pradėjo.

ŠTV darbo akimirkos. ŠTV archyvo nuotr.

Ar tai sutapimas, ar priešams pagąsdinti viešai skelbiamas toks Šiaulių televizijos direktorės oficialus elektroninis paštas – ragana@stv.lt?

Oi... (*Juokiasi*). Iš pradžių, aišku, tai buvo tik personažas, su kuriuo aš pradėjau dirbti televizijoje. Dabar manau, kad gal ir reikėtų pakeisti, kita vertus, o kodėl negalima palikti? Vienus tai pralinksmina, o kitus gal ir pagąsdiname (*juokiasi*).

Daug investuojate į žurnalistiką. Ko labiausiai norite palinkėti žurnalistams ir kas juos gali motyvuoti dirbti regioninėje televizijoje?

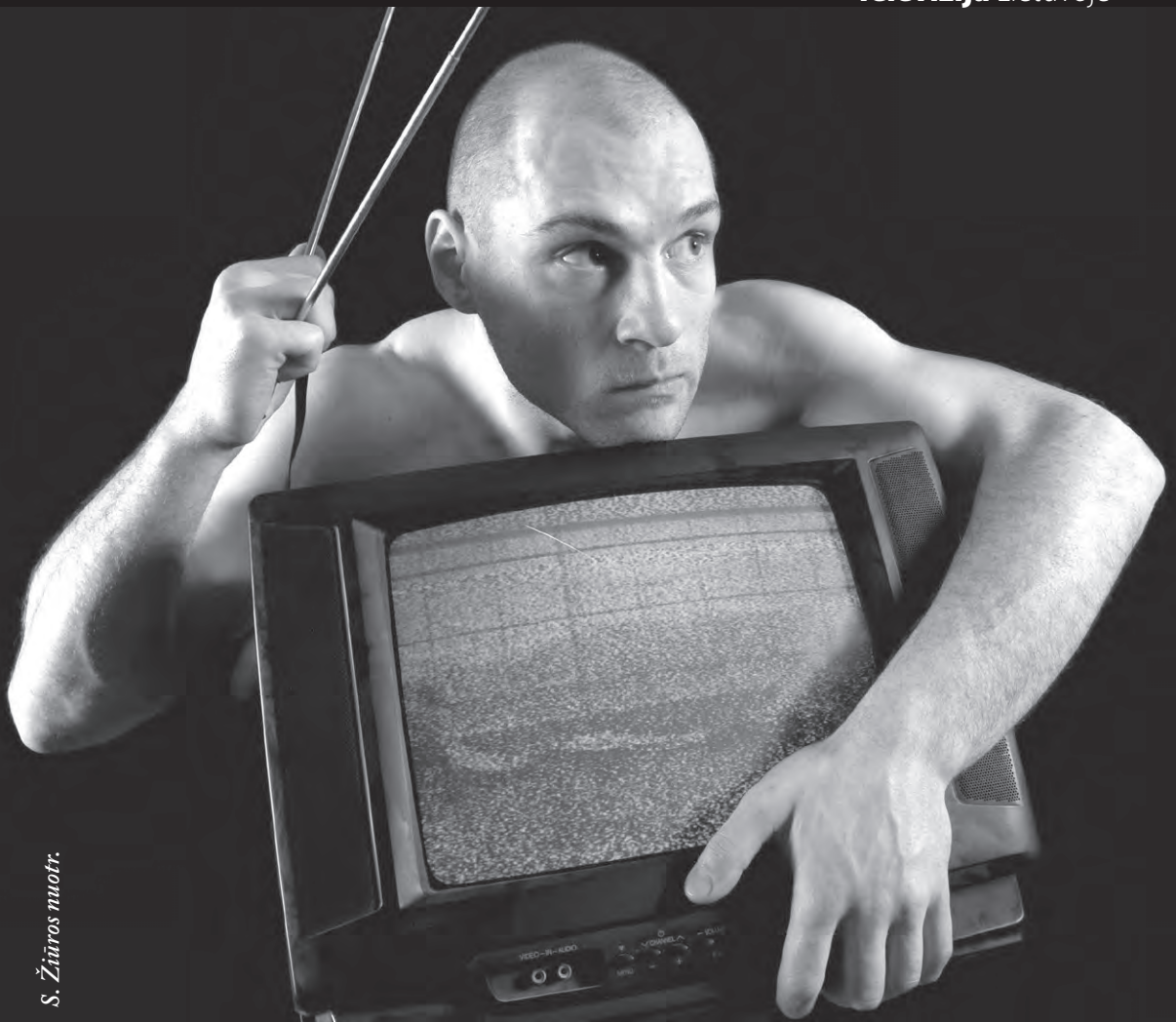
Būtų gerai, jei visi mūsų darbuotojai gautų tokį atlyginimą, kokio nori, kokį įsivaizduoja ir kurio jie tikrai verti. Labai norėčiau, kad, atiduodami savo jėgas, kūrybą ir žinias, jie gautų savęs vertą atlyginimą. Ne paslaptis, kad didelė dalis darbuotojų ir išeina į nacionalinius kanalus todėl, kad ten gerokai didesni pinigai.

Ko tikėtės 2014-aisiais? Kokie Jūsų planai?

Tai turėtų būti ganėtinai didelių permainų metai. Turime planų, bet apie juos dar ankstoka viešai kalbėti. Norisi tikėti, kad šie metai bus daug geresni nei 2013-ieji. Tikime, kad bus daugiau šviesios spalvos.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

S. Žiūros nuotr.

Kabelinės televizijos raida arba Nuolatinis skausmas dėl erotinių ir rusiškų programų

Vaiva Radikaitė-Žukienė

Lietuvos kabelinės televizijos asociacijos vadovė

Kabelinė televizija Lietuvoje šiemet šventė 25-metį. Galima pasakyti ir kitaip: ketvirtį amžiaus. Iš pradžių mūsų šalyje visiškai nauja buvusi veikla tapo tiek įprasta, kad daugelis laiko kabelinę televiziją (KTV) vos ne komunaline paslauga – kaip vanduo ar dujos.

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus kabelinė televizija yra „televizijos programų transliavimas ir (ar) retransliavimas per kabelinės televizijos tinklą“. Pastaruoju metu šį terminą baigia išstumti retransliuotojo (ir retransliavimo, kaip pačios veiklos) sąvoka, kuri yra platesnė, išsamesnė ir geriau nuskaido veiklos esmę: „visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslauga, kurią teikia retransliuotojas, skirta priimti transliuojamas užbaigtas radijo ir (ar) televizijos programas ar atskiras programas ir tuo pačiu metu nepakeistas perduoti visuomenei elektroninių ryšių tinklais“. Kitaip tariant, retransliuotojas parenka programas ir pateikia jas abonentams realiu laiku, t. y. niekaip jų nekeisdamas, įvairiais elektroninių ryšių tinklais: įprastinės kabelinės televizijos, plačiajuosčio ryšio, mikrobangės daugiakanalės TV, antžeminės / eterinės ar palydovinės TV. Dabar tokios paslaugos teikiamos ir į mobiliojo ryšio įrenginius.

Per tuos dvidešimt penkerius metus KTV rinka pasikeitė beveik neatpažįstamai. Jau seniai KTV operatoriai teikia daug kitų paslaugų: interneto prieigą, balso telefoniją, vaizdo stebėseną ir kita. Retransliavimo rinka stambėja, konsoliduojasi, atsiranda labai didelių operatorių, galinčių konkuruoti šioje srityje net ir su monopolijomis.

Šiuolaikinės kabelinės televizijos pradžia laikomi 1948 m. JAV. Iš pradžių tai buvo tiesiog techninė galimybė gauti televizijos signalą tose vietovėse, kur eterinės TV signalas silpnas arba nepasiekiamas dėl gamtinių kliūčių, pvz., kalnų. Norint teikti šią paslaugą, reikia sukurti gana sudėtingą

infrastruktūrą – nutiesti kabelinį tinklą (iš čia kabelinės televizijos pavadinimas), įrengti pagrindinę stotį, kurioje surenkami iš eterio arba iš palydovų programų signalai, apdorojami ir paskleidžiami kabeliais abonentams tokiu būdu, kad jie galėtų priimti signalus televizoriais, o dabar jau ir kitais turimais įrenginiais. Tam, kad vartotojas gautų kokybišką paslaugą, kabelinės televizijos tinklas įrengiamas didžiulėse teritorijose, nutiesiant keliasdešimt ar net kelių šimtų kilometrų magistralinius tinklus, kurie šakojasi ir pasiekia vartotojus – daugiausia daugiabučius gyvenamuosius namus. Po to tinklas išvedžiojamas daugiabučio namo laiptinėse, taip pat ir abonto gyvenamojoje valdoje, ypač jeigu pastarasis pageidauja prijungti ne vieną, o kelis televizorius skirtinguose kambariuose.

Šiuo metu Lietuvoje yra dviejų standartų kabelinė televizija: senesnioji analoginė KTV ir naujoji skaitmeninė KTV, prie kurios kaip porūšis priskiriama didelės raiškos televizija (HDTV) bei interneto protokolo televizija (IPTV), atsiradusi ėmus formuoti šviesolaidžių tinklus (klasikinė KTV naudojosi bendraašiais kabeliais, „variu“, kaip sako patys operatoriai). Pagrindinis skiriamasis bruožas – kabelinė TV nuo pat pradžių buvo mokama paslauga. Abonentai kas mėnesį moka abonentinį mokestį, kuris skiriasi priklausomai nuo pasirinktų programų skaičiaus ir kitų paslaugų kiekio.

Tam tikra prasme KTV priešistore Lietuvoje būtų galima laikyti kolektyvinės antenos paslaugą. Ji atsirado tiek dėl techninės būtinybės, tiek ir dėl estetinių sumetimų:

antenu miškas ant daugiabučių namų grašino paversti stogą rėčiu, ypač jeigu kiekvienas gyventojas imtųsi meistrauti pats. Savaimė aišku, kad įvairių formų ir dydžių metaliniai strypai nepuošė miestų, todėl sprendimas viską sujungti į vieną ūkį buvo logiškas ir pagrįstas. Suprantama, vieną lietuvišką ir dvi rusiškas programas pavadinti kabeline televizija būtų labai drąsu, tačiau tam tikru evoliucijos laipteliu kolektyvinių antenu sistema pasitarnavo.

Šiuolaikinis KTV tinklas yra didelė ir sudėtinga sistema, kurioje veikia ir variniai / bendrašiai kabeliai, ir šviesolaidžiai; programos priimamos ne tik iš eterio, bet ir iš palydovų arba signalas šviesolaidžiu sklinda tiesiai iš studijos (šitaip transliuojama daugelis Lietuvos televizijų). Dideli operatoriai jungia paskirus skirtingų miestų tinklus į vieną tinklą su viena stotimi / studija. Jeigu anksčiau vienas miestas buvo lygu vienas tinklas, atsiradus šviesolaidžiams ir skaitmeniniam signalo perdavimui padėtis pasikeitė iš esmės. Naujosios kartos tinkluose naudojami lazerio siųstuvai gali perduoti skaitmeninį TV signalą dideliais atstumais su minimaliais vaizdo ir garso kokybės nuostoliais, tiksliau būtų sakyti – visai be jų, todėl dideliems operatoriams, dirbantiems keliuose miestuose, nėra prasmės turėti kelias stotis su aptarnaujančiu personalu ir pan. Perskirstant kaštus (mažinant jų dalį, skirtą techninei priežiūrai), daugiau pinigų galima skirti naujoms paslaugoms diegti.

Vis dėlto kabelinė televizija yra ne tik (ir ne tiek) tinklas, tačiau ir visuomenės informavimo paslauga. Pvz., kol JAV nebuvo

palydovinės televizijos, daugelį TV kanalų buvo galima žiūrėti tik per kabelinę televiziją. Atsiradusi palydovinė TV, aišku, truputį stumtelėjo rinkoje kabelinę, tačiau tik truputį: vis dėlto didžioji transliuotojų dalis ir toliau pagrindiniu savo programų sklaidos šaltiniu laiko KTV, o palydovinė transliacija tarnauja dažniausiai kaip signalo kabelinėms televizijoms perdavimas, siuntimas. Absoliuti dauguma žmonių nėra linkę užsiiminėti technologine savišvieta ir eksperimentais: jie nori kuo patogesnės paslaugos – vienu pulteliu ar net vienu mygtuku junginėti žinomas ir mėgstamas programas.

Programų parinkimas visada buvo svarbiausias KTV veiklos aspektas. Pradėję nuo 18–20 programų, retransliuotojai šiuo metu siūlo 150 ir daugiau programų pagal pomėgius, poreikius ir pageidavimus. Kita vertus, būtent programų parinkimas buvo ir iki šiol lieka nuolatinis diskusijų objektas: kokių programų reikia, kokių geriau vengti ar apskritai atsisakyti. Galvos skausmą nuolat kelia dvi programų grupės: tai erotika ir rusiškos programos. Jeigu erotinių programų problema tobulėjant technologijoms beveik ir išspręsta (jas galima koduoti, užrakinti nuo vaikų arba jos pradamos rodyti tik vėlai vakare), tai rusiškos programos nuolat yra tiek politikų, tiek kontroliuojančių institucijų dėmesio sraigalyje.

Šios problemos ištakų reikėtų ieškoti pačioje KTV veiklos aušroje, kai Maskvos programos Lietuvoje buvo transliuojamos eteriu ir prieinamos visiems gyventojams. Šių programų išjungimas daugelį paskatino tapti

kabelinės TV vartotojais: absoliuti dauguma Lietuvos gyventojų gerai mokėjo rusų kalbą, buvo pripratę prie šių programų ir pageidavo jas žiūrėti toliau. Nors KTV nuo pat pradžių savo paketuose siūlė įdomias ir vertingas pažintines kitų šalių programas, tokias kaip „Discovery Channel“, „Eurosport“, „Travel“ ir pan., tačiau jos buvo transliuojamos anglų kalba, tad ir jų paklausa buvo gana vidutinė. Iki šiol dauguma KTV abonentų pageidauja, kad programos būtų retransliuojamos rusų kalba. Deja, maža Lietuvos rinka ir atitinkamai mažos pajamos iš KTV paslaugos neskatinio programų kūrėjų dubliuoti programas lietuvių kalba. Kitos Europos šalys nuėjo skirtingu keliu: Lenkija, Čekija, netgi neturtinga Rumunija siekė, kad šioms šalims skirtos programos būtų gimtąja kalba. Ypač šiuo požiūriu sektingas Lenkijos pavyzdys. Didžiulė šios šalies rinka ir atitinkamas abonentų skaičius (šiuo metu Lenkijoje daugiau nei 4,5 mln. abonentų) leido itin vykusiai adaptuoti populiariausias TV programas savo rinkai: jos yra ne tik lenkų kalba, bet ir pagal susitarimą dalis temų / laidų yra skirta Lenkijai. Tai kartu yra ir savų prodiuserių bei kitų kūrėjų populiarinimas, jų kūrybos sklaida ir, kas be ko, honorarai. Deja, kaip minėjau, Lietuvoje norinčių investuoti į lietuviškas žinomų programų versijas neatsirado, kaip ir mokėti papildomai už lietuvišką vertimą. Nueita lengviausiu ir pigiausiu keliu, pasirenkant rusiškai įgarsintas programas.

Atskira tema būtų Rusijoje gaminamos ir Lietuvoje retransliuojamos programos. Būtent jos sukelia daugiausia prieštarų vertinimų dėl kartais atvirai priešiško turinio, dviprasmiško istorinių įvykių vertinimo.

„Kaip tokios programos gali būti rodomos Lietuvoje?“ – dažnai tenka išgirsti pasipiktinimo kupiną klausimą. Labai paprastai. Dar 1989 m. Europos Sąjungoje buvo pasirašyta konvencija „Televizija be sienų“, kuri, be kita ko, teigia, kad transliuotojo, įsisteigusio bet kurioje valstybėje – Europos Sąjungos narėje ir veikiančio pagal tos valstybės atitinkamus įstatymus, transliacijos gali būti be apribojimų priimtos ir retransliuojamos visoje Sąjungoje. Suderinant ES ir Lietuvos teisės aktus, Visuomenės informavimo įstatymo 341 str. 1 d. pabrėžiama, jog „Lietuvos Respublikoje laiduojamas laisvas visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų priėmimas iš Europos Sąjungos valstybių narių, Europos ekonominės erdvės valstybių ir Europos Tarybos konvenciją dėl televizijos be sienų ratifikavusių Europos valstybių“. Norint uždrausti ar kitaip apriboti ES valstybių transliuotojų programų sklaidą, reikia atlikti sudėtingą ir painią procedūrą. Ją būtina derinti su įvairiomis ES institucijomis bei su valstybe, kurioje toks prasižengęs transliuotojas yra registruotas. Reikia pripažinti, kad Rusijos transliuotojai tam puikiai pasirengė: visos žiūrimiausios Rusijos programos, skirtos Baltijos šalių regionui, registruotos įvairiose Europos valstybėse: Latvijoje, Vengrijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje, tad teoriškai yra ES valstybių transliuotojų produktas. Kita vertus, su tokia galinga propagandos mašina kariauti reikia nuolat ir kantriai, beveik kaip partizaniniame kare, o ne priešokiais, nuo progos prie progos, nes tokie netikėti „šūviai“ dažnai duoda labai nelauktą rezultatą. Prieš kelerius metus tuometinis užsienio reikalų

ministras pasipiktinęs reikalavo uždaryti „Pervyj Baltyjskij kanal“, parodžiusį laidą „Amžiaus paslaptys“, kurioje buvo labai „savotiškai“ interpretuojami istoriniai įvykiai, susiję su Ribentropo ir Molotovo paktu. Keista, kad būrys ministerijos valdininkų nesugebėjo (nenorėjo?) paaiškinti ministru, kad tai ne Rusijos TV, o išjungti kitos ES valstybės televiziją ne taip paprasta, tačiau dar keisčiau atrodė tai, jog skandalas kilo laidos „Litovskoje vremia“ premjeros išvakarėse... Geresnę reklamą naujai laidai turbūt sunku sugalvoti.

Atskirai reikėtų pakalbėti apie KTV operatorių (retransliuotojų) kuriamus vietinės televizijos kanalus. Vakarų Europos šalyse ir ypač Amerikoje kabelinė televizija ne tik retransliuoja televizijų programas, tačiau ir pati kuria. Ilgainiui jos išauga į gerai žiūrimus TV kanalus, pvz., Amerikoje nemažai „Premium“ filmų kanalų, tokių kaip HBO, išaugo iš KTV filmų kanalo – iš pradžių rodė kitų studijų sukurtą produkciją, o dabar jau ir patys užsako ir (ar) kuria populiarius, žiūrovų labai mėgstamus TV serialus, pvz., „Sopranai“ arba „Seksas ir miestas“. Be to, Amerikoje dažnai koks nors prieštarčiau vertinamas filmas eterio taip ir nepasiekia, jį leidžiama rodyti tik per kabelinę televiziją, todėl nieko nuostabaus, kad būtent KTV filmų kanaluose pasirodo patys įdomiausi televizijos filmai ir serialai.

Lietuvoje kol kas kabelinė televizija serialų nekuria, tačiau dažnai būtent KTV autorinė programa yra mėgstama ir laukiama: joje surenkami ir parodomi svarbūs miesto ar miestelio įvykiai, kurie neturi jokių šansų patekti į nacionalinių televizijų akiratį, bet labai rūpi vietos gyventojams. Be to, išjungus analoginę eterinę televiziją daug regioninių transliuotojų nebeįstengė išsilaikyti eteriye ir pasirinko kitą sklaidos būdą – būtent per kabelinius tinklus.

Kas šiandien yra kabelinė televizija – visuomenės informavimo paslauga ar telekomunikacijų verslas? Pagal lietuviškus įstatymus beveik vienareikšmiškai ji priskiriama visuomenės informavimo sričiai: jos veiklą reglamentuoja Visuomenės informavimo įstatymas, o licencijas veiklai išduoda Lietuvos radijo ir televizijos komisija. Tačiau vos prieš porą mėnesių Europos Teisingumo Teismas byloje *UPC Nederland BV* prieš *Gemeente Hilversum* pripažino, kad kabelinė televizija yra elektroninių ryšių, o ne visuomenės informavimo paslauga (UPC yra didžiausias Europos KTV operatorius, veikiantis daugelyje Europos šalių). Lietuvos institucijos dar nepasakė savo nuomonės dėl šios bylos išvadų – tai tikrai revoliucingas sprendimas, iš esmės keičiantis kai kurias nusistovėjusias normas. Tad kol kas kabelinė televizija Lietuvoje yra svarbi visuomenės informavimo veiklos dalis, suteikianti galimybę daugybei Lietuvos gyventojų rinktis ir žiūrėti programas, kurių jie pageidauja.

O. Posaskovos ir M. Ambrazo nuotr.

Edmundas Jakilaitis: „Žurnalistika ir kokybiška televizija nebūtinai yra vienas ir tas pats“

Aistė Žilinskienė

Žinomas TV laidų vedėjas, žurnalistas, ne vienerius metus ragavęs ir televizijos vadovo duonos Edmundas Jakilaitis prieš metus, pasitraukdamas iš „Lietuvos ryto“ televizijos, pradėjo ir prodiuserio karjerą.

Šiandien su žinomu žurnalistu kalbamės apie tai, kuo įdomus yra televizijos prodiuserio darbas, kiek prodiuseris turi įtakos informacinės laidos turiniui.

E. Jakilaitis yra įkūręs prodiuserių kompaniją „Media 3“. Šiuo metu prodiusuoja informacinės televizijos laidas „Dėmesio centre“ (LRT), „Ekonomikos forumas“ (LRT), kurias pats ir veda. Taip pat prodiusuoja realybės šou verslo tematika „Lietuva gali“ (LRT) bei talentų šou „Aukštinės rankos“.

Kaip nusprendėte tapti televizijos prodiuseriu? Ar po kelerių metų vadovavimo „Lietuvos ryto“ televizijai nekilo noras atsiduoti vien tik žurnalistikai? Juk ne kartą esate viešai sakę, kad geriausiai jaučiatės dirbdamas žurnalistinį darbą.

Žurnalistika yra žurnalistika. Tai yra vienas užsiėmimas, o prodiuserio darbas leidžia realizuoti kitas idėjas, tai, ką tu apskritai nori sukurti televizijoje, nebūtinai vesdamas laidas. Turiu idėjų ir sumanymų, kuriuos norėčiau realizuoti televizijoje, bet jie nebūtinai tinka man, kaip vedėjui.

Prodiuserio darbas visai kitoks – reikia organizuoti procesą, o ne tik kurti informacinį turinį, kaip daro žurnalistas. Prodiuseris televizijos dirvonouose gali veikti daug plačiau. Tu gali arti įvairias vagas – ne tik tą, į kurią sodina ridikėlius, bet ir skirtąją bulvėms, krapams ir pan.

Tiesiog šitaip susiklostė mano gyvenimas. Kai teko išeiti iš LNK Žinių tarnybos vadovo pareigų, kurios buvo panašios į prodiuserio darbą, svarsčiau, kuo čia daugiau užsiimti. Vien žurnalistinė veikla man nesuteikė pakankamai krūvio, pamačiau, kad lieka nemažai nepanaudotos energijos ir laiko, tad būtų galima dar ką nors sukurti.

O ką naujo atradote televizijoje, pradėjęs dirbti nepriklausomu prodiuseriu?

Nieko ypatingo, tačiau prodiuserio darbas yra ir tam tikras verslas. Tai ir atsakomybė žmonėms, kurie kartu dirba. Jeigu esi nepriklausomas prodiuseris, kuris gyvena

iš šios veiklos ir kuriam televizijos kanalas moka X sumą pinigų, kad jis parengtų konkurencingą produktą, vadinasi, tai turi būti ir gerai atrodanti laida, ir turinti gerą atgarsį, gerą reputaciją, ir tuo pačiu gausiai žiūrima. Bent jau aš taip suprantu. Prodiuserio darbas teikia daug įdomių iššūkių.

O kokia prodiuserio įtaka laidos turiniui?

Čia kaip kur. Vieni prodiuseriai labiau organizuoja procesą, kiti įdeda labai daug savo minčių. Yra įvairių prodiuserių: vieni yra prodiuseriai administratoriai, kiti – prodiuseriai režisieriai, tretieji – prodiuseriai vedėjai.

Viskas priklauso nuo laidos. Aš, tarkime, galiu visai dirbti. Galiu tiesiog surinkti žmones ir suteikti jiems visišką kūrybinę laisvę, galiu ir pats kurti. Viskas priklauso nuo to, ar aš jaučiuosi geriausiai išmanantis temą iš tų, kurie kuria laidą.

Tarkime, iš mano prodiusuojamų laidų talentų šou „Auksinės rankos“ visiškai skiriasi nuo laidos „Lietuva gali“, tad ir mano asmeninis indėlis šiuo atveju yra visiškai kitoks.

O kokius pagrindinius reikalavimus televizijos kelia prodiuseriams? Jums teko dirbti komercinėje televizijoje, dabar dirbate nacionalinio transliuotojo kanale? Ar egzistuoja kokia nors takoskyra.

Be to, kad viskas būtų pagaminta laiku ir vietoje, visiems rūpi kokybė ir kaip ta kokybė virsta auditorijos dydžiu. Tai yra svarbiausia – kaip suderinti aukštą kokybę ir aukštą žiūrimumą.

Edmundas Jakilaitis. O. Posaškovos ir M. Ambrazo nuotr.

O jei yra aukšta kokybė, bet nėra tos didelės žiūrovų auditorijos...

Aš netikiu tokiais dalykais. Televizija yra absoliučiai masinis produktas. Ji nėra tai, ką žmogus gamina sau. Televizija turi būti paklausī, ji turi pasiekti maksimalią auditoriją. Jeigu televizijos laida yra nepopuliari, greičiausiai ji yra bloga: gal turėjo būti pasirinktas kitas laidos žanras, gal laida buvo skirta nišiniam kanalui. Televizijos, kuri transliuoja visai teritorijai, visai visuomenei, kuriamos laidos turi būti populiarios. Priešingu atveju tai ne televizija.

O kodėl tuomet komercinėse Lietuvos televizijose beveik nebeliko grynai informacinių laidų, kaip, tarkime, Jūsų vedama „Dėmesio centre“ ar „Ekonomikos forumas“?

Matote, žurnalistika ir kokybiška televizija nebūtinai yra vienas ir tas pats. Tai netgi greičiausiai skirtingi dalykai. Arba žmonės, žiūrėdami televiziją, gauna vien informaciją. Žurnalistika yra tik televizijos dalis.

Šiaip televizija, mano nuomone, savo turiniu, savo esme šiuo laikmečiu yra pramoga. Tik ta pramoga, aišku, turi būti kokybiška, įdomi, teikti estetinį pasigėrėjimą, kažką pasakyti ar pamokyti, kažkur nuvesti. Televizija yra tai, su kuo žmonės labai dažnai leidžia laisvalaikį, pavyzdžiui, žiūrėdami šokių ar dainavimo laidas. Ir kodėl gi ne...

Tuomet informacinė funkcija daugiausia atitenka nacionaliniam transliuotojui?

Žinoma. Nacionalinio transliuotojo net ir pramoga turi būti šiek tiek kitokia: tauresnė, kelianti aukštesnius tikslus, puoselėjanti profesionalų meną. Juk visiems aišku, kuo skiriasi, tarkime, chorų projektas per LRT ir chorų projektas per TV3. Viena me projekte dainuoja profesionalūs chorai, jie daug ruošiasi, repetuoja, jų sudėtingas repertuaras ir sudėtingi kūriniai, o kitame projekte akcentas yra žmonių tarpusavio santykiai, choreografija, emocijos, pasitelkiami įvairūs eksperimentai, kaip kalinių choras, ir pan.

Bet ar paprastas žiūrovas tik įsijungęs televiziją gali pajusti kokybinį to paties pobūdžio laidų skirtumą? Juk ir ten, ir ten gražiai dainuoja...

Žinoma, kad gali. Aš tai tikrai jaučiu. Mesgi akivaizdžiai sutinkam, kad į atranką atėję žmonės pirmą kartą neišdainuos taip, kaip dainuoja kasdien repetuojantys, patirtį turintys chorai. Ir nė vienas iš pirmąkart televizijos projekte susibūrusių chorų turbūt negalėtų atstovauti Lietuvai Europos chorų konkurse.

Televizija yra masinis reiškinys, bet pagal tam tikrą projekto kokybę vis tiek išsiskaido jos auditorija. Vienus projektus žiūri žmonės, įgiję aukštąjį išsilavinimą, turintys aukštesnes pajamas. Kitus žiūri mažesnes pajamas gaunantys žmonės, žemesnio išsilavinimo, iš regionų. Žmonių poreikiai skiriasi.

Anksčiau buvo visai kitokie televizijos matavimai, t. y. žmonės pildydavo dienoraščius, ką žiūrėjo. Dažniausiai įrašydavo tai, ką vertino kaip gerą laidą, o ne ką realiai žiūrėjo, nes buvo tarsi gėda pasakyti, kad žiūrėjo prastesnę laidą. Tad ir televizijos rengdavo gal šiek tiek kitokias laidas, nes atrodydavo, kad žiūrovai jas vertina, ir tai tarsi reikšdavo, kad jas žiūri.

Bet iš tiesų tarp žiūrėjimo ir vertinimo yra didžiulis skirtumas. Visi žiūrovai sako, kad jie žiūri tik BBC ir CNN, o jau lietuviškos televizijos tai nieko vertos. Šią situaciją geriausiai iliustruoja prodiuserio Lauryno Šeškaus pateiktas pavyzdys apie Leonido

Donskio laidą „Be pykčio“. Kai jis žurnalistikos studentų klausia, ar gera L. Donskio laida, tai dauguma atsako, kad labai gera. O kai paklausia, apie ką buvo paskutinė ar priešpaskutinė laida, tai būna atsakymas: „Nežinom.“ Kai tų pačių studentų klausia, ar, pavyzdžiui, KK2 yra bloga laida, tai dauguma atsako, kad bloga. „O ar matėte vakar, kaip padarė su Brazauskiene?“ Visi atsako: „Matėm, matėm.“

Ar nacionaliniam transliuotojui šiandien yra svarbūs reitingai? Ar jie prieš pradėdami transliuoti laidą išsikelia sau tam tikrus auditorijos pasiekiamumo tikslus?

Televizijos laida vertinama pagal auditorijos dydį, jos kokybę, taip pat pagal aktualumą. Bet kuriuo atveju jei tu kuri kažkokį produktą ir jo niekas nežiūri, tai kam tu jį tada darai. Maždaug aš padariau gerą laidą, bet žiūrovai kvailiai nesuprato... Tai gal kurk latviams, estams, jeigu lietuviai nesupranta, arba daryk taip, kad lietuviai suprastų.

Žemi LRT reitingai yra ta priežastis, dėl kurios nutraukiamos laidos. Vadinasi, jie yra svarbūs.

Grįžtant prie žurnalistikos. Edmundai, kurdamas naują laidą Jūs, kaip prodiuseris, renkate ir jai komandą. Laidai dažniausiai reikalingi ir redaktoriai, ir reporteriai. Pagal kokius kriterijus savo prodiusuojamoms laidoms atsirenkate žurnalistus?

Matote, mano gana unikali situacija. Aš esu dirbęs su daugybe žurnalistų, daugelį jų pažįstu ir apie daugumą iš jų turiu savo

nuomonę. Tad aš pirmiausia atsirenkau pagal tai, kokia yra mano darbinė patirtis su tuo žmogumi.

O jeigu tektų rinktis iš žmonių, su kuriais nesate dirbęs?

Svarbiausia, kad akys degtų. Svarbiausia, kas žmogus yra, kiek jis kūrybingas.

Žurnalistika televizijoje – tai ne tik specialybė, kai tu gali rengti reportažus. Žinoma, jeigu darbas susijęs su aktualijomis, tai žurnalistikos mokslus baigęs žmogus galbūt turės daugiau įgūdžių tikrinti informaciją, bus sukaupęs daugiau tam tikrų teorinių žinių. Bet jeigu žmogus turės rengti pramoginius pasakojimus ar apybraižas, tai man gal labiau imponuotų, jei jis būtų baigęs režisūrą.

Taip, dauguma žmonių, kurie dirba žurnalistais, yra baigę žurnalistiką, bet televizija, televizijos laidos ir televizijos reportažas gali būti labai įvairūs, ir kartais tai net visai priešingas požiūris, alternatyvų paieška tam, ką daro visi.

Reportažai televizijoje šiandien sėkmingai kuriami ir be žurnalisto, tik operatorius ir režisierius. Reportažai be teksto. Ne visada tas tekstas ir reikalingas. Kas tas tekstas? Jį gali parašyti kiekvienas, net ir pirmokas, o padaryti gerą reportažą jau ne kiekvienas įstengia.

Žurnalistikos studijos suteikia teisę, tarsi legalų pagrindą ieškoti pirmo darbo žiniasklaidos priemonėje. O kas jau bus po to, niekas nežino...

Kokius iššūkius televizijos laidoms šiandien kelia augantis interneto populiarumas?

Šiandien mums veikiant multiplatforminėje erdvėje iš esmės nebėra jokio skirtumo, kur parengtos laidos. Viską diktuoja ne žiniasklaidos forma, o turinys. Ateityje nebus jokio skirtumo, kur rodomos mano laidos: ar per televiziją, ar internete, ar atsisiunčiamos, ar per telefoną. Tik turinys yra svarbu. Jeigu turinys bus blogas, niekas tų laidų nežiūrės.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

M. Ambrazo nuotr.

Laura Paukštė ir Dominykas Kubilius: „Žiūrėdamas televiziją žiūrovas nebenori galvoti“

Aistė Žilinskienė

Pora, šešerius metus kartu dirbusi televizijoje, prieš kelerius metus įkūrė savo TV programų prodiusavimo bendrovę „Tym Drym“. Nuo 2012 m. jiems teko prodiusuoti didžiausius tiesioginio eterio projektus: „Lietuvos garbė“ (TV3), „Eurovizija 2014“ (LRT), „Raudonos nosies diena“ (BTV), „Maisto bankas. Pasidalink“; realybės šou: „Pragaro virtuvė“, „Radži ieško žmonos“, „Šlovė ir turtai“; muzikinius šou: „Žvaigždžių duetai“, „Romeo ir Džiuljeta“ ir daugelį kitų.

Iš pirmo žvilgsnio televiziniai labdaros maratonai, apdovanojimai, realybės šou ir muzikiniai projektai mažai ką bendro turi su žurnalistika, kokią mes ją suprantame tradicinio televizinio reportažo žinių laidoje ar pokalbio su politikais studijoje būdu. Tačiau tai tik paviršutinis žvilgsnis, nes greta dainų ir šokių, vaidybos ir apdovanojimų čia figūruoja siužetai apie laidos dalyvius, šou tėkmę ir jo rezultatus. Čia taip pat pasakojamos istorijos. Ne apie politiką ar socialines problemas, bet apie žmones, jų siekius ir svajones... O geriausi istorijų pasakotojai visada buvo žurnalistai...

Televizijos prodiuseriai Laura Paukštė ir Dominykas Kubilius interviu „Žurnalistikos“ almanachui pasakoja, kaip šiandien, kuriant televizinį šou, svarbus žurnalistinio darbo išmanymas.

Kaip Jūs ruošdamiesi naujam televizijos sezonui nusprendžiate, kokio pobūdžio ir kokios tematikos laidas siūlyti televizijoms?

D. Kubilius. Pasirinkimą lemia tai, ką tuo metu labiausiai žiūri televizijos žiūrovai. Pavyzdžiui, buvo banga, kai žmonės labai žiūrėjo muzikinius projektus. Tuomet televizijos norėjo tokių projektų. Dabar televizijos dairosi kitokių projektų, ne tik muzikinių. Taip atsirado realybės šou „Šuolis“, „Radži ieško žmonos“. Kai pagal žiūrimumą pasiteisina koks nors kitokios tematikos ar pobūdžio projektas, tuomet pasikeičia ir televizijos poreikis. Tai ir lemia laidų pokyčius eteryje.

L. Paukštė. Iš tiesų čia galioja labai paprasta taisyklė. Visi projektai, kuriuos mes siūlome, priklauso nuo to, ką praeitą sezoną žiūrovai labiausiai žiūrėjo. Jeigu matome, kad kažkoks projektas nesulaukė pakankamai auditorijos dėmesio, ar projektas, kuriame komisija turi labai daug galių, ar tam tikro pobūdžio pokalbių laida, tai kitam televiziniam sezonui mes jau siūlome visai kitokias laidas. Jei matome, kad kažkuris projektas turėjo labai daug žiūrovų, siūlome panašų.

D. Kubilius. Iš tiesų sprendžiant dėl kito sezono laidų daugiausia lemia paskutiniųjų metų žiūrimumo rodikliai.

L. Paukštė. Kad ir kas ką čia skambiai sakytų, televizijai reikia tokių projektų, kuriuos žiūrėtų, kuriuose pirktų reklamą. Reitingai yra labai svarbūs. Vis dėlto tai yra pagrindinis mūsų darbo matas. Visada yra noras padaryti projektą, kuris patiktų tau pačiam, kuriuo didžiuotųsi tavo mama, kuris gautų kokį nors garbingą apdovanojimą. Bet iš tiesų svarbiausi yra tie projektai, kuriuos žiūri.

Komercinėse televizijose mes ir matome turbūt daugiausia tokių laidų, kurias geriausiai žiūri. Ir absoliuti jų dauguma yra pramoginio pobūdžio laidos. Kaip Jums atrodo, kodėl komercinių televizijų eteryje yra mažai informacinio pobūdžio laidų? Ar prodiuseriai nesukuria jokios geros idėjos ir televizijoms nieko nepasiūlo, ar vis dėlto jų niekas nežiūri?

D. Kubilius. Todėl, kad komercinis kanalas iš principo yra pramoga žiūrovui. Žiūrėdamas komercinę televiziją žmogus nebenori galvoti ir analizuoti. Jis nori ilsėtis. Žiūrovas jau ir taip analizavo visą

dieną darbe, su žmona išanalizavo savo santykius... Vakare, grįžęs namo, jis nori tiesiog žiūrėti.

Įdomu tai, kad Lietuvoje, skirtingai nei kitose šalyse, nėra populiarūs projektai, kai už intelektualius klausimus galima laimėti pinigų. Viena iš to priežasčių – žiūrėdamas televiziją žiūrovas nenori galvoti.

L. Paukštė. Arba žiūrovui siūlomi per maži pinigai.

Ar per pastaruosius 5-erius metus esate girdėję komercinių televizijų siūlymų vis dėlto pabandyti sukurti kokią nors informacinę laidą, nepaisant to, kad gal ir reitingai jos nebus patys aukščiausi?

D. Kubilius. Ne, iš komercinių televizijos kanalų tikrai nesame nieko tokio girdėję. Vis dėlto informacinių laidų, rodomų LRT, ir pramoginio pobūdžio laidų, kurias tuo pačiu metu transliuoja komerciniai televizijos kanalai, žiūrimumas labai skiriasi, kartais net ne procentais, o keliais kartais.

O kaip televizijos nuspėja, kad pasirinkta viena ar kita dar nė karto nerodyta laida bus sėkminga? Kaip jos prognozuoja dar nė karto nerodytų laidų reitingą?

L. Paukštė. Iš tiesų apytiksliai Lietuvoje yra kokios 8 prodiuserių bendrovės, kurios per tą laikotarpį, kai mūsų šalyje veikia komercinės televizijos, kaip figūrėlės juda iš vieno kanalo į kitą. Ir naujam žmogui, net ir turinčiam stulbinamą idėją, įeiti į šį sektorių yra labai sudėtinga. Daug lemia jau turimas

įdirbis ir pasitikėjimas. Televizijos kanalų vadovybė žino, kad viena prodiuserių kompanija gali padaryti gerą tokio žanro laidą, o kita – kitokio žanro.

D. Kubilius. Aišku, prieš pradėdami kurti visiškai naują produktą televizijos eteryje prodiuseriai su televizijos kanalu aptaria galimą reitingą ir jis yra kaip siekiamybė, kartais net įrašomas į sutartis. Aišku, jeigu tas reitingas nepasiekiamas ir laida patiria visišką nesėkmę, tuomet televizija savo ruožtu gali taikyti prodiuseriams baudas. Bet taip būna labai retai.

L. Paukštė. Turbūt svarbiausia yra tai, kaip laidai sekasi konkuruoti su kitomis programomis, rododomis tuo pačiu laiku. Arba tu laimi savo laiką, arba ne.

O kaip Jūs vertinate tokias pokalbių laidas, kuriose susipina informacinis ir pramogų žanras, kaip antai, „Valanda su Rūta“ (LNK) ar Rūtos Janutienės vesta laida „Kodėl?“ Kokia tokių laidų misija? Gal jos atstoja grynų informacinių laidų trūkumą komerciniuose kanaluose, nes jų ir reitingai neblogi?

L. Paukštė. Atleiskite, bet jos neturi misijos. Tai yra tiesiog šiai dienai tinkama forma. Ir aš tokių laidų tikrai nebūčiau išdrįsusi pavadinti informacinėmis. Aš būčiau sakiusi, kad tai pramoginės laidos, nes jų ir pati forma yra tokia: surenkami skirtingų pažiūrų žmonės ir kuo garsiau jie ginčijasi, tuo labiau ta laida žiūrima.

D. Kubilius. Ši laida kuriama taip pat, kaip ir bet kuris kitas pramoginis šou.

Mes kurdami „Žvaigždžių duetus“ žiūri-me, kokie dainininkai tuo metu yra „ant bangos“, juos ir kviečiame į savo šou, nes jie garantuoja mums tam tikrą reitingą. Tose pokalbių laidose yra daroma lygiai tas pats: jei tuo metu „ant bangos“ yra pensijų tema, tai ją ir gvildena, jei svorio metimas ir badavimas, tai apie jį ir kalba. Ir, aišku, yra temos, kurios visada „ant bangos“. Esame darę ne vieną laidą ir žinome, kad jeigu reitingai krenta, tai reikia kalbėti arba apie seksą, arba apie svorio metimą, arba su būrėjais.

Tai svarbi nebe tiesa, o sukurta drama...

L. Paukštė. Tokiose laidose dažnai net ir reziumuojama, kad tiesos mes neradome. Tiesiog diskutavome ir paskleidėme Jums peno apmąstymams.

D. Kubilius. Iš tiesų tokios laidos dažniausiai baigiasi be jokio taško. Mes tiesiog suėjome, parėkėme vienas ant kito, ir tiek.

Nors pagal pokalbių laidos žanro ypatumus to būti neturėtų. Pokalbių laida vis dėlto turi turėti tikslą. JAV televizijos žvaigždė Oprah Winfrey ar kiti grandai savo laidose padeda vienokį ar kitokį tašką: ar patys apibendrinami, ar pasikviesdami atitinkamą pareigūną, kuris padeda tašką ir viską išaiškina arba atskleidžia kokių nors naujų detalių. Pas mus to nėra. Visi sueina, parėkauja ir išsiskirsto. O jei laidoje dalyvauja Petras Gražulis (Seimo narys) arba Radži (dainininkas), tai iš viso tiesiog tobula.

O kaip yra Vakarų Europos komercinėse televizijose? Ar ten irgi informacinės laidų pralaimi pramogai?

D. Kubilius. Taip, yra lygiai tas pats. Nors, aišku, daug kas dar labai priklauso nuo konkrečios šalies tradicijų. Pavyzdžiui, Estijoje ir šiandien labai populiarios laidos, kurios Lietuvoje tikriausiai net neįsivaizduojamos, kai sėdi studijoje vienas vedėjas ir vienas pašnekovas ir valandą kalbasi vienas su kitu. Estijoje tokios laidos yra rodomos žiūri-miausiu laiku. Ir jos yra žiūrimos.

L. Paukštė. Lietuvoje nėra daug žmonių, mokančių televizijoje gerai, aiškiai dėstyti mintis. Kiekvienas laidos redaktorius išvardytų tuos pačius žmones, kurie neblogai kalba televizijoje. Šis faktorius taip pat svarbus, nes jis susiaurina laidų pobūdį Lietuvoje.

D. Kubilius. Jeigu televizijoje atsiranda koks nors naujas žmogus, kuris gerai ir įdomiai kalba, jis tuoj pat pasisvečiuos visose tuo metu rodomose laidose. Patikėkite, visi prodiuseriai stebi ir skaitomumą internete, ir tam tikrų temų komentarų skaičių. Jeigu kokia tema sulaukė 200 komentarų, vadinasi, jau galima čiupti.

O koks šiandien televizijos ir interneto sąlytis? Ar apsiribojama tik temų ir pašnekovų paieška interneto žiniasklaidoje, socialiniuose forumuose, ar vis dėlto yra dar glaudesnis santykis?

D. Kubilius. Mes tikrai suprantame, kad po kelerių metų turėsime „prisirišti“ prie interneto. Bet šiandien svarbiausia yra pati laida. Mes pirmiausia kuriame televizijos laidą.

L. Paukštė. Žinoma, mes platiname pranešimus apie televizijos laidas. Žmonės, kurie nematė laidos, tikrai gali rasti smulkų jos aprašymą internete. Atrodys, jog tą laidą ir matė. Bet iš tiesų mes kol kas laikomės nuomonės, kad televizijos žiūrovas yra visai kitas. Pagal statistikos duomenis mes vis dėlto pastebime, kad televizijos žiūrovai yra šiek tiek kitoks visuomenės sluoksnis, nei tie, kurie skaito internete. Tai įrodo ir balsavimai dėl tos pačios laidos herojų – internete būna visai kitokie rezultatai, nei balsuojant televizijos eterio metu.

D. Kubilius. Šiandien mes juokaujame, kad reitingai greičiausiai bus geri to televizijos projekto, kurio pirmasis internete išplatintas pranešimas sulaukia daug negatyvių komentarų: čia visiškai blogai, ir vėl jie nieko naujo nesugalvojo...

L. Paukštė. Ir nieko nėra blogiau už tokio pobūdžio komentarus: „O, kažkas naujo“, „Kaip nuostabu“, „Pagaliau, dar niekada nieko tokio nebuvo“, „Štai surado naują žvaigždę“... Tokiu atveju jau iškart galima spėti, kad nieko gero iš TV projekto greičiausiai nebus.

O kaip paaiškintumėte tokius atvejus, kai televizijoje projektas nebuvo itin žiūrimas, o, tarkime, internete jis mušė žiūrimumo rekordus? (Pavyzdžiui, TV3 realybės šou „Paslapčių namai“ ir kt.)

D. Kubilius. Televizijoje laida vis dėlto yra tą valandą ir tą minutę, o internete bet kuriuo paros metu, kad ir paryčiais, galima tą laidą pažiūrėti. Ir jeigu ta laida patiko, tu ją

ir toliau žiūrėsi. Televizija yra momentinis vartojimas. Žmogus įsijungia laidą ir jis turi neatsitraukti.

L. Paukštė. Internete ta pati laida gali būti žiūrima visą parą, kada tik žmogus panorės. O televizijoje didžiulio žiūrimumo reikia sulaukti vienu metu. Čia daug lemia iš principo skirtingi šių kanalų vartojimo įpročiai. Internete kol kas aktyvesni jauni žmonės.

Grįžkime prie žurnalisto profesijos. Jūs, kaip prodiuseriai, renkatės redaktorius savo kuriamoms laidoms, šou programoms. Redaktoriaus darbas reikalauja žurnalistinių įgūdžių: rinkti, apdoroti informaciją, ją pateikti, atrinkti pašnekovus, tegu ir pramoginiams šou. Pagal kokius kriterijus Jūs atsirenkate šiam darbui žmones?

D. Kubilius. Labai svarbu, kaip būsiamasis laidos redaktorius ar reporteris bendrauja su žmonėmis. Kaip jis moka prakalbinti pašnekovus, kaip jie jam atsiveria, išsipasakoja. Jei žmogus geba atverti nepažįstamą žmogų, tai yra didžiausias jo pliusas siekiant tokio darbo. O jeigu nuo redaktoriaus žmogus užsidaro, jo išsigąsta ir nenori jam nieko pasakoti – didžiausias minusas.

Svarbiausia yra mokėti atverti žmogų. Net ir kalbant apie žvaigždes. Jeigu mes kalbame apie siužetą, tai žvaigždės kažkokiais stebuklingais būdais turi papasakoti tam žmogui tai, ko nė vienam portalui, nė vienai laidai dar nepasakojo. Žurnalistas turi palaikyti gerus santykius su žvaigžde, kad ji su juo kalbėtų, ir tuo pačiu mokėti ją prakalbinti, kad ir žiūrovui tai būtų įdomu ir nauja.

L. Paukštė. Pas mus dirbti dažnai ateina naujų žmonių. Ir mums tikrai nesvarbu, ką jie baigę ar kur dirbę. Paprastai tam žmogui skiriamas mėnuo laiko, duodamos praktinės užduotys ir mes galime pasižiūrėti, ką jis gali sukurti.

Televizijoje dar labai svarbu greitis, kaip greitai žmogus dirba. Čia darbas vyksta dieną naktį. Staiga reikia ką nors svarbaus nuvažiuoti nufilmuoti, tu turi nuvažiuoti, reikia ką nors per naktį sumontuoti, tu turi sumontuoti, prizadėjai tam tikrą valandą paskambinti žvaigždei, tai turi truks plyš paskambinti.

Bet šiandien žiūrint populiariausius televizinius šou kartais susidaro įspūdis, kad jeigu laidos reitingai yra geri, tai tam tikri profesionalumo kriterijai atsiduria antrame plane. Pavyzdžiui, ir siužetas apie šou dalyvius gali būti, trumpai tariant, apie nieką, ir „užkadrinis balsas“ gali būti prastesnės artikuliacijos...

L. Paukštė. Ne, tikrai negalima sakyti, kad laida „važiuoja“ be jokių pastangų. Ir visi vadina mieji laidos „intarpai“ būna labai apgalvojami, kokie jie turėtų būti. O užkadriniai laidos siužetų tekstai yra perrašomi kartais net po kelis kartus. Konstruojant tuos siužetus vienaip ar kitaip visada įdedama labai daug darbo.

D. Kubilius. Užkadrinis tekstas televizijoje yra labai svarbus. Mes kreipiame į tai labai didelį dėmesį, žiūrim, kad tai nebūtų šabloniškas tekstas. Mums labai svarbu, kad redaktorius

gerai rašytų. Gerą, įtaigų „užkadrinį balsą“ taip pat labai sunku rasti. Ir mes ilgai jo ieškome. O tai rodo, kad mums tai svarbu. Svarbu ir tai, kaip žmogus rašo, kaip kalba, kaip klausia.

Žvelgiant prodiuserių akimis, kas labiausiai pasikeitė televizijoje per pastaruosius 5–10 metų?

D. Kubilius. Prieš kokius 5–8 metus galėjai turėti daug eterio, rodydamas vadinamąsias „kirvio“ istorijas, t. y. tokias baisias kriminalines istorijas, kai kas nors kam nors kirvį paleido į galvą ir pan. Ir eteris būdavo garantuotas, nes tokio turinio laidas žiūrovai labai žiūrėdavo.

Dabar jau to nebėra. Prodiuseris turi daug daugiau galvoti, kaip įtikti žiūrovui. Dabar ir televizijos kanalų pasiūla yra daug didesnė: ir vietinių, ir užsienio. Ir mes turime juos visus stebėti.

Atitinkamai keičiasi ir žiūrovų skonis. Pažiūrėkime vien į tai, kas laimi muzikinius šou: 2005-aisiais Andrius Rimiškis („Kelias į žvaigždes“) ir 2014 m. Pauliaus Bagdanavičius („Lietuvos balsas“).

L. Paukštė. Vis dėlto labiausiai keičiasi ne reikalavimai prodiuseriams, bet pats žiūrovas. Per tuos 8-erius metus žiūrovas labiau išpruso, jis mato daug daugiau televizijos kanalų ir jam bet ko jau nebeįkiši. Dabar reikia įdėti daug daugiau pastangų, kad žiūrovas pasakytų „įdomu“.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Asmeninio archyvo nuotr.

Didžiaisiais televizijos bulvarais pavaikštinėjus Subjektyvios pastabos

Domas Šniukas

Revoliucijų metais gimsta daug utopijų. Taip buvo ir Atgimimo metu. Šimtatūkstantinių mitingų dalyviai mąstė: atsikratę komunistinio okupanto, mes, darbšti ir dora lietuvių tauta, per kelerius, na, per keliolika metų daugelyje sričių pasivysime, o gal ir pralenksime kaimynus. Mūsų politikų ir valdininkų, verslininkų ir darbininkų, kaip ir visų kitų, širdys degs meile Lietuvai. Mes greitai perkopsime keturių milijonų gyventojų ribą. Būsime matomi ir girdimi jei ne pasaulyje, tai bent Europoje. Mūsų medijos, ištrūkusios iš ideologinio cenzūrinio narvo ir tapusios laisvos, imsis demokratinėse šalyse per šimtmečius susiformavusios misijos: informuoti, šviesti ir ginti visuomenę, bus intelektualų tribūna, vienos iš tautos vedlių.

Įžengę į trečią Nepriklausomybės dešimtmetį matome, ką turime. Utopijos ir liko utopijomis. Tai pasakytina ir apie medijas.

Mūsų spauda ir radijas su televizija, užsigrūdinę 1991 m. sausio 11 ir 13 d. mūsų šiuose, kuri laiką iš tikrųjų gyveno *grynuolišką tiesos momentą*. Laikraščių redakcijų kolektyvai daugeliu atvejų patys tapo privatizuotų leidinių savininkais, naujus televizijos kanalus taip pat kūrė politikai dar nediktuojęs verslas. Apskritai to meto medijų veiklos principas buvo toks: visuomeninė misija – pirminė, o verslas – tik misijos išlaikymo būtinybė. Tačiau tai truko neilgai, rinkos ekonomika be ceremonijų pradėjo belstis į redakcijų ir eterio kanalų duris. Jos principas buvo priešingas: verslas medijų visuomeninės misijos atžvilgiu yra pirminis, tad šios privalo dirbti ir tarnauti verslui. O misijos bus tiek ir tokios, kiek ir kokia bus naudinga (ar reikalinga prieš rinkimus, „prastumiant“ įstatymus, žlugdant konkurentą ir pan.) verslui (savininkui). Savininkas, o ne redaktorius ar žurnalistas, kaip visuomenėje dar manoma, yra spaudos laisvės monopolininkas.

Vienoje kaukazičių dainoje Achmetas teisinasi, kodėl parduodąs žmoną: monetų daug, o monetų, deja... Kažką panašaus galėtume pasakyti ir apie lietuviškas medijas – periodinių leidinių, kanalų ir interneto svetainių daug, o rinka (auditorija) maža, monetų ne kažin kiek surenkama. Norint galą sudurti su galu reikia gaminti kuo platesnei auditorijai skirtą produkciją. O plotis, kaip žinome, atvirkščiai proporcingas gyliui. Štai todėl ir ilgiausiai šiai negailestingai realijai besipriešinusios redakcijos turėjo apsirengti réksmingo ar blyškesnio geltonumo drabužiu. Buvo

išgrįsti *Didieji* lietuviškųjų medijų *bukvarai* (nepainioti su Paryžiaus), kuriais ir priversti vaikštinėti, patinka kam ar ne. Išimti sudaro tik valstybės remiami leidybiniai ar transliuojamieji projektai, dar vienas kitas leidinys, tik papildantis taisyklę.

Vienu pagrindinių pastarųjų metų lietuviškosios komercinės televizijos bruožų, deja, būtent ir yra procentinis brandžios publicistikos joje mažėjimas. Šiandien karaliauja linksmintojai, *šoumenai* (dažniau *šoumisės*). Jų jėgą pripažįsta ir politikai, kaip avinai į skerdyklą einą atsiimti sūriu prakaitu uždirbtų garbės svogūnų. Svarbu, kad tauta pamatytų. Būtų galima dėl to ir nesijaudinti, jeigu linksminimas su publicistika žengtų koja kojon, jeigu būtų keliamą jų kokybės kartelė, o žodis formuotų reiklumą ir skonį. Deja, šiuo metu viskas vyksta atvirkščiai: linksmavimo taisyklės ir papročiai agresyviai veikia publicistines programas. Mažiau diskurso žmogaus vidaus, daugiau – išorės klausimais. Mažiau apie žmogų virš juosmens, daugiau – žemiau jo. Universiteto diplomą turintis žurnalistas šiandien jaučiasi esąs vargšas prieš „pupybę“, kuriai, anot poeto, jaunystė netelpa už ančio, o jei ten erdviu, galima nueiti pas plastikos chirurgą. Lietuvoje žurnalistikos verslui reikalavimų nėra: kad ir kokius mokslus būtum baigęs ar jų net nebaigęs, „žurnalistu“ gali tapti per dieną. Neblogai, jei kuri nors TV laidų ekspertė, vertinimo komisijos narė ar pan. prieš tai bet kuria prasme išgarsėjo, net buvo televizijos laidų šūvių ar patyčių taikiny. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie vieną žymaus politiko našlę.

Televizijos poveikio jėgą sunku pervertinti. Visuomenės elitas teigia, kad ji privalo vesti, šviesti, ugdyti. Tai ir stengiasi daryti nacionaliniai LRT kanalai. Televizijos verslo elitas žiūrovą veda priešinga kryptimi – ugdo jo primityvius poreikius: smalsumą žvilgtelėti pro rakto skylutę, skandalų troškulį, domėjimąsi pasaulio turtuolių hedonistiniu gyvenimu, scenos „žvaigždžių“ ir „legendų“ industrija. Epitetai *žvaigždė, legenda, grandas, guru, charakteristiškas* ir kt. tapo tiek nuvalkioti, kad iš jų jau šaipomasi. Kai šiais principais žiūrovų auditorija ugdoma nuo mažens, ji išauga verslui reikiamai suformuota.

Ne visi redakcijų vadovai puola į *Didžiųjų bulvarus* su entuziazmu, jie yra pakankamai išsilavinę ir suvokia laužą iškilus profesijos principus. Tačiau kai reikia rinktis tarp išnykimo ir bulvariškumo, nulemia sveikas protas, kurį politikai vadina *real politik*. Šiandien Lietuvos visuomenėje dar nėra kritinės masės, kuri savo prenumerata, skelbimais ar kitaip galėtų ar ryžtųsi išlaikyti solidaus turinio leidinį ar TV kanalą. Net nacionalinė televizija, pabandžiusi konkursus su klasikinio pobūdžio dainininkais, vėl metėsi prie „žvaigždžių“ ir „legendų“ auksinių balsų, prie jų paskubėjo prisiglausti ir operos dainininkai.

Žurnalistus televizijoje stumiant iš pirmo plano, prastėja jų darbo sąlygos, skiriamos lėšos, suprantama, ir kūrybos kokybė. Vargu ar iš gero gyvenimo žinių laidose siužetas, kurio esmę galima išdėstyti per 1–2 minutes, tęsiasi 5 min. ir daugiau. Ilgesnis siužetas – mažiau jų reikės laidai. Jeigu

žurnalistui atsitiktinai pavyko nukakti, pavyzdžiui, į Kolos pusiasalį, tai jis ir vašins savaitę siužetais iš ten, nors daugelis žiūrovų net nežino, kur yra toks pusiasalis. Žiūrovai nervinasi ir keikiasi per dažnus ir ilgus reklamos interpus, tačiau dauguma žino, kad tai TV laidų išgyvenimo sąlyga. Jie tik nesupranta, kodėl dažną laidą reikia uodo įkyrumu anonsuoti tiek, kad praeina noras ją žiūrėti (pasitaiko anonsų ir po laidų). Ar vėl reikia „tempti“ laiką?

TV publicistikoje, kaip ir laikraštienoje, karalius yra Jo Didenybė Skandalas. Ar gražiai pasidabinęs, ar nušiuęs, kad tik šiek tiek gyvas. Geriau smulkus, tada reikia mažiau tyrimo, aštrumą galima kompensuoti retorika. Reporterui laiminga yra ta diena, kuri pagimdo skandaliuką, neduok Dieve, jeigu jų nebeliktų. Kartais atrodo, kad pozityvūs dalykai valstybėje ir visuomenėje žurnalistams net nerūpi. Išimtį sudaro tik labdaros ar atjautos pobūdį turinčios laidos, kuriose darbuojasi keletas prisiekusių donkichotų.

Daugelis mano, kad mūsų televizijos laidų kokybę ir esamomis ekonominėmis sąlygomis galima pagerinti jas viešai aptariant, recenzuojant. Kritika yra visų meno sričių varomoji jėga, visuomenės kultūros erudicijos ir skonio ugdytoja. Netgi teigiama, kad anksčiau būta televizijos kritikos. Prisimenamas savaitraštis „Kalba Vilnius“, šviesaus atminimo Skirmanto Valiulio, Žyginto Pečiulio, kitos apžvalgos.

„Kalba Vilnius“ iš tiesų šiandien yra svarbus Lietuvos televizijos istorijos ir profesionalumo tyrimo šaltinis. Tačiau prisiminkime, kad

jis ėjo ne tik kitoje politinėje epochoje, bet ir esant Lietuvos radijo ir televizijos monopoliiui. Šiandien viskas neatpažįstamai pasikeitę, tik ne viskas į gerąją pusę. Laisvosios rinkos sąlygomis kritikai į atlapus kimba reklama ir ją išstumia visur, kur tik pajėgia. Visų pirma reklama, o ne recenzijomis suinteresuoti net teatrai, koncertų salės, filharmonija. Juo labiau profesinės kritikos nepasiilgę verslininkai – TV kanalų savininkai. Užtat įvairiuose leidiniuose, jų prieduose šiandien daugiau galima sužinoti ir pamatyti, kaip laidų vedėjai apsirengę, susišukavę, kokios jų kūno formos ir kada pakeitė paskutinį mylimąjį, negu išgirsti apie jų profesinę biografiją, kūrybinį brandumą, būsimos laidos prasmę ir siekius. Tiesus kritikos žodis gali numušti reitingus, laidos vedėjo autoritetą, sumažinti reklamos kiekius. Kas šito nori?

Televizijos kritika turėtų būti suinteresuota visuomenė ir valstybė. Juk profesionalus televizijos laidų vertinimas ugdytų žmonių skonį, reiklumą, padėtų atskirti, kada Danijos karalius su drabužiais, o kada plikas. (Prisiminkime du TV kanalus, tuo pačiu metu priešingai nušvietusius Garliavos įvykius.) Tada būtų galima utopiškai pasvajoti ir apie komercinės televizijos tapsmą visuomeniškesne.

Taigi kas ir kur pariš reklamai po kaklu varpelį, kad žiūrovai būtų atsargūs jam suskambęjus? Kol kas šis klausimas be atsakymo.

Yra ir kitas kelias, priimtinesnis televizijų savininkams, – tai geriausių laidų ir žurnalistų pastebėjimas, iškėlimas. Tai televizijų kanalų turnyrų kelias, jeigu, žinoma,

Domas Šniukas. *Asmeninio archyvo nuotr.*

yra ryžto rungtis. Šioje srityje pirmosios vagos buvo suartos dar praėjusiame šimtmetyje.

1997–2000 m. Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienos proga Jolantos Šarpančienės iniciatyva kasmet per TV3 kanalą vyko Lietuvos televizijų publicistikos konkursas „Telemaratonas „Ad rem“. Visuomenei ir profesionalams koncentruotai buvo primenamas metinis televizijos žurnalistikos derlius, išrenkamos geriausios programos (žinių laida, periodinė publicistinė laida, kultūrinė publicistinė laida arba laidų ciklas), geriausi vaizdo siužetai (geriausias publicistinis, komiškausias vaizdo darbas – „Metų reportažas“ ir „Metų debiutas“) bei įteikiami specialieji apdovanojimai („Žiūrovų simpatijų“, „Metų prodiuseris“, „Metų TV

laidos vedėjas“, „Už nuopelnus TV publicistikai“, „Už humaniškiausią darbą“). Tai buvo graži televizijų puota, pagerbiami TV kūrėjai. Nežinia, kodėl ji išnyko.

Daugelis šalių turi vienokius ar kitokius televizijos produkcijos konkursus. Plačiai žinomi JAV „Emmy“ apdovanojimai, kuriuos teikia trys organizacijos – Amerikos televizijos akademija, Amerikos nacionalinė televizijos akademija ir Tarptautinė televizijos akademija. Jungtinės Valstijos bandė pamėgdžioti Rusija – įsteigė Rusijos televizijos akademijos fondą, kuris kelerius metus teikė „Tefi“ premijas. Kasmet vis daugiau TV kanalų atsisakant dalyvauti šiame konkurse, šiemet jis, kaip ir kažkada mūsų „Ad rem“, jau nebebus organizuojamas.

Ar vis dėlto Lietuvos TV kanalų konkurso idėja numirė amžiams? Ar jos negalima reanimuoti, juk keičiasi ir kanalų savininkai, ir žurnalistai. Gal atsirado visuomeniškesnių, aktyvesnių, drąsesnių, patriotiškesnių?

Juk reikalas gana paprastas: visi Lietuvos TV kanalai, proporcingai pagal jų svorį, galėtų ir laikytų garbe sukurti premijų fondą, kuris ir organizuotų kasmetinį televizijos (ir radijo) premijų įteikimą. Televizijos industrijos svoris, tikėtina, ir kokybė mūsų kultūriniame gyvenime dėl to pastebimai pagerėtų.

O kol kas braidykime po tokius *Didžiulis TV bulvarus*, kokie yra, patinka kam tai ar ne.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

O. Borisova asmeninio archyvo nuotr.

Oksana Borisova:

„Jeigu esi melagis, tai kaip gali būti žurnalistas? Negali“

Dainius Radzevičius

2013 m. vasarą duris užvėrė savaitraštis „15 minučių“, o žiniasklaidos ekspertai prognozavo dar liūdnęspaudos ateitį. Tačiau interneto žiniasklaidai ir televizijai tebežadamas nuolatinis augimas, t. y. ir naujos galimybės žurnalistams. Pagal sociologinius tyrimus būtent televizija šiuo metu yra pati populiariausia žiniasklaidos priemonė Lietuvoje. Ji surenka beveik pusę visų reklamos rinkos pinigų, o didžiausi komerciniai kanalai kasmet skaičiuoja milijoninius pelnus.

Žurnalistė Oksana Borisova-Kuncienė, daug metų dirbusi viename didžiausių ir žiūrimiausių televizijos kanalų – TV3, vidurvasarį metė darbą televizijoje ir Vilniaus Žvėryno mikrorajone įkūrė nedidelį privatų knygyną „Jauku“. Apie naujus iššūkius ir neįprastą pasirinkimą su Oksana nutarėme pasikalbėti praėjus beveik pusmečiui nuo jos naujos veiklos pradžios.

Visą laiką buvai prie televizijos ir televizijoje. Kaip tiksliau reikėtų pasakyti?

Aš visada buvau televizijoje ir labai džiaugiuosi, kad man teko paragauti tokio žurnalistinio darbo. Tačiau televizijoje daugiau dirbau kaip savireklamos ir rinkodaros žmogus. Dabar suprantu, jog tie dalykai, kurie buvo man lyg ir ne pagrindinis darbas, o tik galimybė nepamiršti savo profesijos, pvz., draugų prašymu parengti reportažai „Lietuvos garbei“, „Išsipildymo akcijai“, ir yra tie darbai, kuriais aš džiaugiuosi ir apie kuriuos labai mėgstu kalbėti.

O kodėl būtent tuos darbus mėgsti? Gal dėl to, kad tai ne kokia nors kriminalinė ar tamsioji gyvenimo pusė, o būtent ta, šviesioji?

Tai yra pozityvus dalykas, pvz., „Lietuvos garbės“ istorijos, kurias man teko rengti. Tai nerealios žmonių istorijos. Jos man buvo labai gražios ir teigiamos. Man, žurnalistei, buvo labai gera dirbti, nes jos suteikė ir įkvėpimo, ir gal net kitokio

požiūrio į gyvenimą – truputį optimistiškesnio ir gražesnio. Aš turiu draugę ir kolegę, kuri rašo tik apie kriminalus. Ji visiškai panirusi į tą pasaulį, bet mane labai stebina ir džiugina tai, kad ji moka nuo to atsiriboti. Aš nemoku. Jei būčiau panirusi į kriminalinį pasaulį ar politines intrigas, aš negalėčiau nuo to atsiriboti.

Dalyvautum tose intrigoje?

Ir įsmigčiau, ir išgyvenčiau, ir nemiegočiau, ir visa kita daryčiau. Galbūt dėl to save intuityviai saugodama visada rinkau si šviesesnes ir pozityvesnes istorijas.

Televizijoje praleidai ne vienerius metus ir dirbai visų pirma žiūrovui. Kaip manai, ką pavyko jam duoti?

Kai pradėjau dirbti televizijoje, vienas labai patyręs televizijos žmogus man pasakė, jog visada privalu galvoti apie tai, kas įdomu žiūrovui. Ir taip dirbti, kad tas būtų įdomu. Tai labai paprasta ir daugeliui lengvai suprantama tiesa. Man ji „įaugo“ nuo pat pradžių ir aš tai dariau.

Dėl ko aš apskritai atėjau į televiziją? Siečiau parodyti „tą naująją televiziją“. Aš pradėjau dirbti TV3 tuomet, kai įmonę ką tik nupirko švedai. Tai reiškė, kad atėjo vakarietiška televizija, kokios čia dar nebuvo – su savo tradicijomis, darbo kultūra, programa, kurios anais laikais nei matėm, nei girdėjom, nes net ir televizijoje buvo „sovietinis liūnas“. Staiga atsirado daug gerų dalykų, o mano darbas buvo tuo sudominti žmones. Tai dariau gana ilgai ir man labai patiko. Iš pradžių, kol pati televizijos programa man atrodė ir kokybiška, ir įdomi. O viena iš mano išėjimo priežasčių buvo ta, kad man reikėjo reklamuoti produktą, kuris man nebepatiko. Po beveik 16 metų nusprendžiau, kad nebepatikiu to daryti.

Tai, kas kažkada buvo šviežia ir nauja, tapo neįdomu?

Televizija per tuos metus labai smarkiai pasikeitė. Tai natūralu. Ir tai, ką mes darėme pradžioje, buvo prasminga. Ji turėjo būti kokybiška, gerai parengta, su vertybėmis, pvz., švietimo ir socialiniais dalykais. Ne šiaip sau atsirado „Išsipildymo akcija“ ir pan. Siekėme, kad tai būtų Lietuvos garbės pavyzdžiai. Ir dar keletą projektų rengėme ieškodami ir pozityvo, ir gerumo. Na, tokia žiniasklaidos, kaip kokybės nešėjos, misija. Bet staiga ta kokybė pasidarė nebeįdomi. Tapo svarbu ne kokybė, o reitingas. Padaryti pigiau ir iš to uždirbti daugiau pinigų. Juk tave ar šiaip, ar taip Lietuvoje žiūri. O ką turime Lietuvoje? Trys ar keturi kanalai iš esmės rodo tą patį? Kur dėsis žmonės? Tai kam

tada investuoti į kažką? Juk galima pigiai padaryti, dar pigiau prastumti...

Paradoksalu, nes Lietuvoje dažnai kalbama apie didelę konkurenciją žiniasklaidoje, ypač televizijos rinkoje. Anot tavęs, tos konkurencijos kaip ir nėra?

Aš įsitikinusi, kad konkurencijos nėra. Taip, LNK ir TV3 televizijos labai konkuruoja dėl reitingų, žiūri viena į kitą. Bet iš tikro kanalai yra tokie patys. Aš, tiesa, labai seniai žiūrėjau televiziją, bet pasižiūriu, kai kolegos užklausia kokio patarimo ar panašiai. Tik nerandu nieko naujo: vieni rodo, kiti rodo. Ką aš dabar žiūriu ir kas man labai patinka? Žiūriu LRT. Ją žiūriu ir dėl to, kad rodo per internetą, nes namuose neturime jokios kabelinės ar eterinės televizijos. Mes turime televizorių, bet neturime televizijos. Todėl dažniausiai žiūrime LRT programas per mediateką arba internetu, nes jie labai puikiai transliuoja tiesiogiai. Aišku, galėtų būti geriau, ir tikiu, jog taip ir bus. LRT labai giriu.

O kas LRT yra kitaip?

Man ji atrodo šiek tiek aukštesnio lygio. Net ir žvelgiant iš techninės pusės. Gal paprastas žiūrovas nesupranta ir nemato, bet tikrai yra kokybinių vaizdo, scenarijaus skirtumų. Prieš akis dabar matau „Auksinį balsą“ – iš tiesų labai kokybiškas projektas. Tikrai gražu, daug pozityvo, šviesos, techniškai gražiai padaryta, groja orkestras. Tai tiesiog neįtikėtina. Šalia, tarkime, kitame kanale kažkoks kitas

labai panašus muzikinis projektas, kurio kokybine prasme net negali lyginti – jis yra daug žemesnio lygio, daug pigiau rengiamas. Taip yra todėl, kad LRT vis dar geba aukštai palaikyti kokybės kartelę. Už tai ją giriu. Ir dar dėl to, kad nors ir naktį, bet LRT dar parodo kultūrinių laidų.

Minėjai televizijos ir žurnalisto misiją. Jei dauguma žmonių didžiąją dalį savo laiko, skirto žiniasklaidai, praleidžia prie televizoriaus, tai gal televizija yra ta kasdieninė duona?

Gal aš klystu, bet man atrodo, jog tuose komerciniuose kanaluose apskritai nėra šviečiamosios misijos. Jos tiesiog nėra. Viskas kuriama skatinant vartoti ir pigiai linksmintis. Man taip atrodo, tokia mano asmeninė nuomonė. Tai ir yra viena iš priežasčių, kodėl aš išėjau iš televizijos – nebeneriu nei to produkto kurti, nei jį reklamuoti. Jeigu tu savo vaikui neleidi to vartoti, tai kaip gali kažkam kitam piršti? Na, juk negali.

Tavo knygynėlio pavadinimas „Jauku“. Gal čia toks alternatyvus televizijos kanalas, tik kitokia forma?

Aš nežinau, ar taip drąsiai galiu sakyti... Bet, ko gero, iš tiesų taip ir yra.

Matau, kad čia tave supa ne tik netradiciškai sudėtos knygos, bet ir vaikų piešiniai ant sienų. Jauku...

Čia taip išėjo, to lyg ir nedariau sąmo-ningai. Aš tiesiog pagalvojau, kad tai ir

yra tas dalykas, kurį noriu daryti. Čia yra gerų knygų, bet tikrai nėra visko, kas leidžiama Lietuvoje. Aš pati atsi- renku knygas, žiūriu, kad tekstai būtų kokybiškai parašyti, suredaguoti ir gražiai išleisti. Knygnas orientuotas į bendravimą su žmonėmis, kurie čionai ateina. Čia vyksta ir įvairūs renginiai. Skambiai kultūriniais nevadinčiau, bet jie nekomerciniai – paskaitos, skaity- mai, parodos. Stengiuosi, kad būtų ne- mokami ir komercijos renginiuose būtų kuo mažiau. Mano komercija yra par- duoti knygas. Bendrąja prasme juk čia yra parduotuvė. Bet nesistengiu įpiršti tai, ko žmogus nenori.

Aplink rašytinę žiniasklaidą sukasi daug piktų debesų – 2013 m. buvo labai sunkūs, 2014-ieji žadami dar sunkesni. O tu metei televiziją, kuri vis dar yra perspektyvi. Kodėl?

Nesistengiu nei kažko provokuoti, nei mesti iššūkį. Man pačiai tai yra išban- dymas. Bet tai būdas nemeluoti sau ir daryti tai, kas man svarbu. Spausdinti- nei žiniasklaidai gal ir yra blogai ir tur- būt bus blogai, nes internetas išstums laikraščius ir užims tą dalį skaitytojų. Aš žinau, kad jau gana daug ir vyresnių žmonių, kurie vis dar yra pagrindiniai laikraščių skaitytojai, pereina prie portalo, juose sėkmingai randa informacijos. Mano nuomone, spausdintinės knygos padėtis kiek kitokia. Tie žmonės, kurie ateina į mano knygynėlį, yra išsiilgę tik- ro dalyko. Tai žmonės, kuriems reikia knygos puslapių, jos kvapo. Ir greta to

jiems labai reikia bendravimo, pokalbio. Kai mes dabar „skaipinam“, „tvitinam“, „feisbukinam“, paaiškėja, kad mes nesikalbame, nes nematome vienas kito akių. Visi rašo „aš, aš, aš“, o kur „mes“? O čia, mano knygyne, vyksta tie kiti dalykai. Čia ateina žmonės pabendrauti. Manęs dažnai klausia, ar aš iš to uždirbsiu pinigų. Aš nežinau, kaip bus, bet man labai gera tai daryti, nes matau šios veiklos prasmę.

Tu ne vienerius metus mokeisi žurnalistikos. Ar negaila prarasti tuos įgūdžius?

Studijuodama žurnalistiką tikrai nešvaisčiau laiko. Man studijos davė labai daug. Ir tai, kad dabar esu knygyne ir šį tą išmanau apie literatūrą, kad dar mėgstu apie tai padiskutuoti. Juk studijavome labai platų filologijos kursą – nuo antikos iki šių laikų. Žurnalistika mane išmokė klausytis žmonių. Man tai labai padeda. Ir klausti būtent to klausimo ir būtent tada, kai pašnekovui komfortiška į jį atsakyti. Mus to mokė. Čia nereikia žmogaus verstis kalbėtis – jis jau ateina nusiteikęs tai daryti. Tik reikia pateikti teisingą klausimą.

Esi baigusi žurnalistikos studijas Vilniaus universitete, tad vis dar esi kaip ir žurnalistė?

Sako, kad buvusiujų nebūna. Aš vis bandau pasakyti, kad esu buvusi, bet buvę kolegos mane vis pataiso sakydami, kad buvusiujų nebūna.

O kodėl buvusioji žurnalistė?

Todėl, kad tokio žurnalistinio darbo, kokį aš jį įsivaizduoju, nebedirbu jau labai seniai, gal 10 metų. Savęs nedirštu vadinti žurnaliste, t. y. žmogumi, kuris rašo, domisi visuomene, tuo, kas joje vyksta. Aš nesu rašantis ar reportažus kuriantis žmogus.

O kokios vertybės svarbiausios šiandieninėje žurnalistikoje?

Aš manau, kad svarbiausia būti sąžiningam ir nemeluoti sau ir kitiems. Tai – pagrindinė vertybė, kuri niekada nesikeis. Ji yra visa ko pagrindas, ypač žurnalistams. Jeigu esi melagis, tai kaip gali būti žurnalistas? Negali.

Bet aplink dažnai sakoma, kad visur tiek daug nesąžiningų politikų, verslininkų, leidėjų ir net vartotojų. Taip sakant, toliau aplinka...

Ne aš kaltas, o aplinka kalta? Be abejo, mano žodžiai gal skamba naiviai ir uto-piška. Bet aš galiu pasakyti, kad meluoti sau yra baisiai sunku. Tai labai alinantis dalykas. Galiu taip sakyti iš savo patirties. Kai tu darai tai, ko nenori arba kas prieštarauja tavo vertybėms, tai arba tu žlugs, arba turėsi išeiti.

Mus truputį kitaip mokė žurnalistikos. Tu pirmiausia turi būti žurnalistas, o tik po to kokios nors komercinės žiniasklaidos struktūros darbuotojas. Tad jei visi prisimintume tai, ko mus mokė, tai būtų galima kažką ir pakeisti.

Ar sveika žurnalistams pakeisti profesiją? O gal ir tu planuoji grįžti atgal?

Laikaisi principo niekada nesakyti niekada. Nesu tų durų užvėrusi. Man patinka rašyti. Gal kada grįšiu ir ką nors nuveiksiu, jei kažkam bus įdomu ir naudinga. Kai pradėjau kurti knygyną, sąmoningai nutraukiau beveik visus ryšius su televizija. Liko tik nedaug draugų ir kolegų, su kuriais dirbau televizijoje. Manau, kad šiais laikais ir ypač būdamas žurnalistas gali padaryti beveik viską, nes žurnalistai yra labai universalūs. Mes galime viską daryti ir visko išmokti. Aš

per pusmetį išmokau labai daug ir net tų dalykų, kurių, maniau, niekada gyvenime neišmoksiu, pvz., buhalterijos. Kai tau reikia, tai ir išmoksti. Matai, mes, žurnalistai, gal turim tokį kirminiuką, kuris padeda mums mokytis naujo, sužinoti. O gal mes buvome tokia karta, bet be to negali būti žurnalistas. Mus mokė ir mums sakė, kad žurnalistai turi būti smalsūs, jiems viskas turi būti įdomu. Dėl to smalsumo mes turime kiek ryškesnę savybę išmokti mokytis. Ir gal mums tai lengviau pavyksta.

Dėkoju už pokalbį ir linkiu sėkmės.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

A. Pliadžio nuotr.

Kaip parašyti istoriją, kurią visi atsimintų?

Tomas Taškauskas

Tikriausiai dauguma žurnalistų yra uždavę sau šį klausimą. Atsakymas paprastas – norint susilaukti nevienadienio dėmesio, reikia turėti, ką pasakyti. O norint turėti, ką pasakyti, reikia rasti temą, apie kurią dar niekas nekalbėjo, arba atskleisti svarbią visuomenės problemą. Tikriausiai geriausias būdas tai padaryti – imtis žurnalistinio tyrimo. Šiame straipsnyje pristatomas metodas, kuris padeda atlikti šį reikšmingą žurnalistinį darbą lengviau ir greičiau. Tai hipoteze paremtas tyrimas.

Daugelis žurnalistų mano, kad geram žurnalistiniam tyrimui svarbiausia rasti įdomios ir reikšmingos informacijos. Hipoteze paremto tyrimo metodas pagrįstas kita prielaida – svarbiausia papasakoti istoriją. Būtent istorijos pasakojimas sujungia visus tyrimo etapus pradedant idėjos formulavimu ir baigiant informacijos rinkimu bei tyrimo publikavimu. Metodas vadinamas „hipoteze paremtu tyrimu“, nes jo esmė – pradėti darbą nuo suformuluotos hipotezės, kuri bus patvirtinta arba paneigta renkant medžiagą.

Hipoteze paremtą tyrimą sudaro 8 etapai:

1. Rasti temą;
2. Sukurti hipotezę temai;
3. Rasti lengvai prieinamų duomenų hipotezei patikrinti;
4. Rasti patikimų žmonių, kurie sutiktų šia tema kalbėti;
5. Sistemingai rinkti duomenis, kad juos būtų lengva nagrinėti, panaudoti kuriant pasakojimą, patikrinti;
6. Sudėlioti pasakojimą ir parašyti istoriją;
7. Patikrinti visus surinktus duomenis ir istorijos tikrumą;
8. Publikuoti, viešai pristatyti ir apginti istoriją.

Kadangi daugelis etapų susiję su bendrais žurnalistinio darbo įgūdžiais, šiame straipsnyje bus aptarti tik trys pirmieji – temos paieška, hipotezės formulavimas ir jos tikrinimas naudojantis viešai prieinamais informacijos šaltiniais. Šie etapai atskleidžia aptariamo metodo specifiką.

Kaip išsirinkti tinkamą temą?

Pradedantys žurnalistai dažnai klausia, kaip rasti aktualią temą? Aplink gausu reikšmingų problemų, tik reikia atidesnio žvilgsnio, kad tai pamatytum. Kaip ugdytis šį žvilgsnį? Pirmasis būdas yra gilintis į pasirinktą sritį, kad, nutikus kam nors netikėto, atkreiptum į tai dėmesį ir užduotum klausimą „Kodėl taip įvyko?“. Nusištevėjimas dažnai reiškia, kad įvykis vertas tyrimo.

Kitas variantas – stebėti pokyčius savo aplinkoje ir nelaikyti jų savaime suprantamais. Vienas belgų žurnalistas pradėjo didžiulio atgarsio susilaukusį tyrimą apie prekybą moterimis pastebėjęs, kad rajone, pro kurį eidavo į darbą, vietinės belgų prostitutės staiga pakeitė užsienietės.

Trečia galimybė – klausytis, dėl ko skundžiasi žmonės. Visur, kur tik susirenka daugiau žmonių – mugėse, interneto forumuose, vakarėliuose, gali išgirsti begalę keistų, šokiruojančių ir įdomių dalykų. Kodėl nepavertus jų idėja savo tyrimui?

Galiausiai nebūtina ieškoti vien problemų. Dažnai daug sunkiau parašyti reikšmingą straipsnį apie teigiamus dalykus – revoliuciniu požiūriu besivadovaujančią asmenybę, reikšmingą pokytį atnešusį projektą arba įmonę, kurios veikla prisideda prie visuomenės gerovės. Įvardyti tikrus gerosios praktikos pavyzdžius yra vertinga paslauga auditorijai.

Hipotezė – tyrimo pagrindas

Toliau reikia rasti konkretų ir intriguojantį pasirinktos temos aspektą. Neužtenka išskirti bendro pobūdžio tikslą – tirsiu korupciją. Žurnalistas ne vien domisi tam tikromis temomis, bet turi pasakoti ir konkrečias istorijas. Geriau suformuluoti aplinkos stebėjimu paremtą hipotezę – korupcija mokyklose sugriovė tėvų viltį, kad jų vaikai gyvenime pasieks gerų rezultatų. Iš hipotezės kyla aiškūs klausimai, į kuriuos reikės atsakyti savo tyrimo metu. Jos formuluotė taip pat parodo, ar tema bus įdomi auditorijai.

Gera hipotezė leidžia suformuluoti patikrinamą prielaidą, užuot iškart bandžius išsiaiškinti kažkieno slepiamą paslaptį. Žmonės nemėgsta atskleisti paslapčių. Vis dėlto jie dažniausiai sutinka patvirtinti jau surinktą informaciją. Hipotezė taip pat padeda atrasti paslaptis. Daugelis „paslapčių“ yra faktai, apie kuriuos niekas nepaklausė. Hipotezė padeda žurnalistui susikaupti, įsijausti į problemą ir užduoti tinkamus klausimus. Prancūzų tiriamosios žurnalistikos atstovas Edwy Plenelis yra pasakęs: „Jei nori kažką rasti, privalai to ieškoti.“

Kiekvienas tyrimas anksčiau ar vėliau komplikuojasi, nes reikia apdoroti daug faktų ir dirbti su įvairiais informacijos šaltiniais, todėl pradėti rekomenduojama nuo lengviausiai patikrinamų dalykų. Pateiktame pavyzdyje paprasčiausia būtų pasikalbėti su tėvais ir vaikais apie jų viltis ir nusivylimus. Jei radote bent keturis šaltinius, kurie patvirtina jūsų hipotezę, kad mokyklose viešpatauja korupcija, galima pradėti tyrinėti,

kaip veikia mokyklų sistema. Įsigilinus į šį aspektą verta pradėti ieškoti sričių, kuriose klesti korupcija.

Įvaldę gebėjimą formuluoti hipotezes, galėsite tai pritaikyti ir tolesniame savo darbe. Šis metodas ne tik turės teigiamos įtakos profesiniams pasiekimams, bet ir suteiks daugiau autonomijos. Išmoksite atpažinti tyrimo vertas temas ir savarankiškai jas tyrinėti, siekdami teigiamų pokyčių visuomenėje. Argi ne tokia yra žurnalistų darbo esmė?

Kaip suformuluoti hipotezę?

Pradinė hipotezė turėtų būti ne ilgesnė nei trys sakiniai. Ilgesnė hipotezė dažnai būna tiesiog blogai suformuluota ir todėl sunkiai patikrinama. Hipotezė yra istorijos atitikmuo, pirminis jos variantas. Geri žurnalistai ne tik vardina faktus, bet ir pasakoja istorijas, kurios sukrečia ir keičia pasaulį. Hipotezė padeda perpasakoti jūsų įvardytą istoriją kitiems, pradedant redaktoriumi ir baigiant kiekvienu potencialiu klausytoju, skaitytoju arba žiūrovu.

Kiekviena istorija dažniausiai gali būti sutraukta į tris sakinius: 1. Susiduriame su tokia situacija, kuri kažkam kelia skausmą (arba, priešingai, nusipelno būti plačiau žinoma kaip geroji praktika); 2. Į ją patekome taip; 3. Jei niekas nesikeis, nutiks tai..., o pakeisti esamą situaciją galima taip. Atkreiptinas dėmesys, kad tai ne šiaip sakiniai – jie sudėlioti chronologine tvarka, tik pastaroji sumaišyta. Pradedama nuo dabarties (problemos įvardijimas), tada kalbama

apie praeitį (problemos priežastys) ir apie ateitį (problemos sprendimo būdai). Hipotezė irgi turėtų atitikti šią struktūrą.

Atliekant tyrimą vienas sunkiausių dalykų – likti prie šio pasakojimo ir nepalaidoti istorijos po faktų krūva. Hipotezė šiuo klausimu yra puiki pagalbininkė. Faktai yra įsimintinos žurnalistinės istorijos pagrindas, bet jie nebūtinai tarpusavyje susiję. Todėl svarbu papasakoti faktus per istoriją. Niekas atmintinai neatsimena net trijų telefono numerių iš savo mobiliojo telefono adresų knygelės, bet dauguma galėtų papasakoti ne vieną istoriją apie pažįstamus žmones. Pateikdami savo tyrimą kaip istoriją dar pirminiame jo etape jūs jau padedate skaitytojui ją įsiminti.

ŽIV užkrėsto kraujo skandalas

Ne visada būtina hipotezę sugalvoti pačiam. Pirminė hipotezė gali tapti oficialių institucijų pranešimai, pareigūnų arba politikų kalbos. Būtent tokia schema pasinaudojo prancūzų žurnalistė Anne Marie Casteret, atlikusi istoriniu tapusį tyrimą apie žmogaus imunodeficitą virusu (ŽIV) užkrėstą kraują.

Su žurnaliste susisiekęs hemofilikas (hemofilija – kraujo nekrešėjimas) papasakojo, kad Prancūzijos nacionalinis kraujo centras tyčia ir sąmoningai hemofilija sergantiems žmonėms parduoda ŽIV užkrėstus kraujo preparatus. A. M. Casteret susitiko su kraujo centro vadovu, kuris pripažino, kad hemofilikai tikrai užsikrėtė dėl ŽIV infekuotų kraujo preparatų. Vis dėlto jis teigė, kad gaminant

preparatus dar niekas nežinojo, jog ŽIV plinta per kraują. Be to, rinkoje dar nebuvo žinoma būdo, kaip gaminti saugesnius kraujo preparatus. Galiausiai kraujo centro vadovas patikino, kad išaiškėjus šiam faktui užkrėsti preparatai iš karto pašalinti iš rinkos.

Tokia buvo oficiali ir, atrodytu, logiška įvykių versija. Bet prancūzų žurnalistei pradėjus vieną po kito tikrinti kraujo centro direktoriaus teiginius paaiškėjo, kad viskas vyko priešingai. Casteret išsiaiškino, kad medicininiais tyrimais jau buvo patvirtintas ŽIV buvimas kraujo preparatuose. Prancūzijos nacionalinis kraujo centras net buvo sulaukęs perspėjimo, kad dalis jo turimų kraujo atsargų yra užkrėstos. Rinkoje jau veikė farmacijos kompanijos, kurios gamino saugesnius produktus. Išaiškėjo ir šokiruojantis faktas, kad kraujo centro vadovybė, sužinojusi apie ŽIV užkrėstus kraujo preparatus, priėmė sprendimą ir toliau juos pardavinėti, kol bus išnaudotos visos užkrėsto kraujo atsargos.

Tyrimo pradžia – geras planas

Prieš pradėdami savo tyrimą apmąstykite jo strategiją, kokia tvarka rinksite informaciją ir kaip ją dėliosite į pasakojimą. Tai sutaupys daug laiko. Pirmiausia pravartu susidaryti bazinių klausimų sąrašą. Pvz., užkrėsto kraujo skandalo atveju reikėtų išsiaiškinti, kas gamina kraujo preparatus, kaip tikrinamas preparatų saugumas ir kt.

Kaip jau minėta, geriausia tyrimą pradėti nuo lengviausiai atsakomų klausimų, t. y. informacijos, kurią galima gauti nesikreipiant į žmones. Bendravimas su žmonėmis

prasidės tolesniame tyrimo etape, kai bus aiškiau, kokio masto ši problema ir kas bus bandoma nusišalti.

Reikia patikrinti, ar yra lengvai ir tyliai prieinamos informacijos, tokios kaip vieši dokumentai, pranešimai spaudai ir t. t. Ši informacija padės patikrinti arba patikslinti pirminę hipotezę. Be to, taip įsigilinsite į problemos esmę ir galėsite užduoti žmonėms reikšmingesnių klausimų.

Tikrinant hipotezę gali paaiškėti keletas dalykų. Blogiausiu atveju paaiškės, kad tyrimas neturi pagrindo ir jį bus galima nutraukti negaištant daugiau jėgų ir laiko. Geriausiu atveju ne tik paaiškės, kad jūsų hipotezė buvo teisinga, bet ir atsiras galimybė pradėti kitus su tema susijusius tyrimus.

Jeiti pro atviras duris

Kai kurie žurnalistinių tyrimų autoriai klaidingai įsitikinę, kad neslepama informacija neverta dėmesio. Kitaip sakant, tikrai reikšmingą tyrimą tokie žmonės sieja su paslaptių išsiaiškinimu ir paslėptos informacijos aptikimu. Daug dažniau nutinka taip, kad tai, ką vadiname „paslaptimi“, yra visiems prieinama informacija arba faktai, į kuriuos niekas iki tol neatkreipė tinkamo dėmesio.

Pasitelkime pavyzdį. 1980-aisiais jaunas prancūzų reporteris Hervé Liffranas ėmė rašyti apie Paryžiaus meriją. Valdininkams buvo įsakyta su juo nekalbėti. Vienintelė vieta, kur žurnalistas galėjo lankytis be jokių trikdžių, buvo miesto administracijos biblioteka. Čia patekdavo ir visų vidinių merijos ataskaitų bei sutarčių kopijos. Vienas pirmųjų jo atradimų buvo skandalingai brangi Paryžiaus sutartis su vandens tiekimo kompanijomis. Kai valdininkai pamatė, kad H. Liffranas gali gauti šią informaciją, pradėjo su juo kalbėtis. Vėliau tas pats žurnalistas, aptikęs kitus merijoje viešai prieinamus dokumentus, išaiškino balsų klastojimo faktą.

Neužmirškite – daug lengviau gauti kitų patvirtinimą apie tai, ką jau žinote arba supratote, negu klausinėjant prašyti informacijos, kurios dar neturite. Viešai prieinamos informacijos analizė padeda įsigilinti ne tik į temą, bet ir į jos kontekstą, suteikia pranašumą pradedant bendrauti su žmonėmis, kurie gali pateikti vertingos informacijos vėlesniame tyrimo etape.

Daugiau informacijos apie hipotezė pagrįsto tyrimo metodą galima rasti interneto svetainėje <http://www.storybasedinquiry.com/>.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Nuotrauka iš www.matfon.lt

Televizija Rusijoje – ypatingos medijos ypatinga funkcija

Viktoras Denisenko

Pagal teritoriją Rusija yra didžiausia valstybė pasaulyje. Dėl šios priežasties būtent televizija tampa ta medija, kuri geba sujungti skirtingų šios šalies regionų gyventojus. Tyrinėtojai nurodo, kad pagal auditorijos pasiekiamumą ir įtaigumą televizija šiandieninėje Rusijos Federacijoje neturi konkurentų. Su ja neįstengia galvynėtis nei spauda, nei radijas, nei internetas.

Pasimetimo laikotarpis

Sovietų Sąjungos saulėlydžio laikotarpiu televizija išgyveno savotišką krizę. Autoritarinė valdžia niekaip nenorėjo atsisakyti informacijos monopolio. Nors spaudos išsilaisvinimo procesas jau prasidėjo, elektroninės visuomenės informavimo priemonės vis dar veikė valdančiojo režimo interesams. Neatsitiktinai 1991 m. sausį Lietuvoje sovietinės kariuomenės taikiniais pirma tapo Spaudos rūmai, o vėliau – Televizijos bokštas bei Radijo ir televizijos komiteto pastatas. Griežta informacinės erdvės kontrolė buvo suprantama kaip natūrali sovietinės politinės sistemos dalis.

Pažymima, kad praeitame amžiuje prasidėjus paskutiniajam dešimtmečiui pasitikėjimas televizija krito. Žmonės ieškojo kuo daugiau alternatyvios informacijos ir ją rasdavo spaudoje. Rusijoje labai greitai išaugo laikraščių (kaip „Segodnia“, „Nezavisimaja gazeta“, „Izvestija“) ir žurnalų (pirmiausia „Ogoniok“) populiarumas¹. Būtent šios žiniasklaidos priemonės užvaldė žmonių protus, padėjo orientuotis pokyčiuose, kurie sparčiai vyko šalyje.

Tačiau spaudos aukso amžius truko neilgai. Palyginimui galima pateikti tokius duomenis: pagal apklausų rezultatus 1989 m. spauda Rusijos Federacijoje visiškai ar iš dalies pasitikėjo apie 80 proc. gyventojų, tačiau jau po

kelerių metų – 1992 m. duomenimis – pasitikėjimo spauda lygis sumenko ir te siekė 25 proc.² Atitinkamai krito ir susidomėjimas spauda, sumenko jos tiražai.

Kita problema tapo tai, kad valdžios ir žiniasklaidos priemonių artumas Rusijoje taip ir nebuvo įveiktas. 1992–1993 m. laikotarpiu valdžia tiesiogiai ar netiesiogiai valdė masinės komunikacijos kanalus, realizuodama ne visuomeninius, bet savo politinius interesus³. Atvejai, kai žiniasklaidos priemonės pasirinkdavo kitokią nei valdžios poziciją, buvo gana reti. Taip iš esmės nutiko tik 1993 m. rudenį politinės krizės metu (dalis visuomenės informavimo priemonių nepalaikė tuometinio prezidento Boriso Jelcino pozicijos jo ginče su parlamentu – tuometine Aukščiausiaja Taryba) bei 1994–1995 m. vykstant Pirmajam Čėčėnijos karui. Tačiau iš esmės visuomenės informavimo priemonės Rusijoje ne tik nbandė atsikratyti valdžios įtakos, bet kartais net ir pačios ieškojo galimybių suartėti su valdžia.

Rusijos valdantysis elitas irgi nepamiršo, kad žiniasklaidos priemonės yra stipraus masinio poveikio instrumentas. Verta paminėti, kad to pamiršti neleido minėtas Pirmasis Čėčėnijos karas, kurio metu Rusijos valdžia pralaimėjo informacinę kovą su sukilėliais.

¹ Гудков, Лев. Дубин, Борис. Общество телезрителей: массы и массовые коммуникации в России конца 90-х годов. *Мониторинг общественного мнения*, 2001, nr. 2 (52), p. 31.

² Дубин, Борис. Медиа постсоветской эпохи: изменение установок, функций, оценок. *Вестник общественного мнения*, 2005, nr. 2 (76).

³ Усачёва, Вероника. Власть и СМИ в России: как изменились их взаимоотношения. *Pro et Contra*, 2000, nr. 4, p. 115.

Televizijos efektas

1996 m. Rusijos Federacijos valdžia vėl sugėbėjo savo interesams pajungti visuomenės informavimo priemones, pirmiausia – televiziją. Artėjančiuose prezidento rinkimuose pagrindiniai žiniasklaidos pajėgumai buvo mobilizuoti prieš komunistų kandidatą Genadijų Žiuganovą. Milžiniška informacinė kampanija leido pasiekti neįtikėtinų rezultatų. Nurodoma, kad dėl masinio „smegenų plovimo“ vos per keletą mėnesių B. Jelcino šalininkų skaičius išaugo 5–6 kartus⁴. Tai dar kartą patvirtino, kad visuomenės informavimo priemonės yra galingas įrankis, o pats galingiausias šių įrankių yra televizija, nes per paskutinįjį praeito amžiaus dešimtmetį Rusijos visuomenė iš „labiausiai skaitančios“ virto „labiausiai žiūrinčia“⁵.

Jau 2000 m. viešosios nuomonės apklausos rezultatai parodė, kad tarp pagrindinių žiniasklaidos šaltinių, kuriuos Rusijos visuomenė naudoja informacijai gauti, itin kinamai pirmauja federalinė (matoma visos šalies ar jos didžios dalies teritorijoje) televizija. Ją reguliariai žiūrėjo 95,5 proc. apklaustų asmenų. Antroje vietoje tarp informacijos šaltinių su dideliu atotrūkiu nuo lyderio atsidūrė radijas – 32,1 proc., o spauda tenkinosi tik trečiąja vieta – 22,2 proc.⁶

⁴ Запесоцкий, Александр. Метаморфозы СМИ: новое качество или новые болезни. *СоцИс*, 2010, nr. 7, p. 8.

⁵ Варганова, Елена. Медиа в постсоветской России: их структура и влияние. *Pro et Contra*, 2000, nr. 4, p. 64.

⁶ Дзялошинский, Иосиф. *Информационное пространство России: структура, особенности функционирования, перспективы эволюции*, Maskva, 2001, p. 18.

Pripažintos ir ypatingos televizijos poveikio galimybės, kurios pirmiausia realizuojamos per informacijos atkartojimą. Pastebėta, kad televizija (ypač kai kalbama apie aktualios naujienų informacijos pateikimą) formuoja dirbtinę realybę. Šios realybės formavimo principas grindžiamas trumpomis „citatomis“ iš nufilmuotų kadru (užfiksuotos realybės) ir diktorių ar ekspertų komentarais⁷.

Visa tai leidžia teigti, kad Rusijoje būtent televizijos kontrolė (pati didžiausia pasiekiamą auditorija) leidžia daryti stipriausią poveikį visuomenei. Šis poveikis realizuojamas formuojant ir transliuojant atitinkamą „pasaulio paveikslą“. Tam tikrą laiką tokio masinio poveikio pavojus buvo labiau hipotetinis nei realus, tačiau XXI a. pradžioje nauja Rusijos valdžia (savo noru iš prezidento pareigų pasitraukus pasiligojusiam prezidentui B. Jelcinui) susimąstė apie efektyvią visuomenės informavimo priemonių (o iš esmės ir viešosios nuomonės) kontrolę.

Vladimiro Putino era

Naujojo Rusijos prezidento Vladimiro Putino valdymo eros pradžia tapo lūžio tašku ir žiniasklaidos sistemoje. Jeigu paskutiniajame XX a. dešimtmetyje Rusijos valdantieji sluoksniai užtikrindavo žiniasklaidos palankumą sau palaikydami gerus ir artimus ryšius su visuomenės informavimo priemonių savininkais, tai XXI a. pradžioje šis

⁷ Дубин, Борис. Построение: власть, масса и массмедиа в сегодняшней России. *Отечественные записки*, 2005, nr. 6. Prieiga per internetą: <http://magazines.russ.ru/oz/2005/6/2005_6_1.html>.

modelis pasikeitė – valdžia pradėjo siekti pati kontroliuoti pagrindines žiniasklaidos priemones ir stiprinti savo pozicijas, paremdama jas valstybinių visuomenės informavimo priemonių potencialu⁸.

Minėtasis laikotarpis pasižymėjo procesu, kurio esmė – visiškai pajungti pagrindines (įtakingiausias) žiniasklaidos priemones valdžios interesams. Suprantama, kad susiklosčiusioje situacijoje visas dėmesys buvo skirtas būtent televizijai, nes iš esmės vien jos reguliavimas leidžia pasiekti informacinės erdvės kontrolę. Šiuo atveju Rusijos valdžiai pavyko visiškai realizuoti minėtus principus. Turimais duomenimis, jau pirmaisiais XXI a. metais valdžia Rusijoje kontroliavo 70 proc. elektroninių masinės komunikacijos priemonių (televizija), 80 proc. regioninės ir 20 proc. federalinės spaudos⁹.

Po V. Putino inauguracijos prezidentu valdžios ataka surengta prieš didžiausią nepriklausomą žiniasklaidos kompaniją „Media Most“, kuri valdė televizijos kanalą NTV. Tai nutiko 2000 m. Galiausiai valdžia įgijo šio televizijos kanalo kontrolę. Dalis jame dirbusių žurnalistų perėjo į kitą nepriklausomą televizijos kanalą TV-6, tačiau ir šis kanalas ilgai neatsilaikė prieš valdžios veiksmus, perimant pagrindines visuomenės informavimo priemones savo žinion. Nurodoma, kad jau po trejų metų (šiuo atveju atskaitos taškas – „Media Most“ istorija) visi nacionaliniai televizijos tinklai buvo kontroliuojami valstybės¹⁰.

⁸ Op. cit. Дзялошинский, 2001.

⁹ Op. cit. Дубин, 2005.

¹⁰ Lipman, Masha. Constrained or Irrelevant: The Media in Putin's Russia. *Current History*, October 2005, p. 319.

Visi šie procesai susiję su bendra žiniasklaidos laisvės problema Rusijoje. Tyrinėtoja Marija Lipman nurodo: „Putino Rusijoje žiniasklaidą galima padalyti į dvi kategorijas. Pirmajai kategorijai priklauso didelę auditoriją turinti žiniasklaida – ypač nacionaliniai televizijos kanalai, kurių auditorija apima beveik 100 proc. Rusijos namų ūkių. Trys didžiausi nacionaliniai kanalai naudojami kaip sovietinės stilištos valstybinės propagandos įrankis. Antra kategorija – spauda, radijas, internetinė žiniasklaida ir mažosios televizijos kompanijos – turi mažesnę auditoriją. Ji taip pat yra mažiau įdomi valdžiai kaip galimos politinės įtakos resursas, tačiau visos Rusijos žiniasklaidos priemonės supranta, kad lojalumas valstybei (valdžiai) yra svarbi nūdienos taisyklė“¹¹. Nieko nuostabaus, kad Rusija pastarąjį dešimtmetį turi rimtų žiniasklaidos laisvės problemų – apie tai byloja tarptautinių organizacijų, tokių kaip „Freedom House“ ar „Reporters Without Borders“, kiekvienais metais viešinamos ataskaitos.

Televizija kaip ginklas

Televizijos kontrolė leidžia Rusijos valdžiai ne tik valdyti pagrindinę informacinės erdvės segmentą, bet ir naudoti televizijos kanalus kaip savotišką ginklą. Televizija yra pagrindinė priemonė, kurią naudoja Maskva bandydama prasiskverbti į kaimyninių valstybių (pavyzdys – „Pervyj Baltijskij Kanal“) ar globalią (pavyzdys – „Russia Today“) informacinę erdvę. Šios medijos

¹¹ Lipman, Maria. *Media Manipulation and Political Control in Russia*. Carnegie Moscow Center, January 2009, p. 8.

naudojimas leidžia plačiai paskleisti savo požiūrį į esminius pasaulyje vykstančius procesus bei pateikti savo suformuotą pasaulio vaizdą kitiems. Rusijos atveju tai daroma gana tiesmukai bei agresyviai ir vertintina kaip rimta problema kitų – pirmiausia kaimyninių – valstybių informacinės erdvės saugumo kontekste.

Televizijos kontrolė Rusijos valdžiai pirmiausia reikalinga dėl informacinio savo veiksmų palaikymo šalies viduje. Šiuo atveju galima teigti, kad jeigu televizija yra informacinio karo ginklas, tai jis visų pirma yra nukreiptas į vidinę auditoriją. Tai ypač akivaizdu šiandien, kai esminiu pagrindinių Rusijos visuomenės informavimo priemonių principu tapo siekis palaikyti vadinajamą „valstybingumo idėją“. Tai pasireiškia per „visų“ vienijimą įsivaizduojamo prieš akivaizdoje, o pagrindine vienijimo figūra tampa šalies lyderis, t. y. V. Putinas¹².

¹² Op. cit. Дубин, 2005.

Be to, stipriai televizijos paveikta visuomenė iš esmės yra „nepavojinga“ valdžiai, o tai nelaisvos (autoritarinės) šalies vadybei yra ypač svarbu. Šiandien televizijos dominavimas Rusijoje bei jos orientacija į populiarų pramoginį turinį ugdo auditorijos pasyvumą, formuoja unifikuotą „žiūrovų visuomenę“. Šis procesas pradėjo formotis dar praeito amžiaus paskutiniojo dešimtmečio viduryje, kai žiniasklaidos pranešimuose dominavo arba valdžios, arba jų oponentų (opoziciškai nusiteikusių žiniasklaidos savininkų) pozicija, tačiau niekaip nebuvo pateikiamas visuomenės (patikslinim – pilietinės visuomenės) požiūris¹³. Šiandien, kai pagrindinių Rusijos Federacijos masinės komunikacijos priemonių kontrolės klausimas yra išspręstas valdžios naudai, iš esmės neliko ir kitokios – oponuojančios – pozicijos, o televizijai suteikta ypatinga universalus valdžios įrankio už pramoginio turinio širmos funkcija.

¹³ Op. cit. Гудков, Дубин, 2001.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

D. Radzevičius nuotr.

Kubatas Otorbajevs: „Mus kritikuoja, kad „pernelyg švelniai“ klausinėjame politikų“

Dainius Radzevičius

Vidurio Azijoje įsikūrusi Kirgizijos Respublika mums geriausiai žinoma dėl kelių priešasčių. Viena jų – per pastaruosius 10 metų šioje šalyje vyko net dvi revoliucijos, keitėsi valdžia ir santvarka. Po 2010 m. revoliucijos man teko daugybę kartų lankytis šioje šalyje ir net kurį laiką dalytis patirtimi. Bene labiausiai nustebinęs faktas – ši demokratinės šalies kelią pasirinkusi nedidelė ir neturtinga Vidurio Azijos valstybė pirmoji regione nusprendė sukurti ir visuomeninį transliuotoją. Tiksliau, daugelį metų veikusį valdžios ruforą pakeisti tikru visuomenės interesams dirbančiu žiniasklaidos kanalu.

Lankydamasis Lietuvoje ir turėdamas unikalią vadovo patirtį kolega žurnalistas Kubatas Otorbajevs, kuris šiuo metu vadovauja Kirgizijos visuomeninio transliuotojo kompanijai (OTRK), atvirai pasakoja apie jų organizacijos galimybes ir iššūkius.

Ar galite papasakoti apie visuomeninio transliuotojo atsiradimo Kirgizijoje aplinkybes?

Mūsų šalyje jau bent keletą kartų buvo bandoma sukurti visuomeninį transliuotoją per tvarkius Nacionalinio radijo ir televizijos kanalą. Kas kartą šie bandymai žlugdavo dėl vienos pagrindinės priežasties – valdžia nenorėjo atsisakyti galingo visuomenės poveikio instrumento. Po 2010 m. revoliucijos vienas pagrindinių naujos valdžios uždavinių buvo nuo politikų spaudimo apsaugoto bei šalies gyventojams tarnaujančio visuomeninio transliuotojo sukūrimas. Būtina pažymėti, kad šiame etape labai svarbius darbus atliko pilietinė visuomenė, žiniasklaidą vienijančios organizacijos, kurios aktyviai kovojo už visuomeninio transliuotojo idėją. 2011 m. buvo priimtas atskiras visuomeninio transliuotojo įstatymas ir pagal jį šiandien veikiame.

Kaip Jūs vertinate per tuos kelerius metus įvykusią pažangą kuriant visuomeninį transliuotoją?

Iš esmės paskutinis bandymas sukurti visuomeninį transliuotoją ir buvo labiausiai į sistemine ir nuoseklią reformą panašus dalykas. Tarptautinėms organizacijoms padedant atlikome transliuotojo valdymo sistemos, finansinį, techninės bazės ir turinio auditus. Tyrėme ir mūsų auditoriją. Visa tai išanalizavę ir apibendrinę sukūrėme 2013–2015 m. plėtros strategiją.

Dar parengėme ir patvirtinome OTRK redakcinę politiką apibrėžiantį dokumentą. Kasmet tiksliname savo uždavinius ir

tikslus. Tai darome atsižvelgdami į įvairius iššūkius, technologijų plėtrą. Atsižvelgiame ir į turimus finansinius bei kitus išteklius. Šiuo metu mes priimame sprendimus dėl visų korporacijos procesų optimizavimo – valdymo sistemos, gamybos, programos kūrimo, technologijų naudojimo. Galutinis šios reformos tikslas – vykdyti savo misiją taip, kad kiekvienas žiūrovas ir klausytojas gautų maksimaliai išsamią, aktualią, naudingą ir įdomią informaciją.

OTRK reitingai per pastaruosius kelerius metus rodo stabilų mūsų auditorijos augimą. Prieš kelerius metus pagal reitingus pirmą kartą aplenkėme Pirmąjį Rusijos kanalą, kuris daugelį metų buvo rinkos lyderis. Mes pirmieji įkūrėme interneto svetainę su tiesioginėmis programos transliacijomis ir laidų archyvu. Pradėjome skaitmeninti turimus unikalius archyvus, kurie kaupiti nuo pat radijo ir televizijos atsiradimo šalyje. Taip pat išleidome liaudies muzikos, pasaulinio garso rašytojo Čingizo Aitmatovo kūrinių vaizdo ir garso rinkinius. Įsteigėme ir naujų kanalų – pirmąjį vaikų programų televizijos kanalą „Balastan“ („Vaikystė“), „Muzika“, radijo stotį „Dostuk“ („Draugystė“), planuojame kurti ir kanalą „Madanijat“ („Kultūra“). Kirgizijos žmonės nori vietinių originalių programų apie istoriją, kultūrą, įdomybes, gamtą, nori mažiau politikos, o daugiau visuomenei svarbios ir naudingos informacijos. Tai patvirtina visuomenės apklausų duomenys. Šiuos lūkesčius turime patenkinti kurdami aktualią ir kokybišką programą.

Mes pertvarkėme ir televizijos bei radijo studijas, montažines. Į naują televizijos studiją investavome apie pusę milijono JAV dolerių. Aš pats esu profesionalus žurnalistas, daug metų dirbau šį darbą, todėl tapęs kompanijos vadovu darbuotojams noriu sukurti tokias sąlygas, kad jiems būtų patogiu dirbti ir jie turėtų geriausią techniką. Siekiu, kad visų darbas būtų ir efektyvesnis, ir sėkmingesnis. Mūsų kompanija turi dideles galimybes, dar daug neišnaudotų vidinių išteklių, todėl norime kuo teisingiau jais naudotis.

Ar tokias reformas padėjo padaryti užsienio patirtis? Kokią tarptautinę paramą paviko gauti?

Sakyčiau, kad nuoseklus visuomeninio transliuotojo kūrimas Kirgizijoje yra unikalus eksperimentas, todėl jis ir sulaukė daug dėmesio. Juk mes vieninteliai tokie savo regione: kaimyninėse Vidurio Azijos valstybėse – Kazachstane, Tadžikistane, Turkmėnistane ir Uzbekistane yra tik valstybiniai ar privatūs transliuotojai. Mus remia įvairios tarptautinės organizacijos, kurios suinteresuotos skatinti nepriklausomos žiniasklaidos plėtrą mūsų šalyje. O tai, žinoma, labai padeda ir demokratijos raidai. Mes dirbame kartu su USAID programa (projektą vykdo organizacija „Internews Network“), Sorošo fondu Kirgizistane, Japonijos bendradarbiavimo agentūra JICA, taip pat su JTVP, UNICEF. Bendraujame su daugybe kitų organizacijų. Mūsų partneriai mums ne tik padeda atnaujinti techninę bazę, bet ir rengia mokymus, teikia konsultacijas. Tai labai svarbu pereinant nuo valstybinio prie visuomeninio transliuotojo statuso.

Kaip jau minėjau, šiuo metu vyksta kompanijos veiklos optimizavimas ir mums reikalinga parama šioje srityje.

Taip pat daug dėmesio skiriame žurnalistų, diktorių, korespondentų, operatorių kvalifikacijai tobulinti. Dėl to atnaujiname savo mokymų centro veiklą. Planuojame mokyti ne tik savo darbuotojus, bet ir rengti kursus žmonėms, kurie norėtų dirbti kitose žiniasklaidos priemonėse. Per pastaruosius porą metų mūsų darbuotojai mokėsi Turkijoje (Stambule, Ankaroje), Lietuvoje (Vilniuje), Estijoje (Taline) ir Gruzijoje (Tbilisyje).

O kokie Jūsų santykiai su politikais? Kokie ateities iššūkiai šioje srityje?

Pagrindinis iššūkis – dar nevisiškai aiškiai suprantama redakcinė mūsų kompanijos nepriklausomybė nuo valdžios, taip pat ir nepriklausomas valdymas. Bandymai paveikti ir „paspausti“ kanalą šiandien vis dar yra įprasta praktika, o ne išimtis. OTRK finansuojamas iš šalies biudžeto, o aukščiausias kompanijos valdymo organas – Stebėtojų taryba – atrenkama ir tvirtinama parlamente. Mūsų veiklą reglamentuojantis įstatymas kartais keistai interpretuojamas – vieni mus laiko valstybės įstaiga, kiti – visuomenės informavimo priemone, kuri valdoma visuomenės. Kai kam tai tampa pretekstu bandyti paveikti mūsų sprendimus dėl personalo ar turinio. Užtikrintai sakyti, kad institucinis visuomeninio transliuotojo statusas jau yra tvirtas ir nepajudinamas, kol kas ankstoka, todėl šioje srityje dar teks kryptingai dirbti.

K. Otorbajevas. D. Radzevičiaus nuotr.

O kaip Jus paveikė pasaulio ekonomikos ir žiniasklaidos krizė?

Mums dirbti labiau trukdo maža šalies reklamos rinka – joje yra tik 10 mln. JAV dolerių. Kirgizija mažai priklausoma nuo pasaulinių rinkų, todėl ir pasaulio ekonomikos krizės mus mažiau veikia.

Gal galite palyginti šiuo metu Jūsų kompanijos kuriamas programas su ankstesnėmis, buvusiomis iki visuomeninio transliuotojo statuso atsiradimo?

Žinoma, atsirado daugiau balanso skleidžiant skirtingas nuomones, atsirado ir temos, kurių anksčiau televizijoje apskritai nebūdavo. Ne tik objektyviau ir neutraliau informuojama apie politinius rinkimus, bet ir kiekvienas politinis veikėjas gali viešai išsakyti savo pozicijas, dalyvauti debatuose. Mūsų visuomenė yra ganėtinai politizuota, todėl nemažai

žmonių labai laukia informacijos apie rinkimus. Kartu sulaukiame ir daugybės vertinimų, kritikos, kurią bandom analizuoti. Dažniausiai žmonės mus kritikuoja dėl to, kad pernelyg švelniai klausinėjame politikų. Arba kaltina angažuotumu, dėl išankstinių nuostatų. Bet kuris politikas, kurio atžvilgiu eteryje nuskamba kritika, paprastai yra tuo nepatenkintas ir mums tai būtinai išsako.

Manau, turime griežtai laikytis vieno principo – mes dirbame viešajam interesui ir visuomenei, todėl visų pirma turime ginti jų interesus.

Jūsų šalyje populiarūs Rusijos televizijos kanalai ir jų programos, o kaip Jus paveikė televizijos skaitmenizacija?

Žinoma, televizijos skaitmenizacija – didelis iššūkis. Visiškai pereiti prie skaitmeninės televizijos mes privalome 2015 m. liepą.

Bet dar daug darbų nebaigta, šis procesas taip pat priklauso nuo koordinuojančių ir finansuojančių bei techninius klausimus sprendžiančių valstybės įstai-gų. Kasmetinio finansavimo iš valstybės biudžeto šiam procesui nepakanka. Kad visiškai pasiruoštume, mums reikia apie 7,5 mln. JAV dolerių. 2013 m. prašėme bent 2 mln. dolerių, bet jų dar negavome, o jau reikia skelbti viešąjį konkursą darbams atlikti.

Rusijos žiniasklaida mūsų šalyje veikia jau seniai ir yra neblogai įsitvirtinusi. Kai pereisime prie skaitmeninės televizijos, žmonės galės rinktis maždaug iš 200 kanalų. Todėl mums, šiuo metu rinkoje lyderiaujančiam kanalui, teks rimtai padirbėti, kad išlaikytume tas pačias pozicijas, tam turėdami labai mažai išteklių. Taigi tai tikrai didelis iššūkis.

Tad jau artimiausiems 5 metams turite labai rimtų strateginių uždavinių?

Visų pirma mums reikia galutinai įtvirtinti visuomeninio transliuotojo statusą. Privalome sukurti veiklos sistemą, galinčią konkuruoti skaitmeninėje eroje su gerokai turtingesniais ir pažangesniais kanalais. Ir tuo pačiu turime dirbti taip, kad galėtume propaguoti bei transliuoti programas apie nacionalinę kultūrą, istoriją, privalome šviesti žmones, išlaikyti ir puoselėti savo kalbą, padėti plėtotis šaliai. Siekiame tapti savo piliečių labiausiai pageidaujamu informacijos šaltiniu ne tik šalyje, bet ir už jos ribų.

Dėkoju už pokalbį ir linkiu sėkmės.

Daugiau informacijos apie Kirgizijos visuomeninį transliuotoją galima rasti oficialioje interneto svetainėje <http://ktrk.kg>.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Nuotrauka iš www.matton.lt

Lietuvių periodika: praeities barjerai ir dabarties problemos

Genovaitė Burneikienė

Prieš 190 metų, t. y. 1823 m., Mažojoje Lietuvoje išėjo pirmasis lietuvių periodinis leidinys „Nusidavimai Dievo karalystėje“. Kaip klostėsi periodinės lietuvių spaudos likimas? Kokias kliūtis ir sunkumus teko įveikti lietuvių periodikai per prabėgusius šimtmečius? Kas lėmė pirmojo leidinio atsiradimą? Ir kokias problemas periodinei spaudai tenka įveikti šiandien?

Mažajoje Lietuvoje XIX a. buvo išitvirtinęs protestantizmas. Šią religiją toleravo vokiečių valdžia. Šalyje buvo populiarus religinis pietizmo judėjimas. Jam būdingas krikščioniškas pamaldumas, atsisakant pasaulietinių linksmybių, ir pakantos žmogui ugdymas, todėl religijos reikėjo mokytis gimtąja kalba. Protestantų draugijos, siekdamos įgyti naujų tikinčiųjų, organizavo misijas. Norėdamos pagausinti misijų rėmėjų gretas, draugijos leido knygas ir steigė periodinius leidinius. Prof. D. Kaunas pažymi, kad „misijų sąjūdis sukūrė prielaidas svarbiai komunikacijos priemonei – lietuviškai periodinei spaudai atsirasti. Jos pradininkai – „Nusidavimai Dievo karalystėje“ ir „Nusidavimai apie Evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonų“ [1].

Pirmasis leidinys „Nusidavimai Dievo karalystėje“ nerastas, apie jį žinome tik iš šaltinių. Leidinys leistas 1923–1925 m. Tilžėje. Jį leido Karaliaučiaus misijų draugija gotiškomis raidėmis. „Tai Karaliaučiaus misijų d-jos leidinio „Königsberger Missionsblatt“ (1822–1914) vertimas į lietuvių kalbą. Vertė ir redagavo F. Ostermejeris. Manoma, jog buvo mėnesinis, 16 p. apimties. Rašė apie evangelikų misijų veiklą Afrikoje ir Azijoje. Spausdino J. H. Posto spaustuvė. Išėjo 2 ar 3 numeriai. 1832 m. sausio mėn. atnaujintas pavadinimu „Nusidavimai apie Evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonų“ (1832–1921)“ [2]. Redaktorius J. F. Kelkis (1832 m. Nr. 1) įžanginiame straipsnyje nurodė, kad atnaujinto leidinio pagrindinis šaltinis – misionierių laišakai. Iš jų bus atrenkama tai, kas svarbiausia, ir priminė, jog „jau lietuvininkams dvejus knygelės tų

„Nusidavimų Dievo Karalystėje“ išdrukovotos, vienos mete 1823, o antrosios mete po tam, kurios daug jūsų skaitė, bet kiti dar ne“ [3]. Leidinys ėjo kartą per mėnesį, kitais metais nereguliariai. Be raštų apie misijų veiklą, jame dar buvo paskelbta verstinių ir originalių giesmių, pateikta žinių apie Afrikos, Amerikos žemynų tautų etnografiją, geografiją. Rašyta ir apie Mažosios Lietuvos švietimo, lietuvių kalbos saugojimo, emigracijos į JAV problemas. 1876 m. Nr. 8 pateiktas Vakarų Europos ir Afrikos žemėlapis lietuvių kalba. Tai pirmasis lietuviškas kartografijos spaudinys. Redaktoriai: J. F. Kelkis (1832–1867), F. Neisas (1867–1873), K. Sturys (1873–1886), K. Jurkšaitis (1886–1901) ir kiti. Tiražas 400–500 egz. Bendradarbiavo misionieriai, evangelikų liuteronų kunigai, mokytojai ir sakytojai. D. Kauno manymu, „skaitytojų pasitikėjimas misionierių autoritetu ir jų skelbiamu žodžiu buvo nepaprastai didelis. Todėl spauda, plėtojusi misijų tematiką, galėjo tikėtis nemažos dalies visuomenės palaikymo“ [4]. Tačiau iki 1849 m. „Nusidavimai“ buvo vienintelis lietuvių periodinis leidinys.

Pirmasis lietuvių laikraštis

Tik po 26 metų, t. y. 1849 m. balandžio 5 d., Klaipėdoje išėjo kitas periodinis leidinys „Lietuvininkų prietelis“ („Lietuvininku Prietelis“). Tai visuomeninis politinis savaitraštis. Jį leido spaustuvininkas F. V. Horchas gotišku šriftu, redagavo Klaipėdos lietuvių parapijos kunigas Rudolfas Andrius Cipelis (R. A. Zippel). Pasak prof. D. Kauno, „tai lietuvių periodikos pirmtakas“, o tiksliau – tai pirmasis lietuvių

periodikos leidinys, kurio struktūra artima laikraščio tipui (periodiškumas, apimtis, rašinių aktualumas, operatyvumas, leidinio forma). „Lietuvininkų prietelis“ ėjo kas savaitę – ketvirtadieniais. Laikraštis buvo 4-ių puslapių apimties, 19,5 x 25,5 cm dydžio. Jo vienintelis Nr. 1 saugomas Tarptautiniame laikraščių muziejuje Achene (Vokietija). Ten jį radęs prof. D. Kaunas apibūdino šį leidinį šitaip: „Struktūra nesudėtinga. Jį sudaro redaktoriaus įžanginis straipsnis ir Europos šalių visuomeninio politinio gyvenimo kronika. Vietinių žinių mažai. Neramumai Berlyne ir Dancinge vertinami neigiamai.“ Redaktorius „džiaugėsi 1848 m. gruodžio 5 d. paskelbta Prūsijos konstitucija, kuri, nors ir ribota, skelbė pilietines bei rinkimų laisves. R. A. Cipelis tikino sieksiąs ugdyti skaitytojų lojalumą esamai santvarkai ir monarcho sostui“ [5]. Deja, gruodžio 28 d. išėjo paskutinis (Nr. 38) „Lietuvininkų prietelio“ numeris.

1849 m. liepos 2 d. pasirodė dar vienas savaitraštis, skirtas Mažosios Lietuvos lietuvininkams. Tai „Keleivis“ („Keleiwis isz Karaliaucziaus broliams lietuwininkams žinias parneszās“), leistas 1849–1880 m. Karaliaučiuje gotišku šriftu. Šis provokiškos orientacijos leidinys skelbė naujienas iš Vokietijos ir kitų šalių, spausdino religinius straipsnius, ugdė lojalumą Vokietijos valdžiai. Redagavo F. Kuršaitis, spausdino Šulco, nuo 1870 m. – E. Rautenbergo spaustuvė. Leidinį finansiškai rėmė vokiečių administracija.

Po keliolikos metų, t. y. 1875 m., išėjo evangelikų liuteronų žurnalas „Pasiuntinystės laiškelis“ („Pasiuntinystės laiszkelis“) (1875–1906).

Redaktoriai: J. F. Kelkis, M. Kybelka, spausdintas Tilžėje, Klaipėdoje gotišku šriftu. O 1977 m. gruodžio 4 d. pasirodė seniausias Lietuvoje Klaipėdos krašto lietuviškų žinių laikraštis „Lietuviška ceitunga“ („Lietuwiszka Ceitunga“), leistas 1877–1939 m. Klaipėdoje gotišku šriftu. Įsteigė M. Šernius ir H. Holcas. Iki 1900 m. buvo savaitraštis, vėliau ėjo triskart, o nuo 1932 m. – dienraštis. Rašė apie Klaipėdos krašto ir užsienio įvykius, kartais spausdino žinias iš Didžiosios Lietuvos bei straipsnius apie Lietuvos praeitį, tradicijas, kalbą. Redaktoriai: M. Šernius, M. Kukys, H. Spindys ir kiti. Jame bendradarbiavo J. Basanavičius, J. Šliūpas. Po 1883 m. tapo provokiškos krypties leidiniu [6].

1879 m. pasirodė medicinos klausimams skirtas leidinys „Ligonių prietelius“ (1879–1897). Leido daktaro F. A. Richterio firma Leipcige. Į lietuvių kalbą vertė A. F. Kuršaitis. Rašė, kaip suteikti pirmąją pagalbą ligoniui, spausdino vaistų aprašymus, ligonių atsiliepimus. Spausdintas gotiškėmis raidėmis, platintas Didžiojoje Lietuvoje ir JAV.

Taigi 1879 m. Mažajoje Lietuvoje jau egzistavo skirtingos krypties, įvairaus periodiškumo ir profilio lietuvių periodiniai leidiniai, skirti lietuvininkams. Deja, šie leidiniai Didžiojoje Lietuvoje nebuvo populiarūs dėl gotiško šrifto bei dominuojančios religinės tematikos. Be to, juose labai retai buvo rašoma apie Didžiosios Lietuvos problemas. Galime teigti, jog Mažajoje Lietuvoje jau klostėsi savita lietuvių periodinės spaudos sistema, kurios leidiniai gvildeno lietuvininkams aktualius klausimus.

„Gromatos iš Amerikos“

1879 m. rugpjūčio 16 d. Niujorke išėjo pirmasis JAV lietuvių laikraštis „Gazietu lietuviška“ („Gazietu lietuviszka“). Laikraštį įsteigė, leido ir redagavo M. Tvarauskas. Leidinio „komplektų nėra išlikę, tačiau apie jį daug žinių yra pateikęs J. Šliūpas savo publikacijose „Gromatos iš Amerikos“, išspausdintose 1884–1885 m. žurnale „Aušra“ ir „Laisvoji mintis“. J. Šliūpo apibūdinimu, „laikraštis buvo prounijinės orientacijos, katalikiškos krypties, skelbė lietuvių ir lenkų vienybę Liublino unijos dvasia, katalikų tikėjimo pagrindu“ [7]. Laikraštyje mažai vietos skirta Amerikoje gyvenantiems lietuviams, gal todėl jis nesulaukė skaitytojų ir išėjus 16-ajam numeriui (1880 m.) leidimas nutrūko. Tačiau 1884 m. išėjo savaitraštis „Unija“. Leidėjas M. Tvarauskas, redaktorius J. Šliūpas. Šis leidinys nušvietė Amerikos lietuvių buitį, švietimo, visuomeninio gyvenimo reikalus, kvietė vienytis ir savarankiškai spręsti savo klausimus. J. Šliūpas suformulavo pagrindinius laikraščio programinius uždavinius: „1. lietuviybė, kurios idealas buvo laisva Lietuva – Latvija; 2. šviesti ir auklėti tautą mokslo, laisvės ir pažangos idėjose, nusikratant tarp kitko pragaištingos religinių dogmų įtakos; 3. atskirti lietuvius nuo lenkų įtakos, kuri ypač stipriai reiškėsi per lenkų bažnyčią“ [8]. Iškilus idėjiniams nesutarimams tarp leidėjo ir redaktoriaus J. Šliūpas pasitraukė iš „Unijos“ ir 1885 m. liepos 2 d. Niujorke įsteigė savo laikraštį „Lietuviškasis balsas“ (1885–1889). Laikraštį leido ir redagavo J. Šliūpas, remiamas draugijos „Lietuvos

mylėtojų draugystė“. Laikraštis smerkė carizmo politiką, skleidė tautiškumo, socialinio teisingumo, laisvamanybės, visuomenės pertvarkymo idėjas. Jame buvo rašoma ir apie svarbiausius Lietuvos įvykius, nes laikraštyje bendradarbiavo Europos lietuviai: J. Adomaitis, J. Andziulaitis, A. Fromas, M. Jankus, A. Kriščiukaitis, V. Kudirka, P. Leonas, P. Mašiotas, P. Vileišis ir kiti. „Lietuviškasis balsas“ pasiekdavo ir Didžiosios Lietuvos gyventojus.

JAV leidžiamų lietuvių laikraščių skaičius sparčiai augo. Kartu ryškėjo idėjinė periodinių leidinių diferenciacija, kilo laikraščių leidimo materialinės bazės, spaudos bendradarbių etikos klausimų. Šiems klausimams spręsti laikraščių rėmėjai buvo buriami į sambūrius, vadinamus draugystėmis. „Lietuviškasis balsas“ buvo įsteigtas ir remiamas Lietuvos mylėtojų draugystės. „Jie buvo ne tik „Lietuviškojo balso“ skaitytojai, bet ir jo agentai – prenumeratos rinkėjai, taip pat ir bendradarbiai-korespondentai“ [9]. Tačiau „tarp pirmųjų lietuviškų laikraščių įsiliepsnojo karštos ambicingos diskusijos, dažnai peržengusios elementarius etikos reikalavimus“. Tų nesutarimų „pagrindas buvo skirtingi laikraščių ir jų srovių idėjiniai principai ir pozicijos“. Tokie ginčai ir diskusijos, „apsivėlę asmeniškumais ir ambicijomis, dažniausiai virsdavo barniais. Tai neigiamai veikė JAV lietuvių laikraštiją“ [10], – konstatuoja JAV spaudos tyrinėtojas B. Raguotis.

Taigi Amerikos lietuvių laikraštija formavosi kitomis aplinkybėmis nei Mažosios Lietuvos lietuvių periodika, todėl jos

suponavo ir skirtingus periodinių leidinių plėtros kelius bei šių dviejų lietuvių periodikos versmių specifinius požymius.

Pirmieji lietuviškų laikraščių projektai

Vilniuje 1760 m. balandžio 18 d. išėjo pirmasis Lietuvos laikraštis lenkų k. „Kurier litewski“ („Lietuvos pasiuntinys“) (1760–1763). Ėjo kartą per savaitę, leido Vilniaus universitetas. Laikraštis informavo apie LDK ir užsienio šalių politinį gyvenimą, spausdino Vilniaus naujienas, žinias apie mokslą, kultūrą, mediciną. Redagavo P. Paprockis, A. Januškevičius. XIX a. Vilniuje buvo leidžiami laikraščiai ir kitomis kalbomis. Periodinis leidinys prancūzų k. pasirodė 1802 m., vokiečių k. – 1810 m., žydų k. – 1841 m. Ėjo oficialūs leidiniai ir žurnalai rusų k. Todėl lietuvių inteligentija siekė, kad būtų leidžiami periodiniai leidiniai ir gimtąja kalba.

Spaudos tyrinėtojo Vaclovo Biržiškos manymu, pirmieji sumanymą leisti laikraštį žemaitiškai iškėlė broliai Juzumai apie 1850 m. Didžiojoje Lietuvoje pirmasis periodinio leidinio projektas buvo parengtas 1856 m. Laurynas Ivinskis, lietuviškų kalendorių rengėjas, sudarė programą ir pirmąjį projektuojamo laikraščio „Aitvaras“ („Ajtvaras“) numerį, kuris turėjo pasirodyti 1857 m. sausio 1 d. Planuota leisti savaitraštį, jame spausdinti žinias iš žemės ūkio, sveikatos, istorijos, gamtos, religijos ir kitų sričių. Tačiau caro valdžia nedavė leidimo. Vyskupas M. Valančius 1859 m. parengė laikraščio „Pakeleivingas“ projektą, tačiau

ir šio sumanymo caro valdžia neleido įgyvendinti [11]. Dėl caro valdžios represinės politikos, jos vykdyto spaudos draudimo (1864–1904) buvo suvaržyta lietuvių periodinės spaudos raida.

„Laikrasztis iszleidžiamas Lietuvos mylėtoju“

„Auszra, Laikrasztis iszleidžiamas per Dra. Bassanawiczium N. 1. 1883 m. Tilžėje“. 1883 m. kovo mėn. išėjo pirmasis Didžiąjai Lietuvai skirtas nelegalus lietuvių pasaulietinis laikraštis „Auszra“, leistas 1883–1886 m. Mažojoje Lietuvoje. Spausdintas J. Albano ir Kybelkos spaustuvėje Ragainėje, O. Mauderodės, J. Mikšo spaustuvėse Tilžėje lotyniškais raidėmis. Pirmojo numerio pratarmėje J. Basanavičius nurodė, jog „musų laikrasztis bus tik swietiškas ir pagal isztrieklių ir pajėgas musu, atgabėš žinias tik isz wisatinio mokslo“, ir pažymėjo, kad „tas žinias suteikdami skaitytojams sawo, mės daugiausiai rupinsimes iszplatinti tarp broliu žinias apie sawo gimines (tautos) senovės weikalus, o taipogi apie reikalus musu, kaipo Lietuviu, szose gadynėse“ [12]. Išleista 40 numerių. „Aušra“ slaptai gabenta ir platinta Lietuvoje, kitose Rusijos imperijos vietovėse. Ji pasiekė Vakarų Europos, Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių. „Aušra“ XIX a. pab. lietuvių tautinio atgimimo ir išsivadavimo judėjimui suteikė tam tikrą organizacinę formą. Aplink šį leidinį susibūrė vadinamieji aušrininkai. Jie skelbė ir skleidė to judėjimo idėjas ir vertybes, ugdė tautinę sąmonę, istorinę atmintį, skiepijo dvasinį protestą bei pasipriešinimą caro valdžios priespaudai.

Nuotrauka iš www.matton.lt

„Aušra“ rašė ir diskutavo dėl lietuvių žurnalistikos istorijos bei teorijos dalykų. Sustojus „Aušrai“ Tilžėje leista „Šviesa“ (1887–1888 ir 1890), „Varpas“ (1889–1905), „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ (1890–1896), „Ūkininkas“ (1890–1905), „Tėvynės sargas“ (1896–1904), „Naujienos“ (1901–1903) ir kiti periodiniai leidiniai, kurie puoselėjo gimtąją kalbą, skleidė tautiškumo idėjas, kritikavo caro valdžios nacionalinio engimo politiką, reikalavo lietuviams ekonominių, kultūrinių ir politinių teisių, rūpinosi lietuvių tautos švietimu ir spaudos laisvės atgavimu.

Pirmasis lietuvių dienraštis

Panaikinus spaudos draudimą 1904 m. gruodžio 10 d. Vilniuje išleistas pirmasis lietuvių dienraštis „Vilniaus žinios“.

Steigėjas ir redaktorius Petras Vileišis savo įžanginiame straipsnyje „Pirmasis numeris“ džiaugėsi, jog „tatai, ko mes taip ilgai geidavome, dabar išsipildė. Turime spaudą ir dienraštį“. Jis pabrėžė, kad „dabar mes, lietuviai, nebesijausime taip apleistais, kaip tatai iki šiolei buvo“, nes „dabar mes patys kasdien galėsime apsvarstyti klausimus, kurie mums labiausiai rūpi ir ant kurių (...) mūsų gyvenimo gerovė guli“. Dabar „mes viens apie kitą lengviau žinių turėti galėsime, viens su kitu lengviau susiprasime“. Redaktorius dėkingas visiems, „kurie prisidėję prie to darbo, per kurį mes šiandien spaudą turime“. „Spauda šiandien yra mums didžiausia geradėjystė.“ Tačiau „dabar vien tik to reikia, idant mes mokėtumėm ta spauda ant gero pasinaudoti“ [13], – įspėjo P. Vileišis. Straipsnyje „Mūsų šventė ir mūsų rūpestis“ pabrėžta spaudos reikšmė

visuomenės gyvenime. „Ši diena Lietuvos gyvenime, mūsų nuomone, yra tokia įžymi, tokia nepaprasta, tokia šventa, teip daug ji sukelia visokių klausimų (...). Viena tėra aišku: šiandien mes pradėdame leisti iš Vilniaus Lietuvos dienraštį.“ Šis „Vilniaus žinių“ pasirodymas tokis naujas tautos gyvenime tarpas, kurių turbūt, visuomet pasiliks labai įžymus Lietuvos istorijoje“, nes „mes krašto ir tautos reikalus viešai aptarinėti čia pat, savo krašte, pradėdame tikrai dabar“. Mes „nešime savo skaitytojams iš Lietuvos ir iš kitur tikras žinias, tas žinias jiems aiškinsime, teiksime jiems ir šiaip jau sveiko dvasios maisto, duosime jiems sveikų ir naudingų pasiskaitymų“ [14], – išsipareigoja „Vilniaus žinių“ redakcija.

Suprantamas „Vilniaus žinių“ redakcijos kolektyvo džiaugsmas, nes pirmąkart (po 47 m., kai buvo parengtas „Aitvaro“ projektas) išėjo lietuvių periodinis leidinys gimtajame krašte. Ir dar dienraštis, galintis operatyviai ir patikimai informuoti gimtojo krašto gyventojus apie svarbiausius Lietuvos ir kitų šalių įvykius. Tiesa „Vilniaus žinių“ laikraštis patekdavo į spaustuvę tik patikrintas valdžios cenzūros. Nors caro valdžia trukdė steigti naujus periodinius leidinius, tačiau įveikiant kliūtis buvo steigiami nauji lietuvių spaudos leidiniai, nes „Vilniaus žinios“ tapo skatinančiu impulsu lietuvių periodinės spaudos plėtotei gimtajame krašte. Jau 1905 m. Lietuvoje pasirodė dar trys leidiniai: mėnesinis „Lietuvos bitininkas“, savaitraščiai „Lietuvos ūkininkas“ ir „Nedėldienio skaitymas“. O 1906 m. išėjo šie nauji lietuvių periodikos leidiniai: „Lietuvis“, „Lietuvos balsas“, „Naujoji

gadynė“, „Šaltinėlis“, „Šaltinis“, „Šviesa“, „Šviesos laiškelis“, „Tiesos žodis“. Kasmet lietuvių periodikos gretas Lietuvoje papildydavo nauji periodinės spaudos leidiniai.

Nagrinėdamas lietuvių periodinės spaudos raidos tendencijas K. Grinius nurodė visuomenines jėgas, nulėmusias lietuvių periodinių leidinių likimą. Pasak K. Griniaus, 1913 m. Lietuvos erdvėje „trys svarbiausios Lietuvos visuomenės spėkos konkuruoja: klerikalų, demokratų ir visuomeninių demokratų. Galingiausi klerikalai“, todėl „didelė dauguma laikraščių jų rankose“. Tai „16 laikraščių iš 23, kurie ėjo 1913 metais“ [15], – nurodė autorius. Šiandien remdamiesi „Lietuviškų periodinių leidinių bibliografijos“ duomenimis galime teigti, kad Lietuvoje 1913 m. ėjo 30 periodinių leidinių. Tiesa, kai kurios redakcijos leido po keletą nemokamų specializuotų priedų. Taigi Lietuvos gyventojams 1913 m. buvo leidžiamas 41 leidinys (ėjo 11 priedų) [16]. Tad Lietuvos gyventojai galėjo rinktis tuos periodinius leidinius, kurie kėlė ir svarstė juos dominančius klausimus.

Karų išblaškyta, okupacijų nualinta Lietuvos periodika

Praėjęs šimtmetis – tai karų, okupacijų, sovietinės priespaudos metai, kai Lietuvos periodinė spauda buvo gniuždoma, naikinama, uždaroma, persekiojama, cenzūruojama. Tik 1985 m. padvelkę Persitvarkymo vėjai suteikė vilties ir laisvam spaudos žodžiui. Prasi-dėję protesto mitingai pažadino Lietuvos gyventojus, o 1988 m. birželio 3 d. Vilniuje įkurta Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio

iniciatyvinė grupė birželio 13 d. išleido LPS „Informacinį pranešimą“ Nr. 1 bei tos pačios dienos „Sąjūdžio žinias“ Nr. 2. Tai buvo pirmasis laisvojo žodžio leidinys. Šis kelių puslapių mašinraščio formato leidinys ėjęs nereguliariai, kartais kasdien ar keletą kartų per savaitę, daug vietos skyrė polemikai su oficialiąja spauda. „Sąjūdžio žinios“ kvietė gyventojus į demonstracijas, protestuoti prieš teikiamas klaidingas žinias apie Sąjūdžio veiklą. Greitai ir kituose miestuose buvo steigiamos LPS grupės, kurios pradėjo leisti LPS laikraštėlius, biuletenius, lapelius, kurie buvo spausdinami ar dauginami įvairiomis priemonėmis. Juos leido organizacijos, susivienijimai, bendrijos Lietuvos rajonuose, miesteliuose. „Alytaus sąjūdis“ pradėjo eiti 1988 m. rugpjūčio 15 d., „Kauno aidas“ – 1988 m. rugpjūčio 16 d., Panevėžio „Sąjūdžio žodis“ išėjo 1988 m. rugpjūčio 29 d., o 1988 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje 100 000 egz. tiražu išleistas LPS informacinis biuletenis „Atgimimas“, kuris buvo platinamas visoje Lietuvoje. Sąjūdžio leidiniai buvo labai populiarūs, nes gyventojai ilgėjosi laisvos, necenzūruojamos spaudos. Žmonės aktyviai reiškė savo nuomonę Sąjūdžio spaudoje.

Atsiradus alternatyviems leidiniams, Lietuvoje susiklostė palankios sąlygos naujai, nepriklausomai periodikos sistemai formuotis. LPS ir visuomeninių organizacijų bei įvairių institucijų leidiniai sudomino daugelį skaitytojų. Lietuvos gyventojai, užuot pirkę oficialius laikraščius, ieškojo alternatyvios spaudos leidinių, nes jie skelbė tautos nepriklausomybės idėjas, svarstė skaudžius mūsų šalies praeities klausimus. Pasklidę LPS leidiniai paskatino ir rajonų žurnalistus

drąsiau ir kritiškiau įvertinti esamą spaudos situaciją. Ryžtingi rajonų redakcijų kolektyvai 1988 m. atsisakė „komunistinių“ pavadinimų. Pirmieji savo laikraščio pavadinimą pakeitė Varėnos rajono žurnalistai. Vietoj „Raudonosios vėliavos“ (nuo Nr. 93) išėjo „Merkio kraštas“. Šilutės rajono „Komunistinis darbas“ (nuo Nr. 94) tapo „Pamariu“, o Telšių rajono „Komunizmo švyturys“ (nuo Nr. 120) pavadintas „Telšių laikraščiu“. Tai pirmieji konkretūs redakcijų žingsniai, pradėję ardyti komunistų partijos sudarytą periodinės spaudos sistemą.

Laisvėjanti nepriklausoma spauda

Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas, priimtas 1990 m. vasario 9 d., išlaisvino žurnalistus nuo partinės priklausomybės. Šis įstatymas įtvirtino pagrindines spaudos laisvės nuostatas ir garantavo Lietuvos piliečiams teisę laisvai reikšti savo pažiūras. Priėmus įstatymą visos redakcijos pakeitė savo statusą, dauguma tapo uždarosiomis akcinėmis bendrovėmis. Šis įstatymas legalizavo periodinius Sąjūdžio leidinius ir sudarė realias sąlygas naujiems periodiniams leidiniams steigtis.

Nuo 1989 m. sparčiai didėjo įvairaus tipo leidinių kiekis ir augo jų tiražai. Jei 1988 m. ėjo 147 laikraščiai ir jų vienkartinis tiražas siekė 2 873 tūkst. egz., tai 1991 m. leidinių skaičius išaugo dvigubai; ėjo 381 leidinys, jų vienkartinis tiražas siekė 7 742 tūkst. egz. [17]. Atsiradę nauji leidinių tipai (apskričių laikraščiai, parapijų, pramoginiai, informaciniai reklaminiai, vietiniai leidiniai) ieškojo savo auditorijos.

Aštrėjanti konkurencinė kova skatino redakcijas išradingiau įgyvendinti savo kūrybinius sumanymus ir labiau atsižvelgti į gyventojų reikmes, nes VIP savireguliacijos sąlygomis tik skaitytojų auditorijos dydis lemia kiekvienos redakcijos finansinę būklę bei reklamos užsakovų dėmesį.

Pirmaisiais laisvėjančios spaudos metais augo visų leidinių tiražai, o nuo 1992 m. tiražai pradėjo mažėti, nes, didėjant periodinių leidinių kiekiui, mažėjo kiekvieno atskiro leidinio tiražas ir, žinoma, mažėjo jo populiarumas. Tai lėmė sudėtingos to meto ekonominės, finansinės sąlygos, aštrėjanti konkurencija bei slūgstantis Lietuvos gyventojų socialinis aktyvumas. Aptariant šį periodinės spaudos plėtotės laikotarpį galima konstatuoti, kad šalies spauda išgyveno sudėtingą periodinės spaudos transformacijos procesą. Besiformuojanti nauja mūsų šalies periodinių leidinių sistema koregavo visų sistemos grandžių raidą. Atsiradusios naujos spaudos rūšys (religinė, pramoginė, reklaminė ir kt.) bei nauji įvairaus pobūdžio periodiniai leidiniai, kuriuos leido partijos, bendrijos, organizacijos, savivaldybės ir įvairios institucijos, stiprino „kovą“, todėl redakcijos, norėdamos išsaugoti savo auditoriją, ne tik ieškojo naujesnių kūrybinės veiklos formų, bet ir keitė leidinių struktūrą, periodiškumą, apimtį, steigė specialius priedus, keitė leidinių pavadinimus.

Staiga išaugęs periodinių leidinių skaičius ir pastaraisiais metais sunkėjanti ekonominė ir socialinė Lietuvos gyventojų padėtis (augantis nedarbas, mažėjantis pragyvenimo lygis), aštrėjanti konkurencija turi

Nuotrauka iš www.matton.lt

neigiamos įtakos laikraščių turiniui, nes kovodamos dėl reklamos užsakovų redakcijos „užmiršta“ kritiškiau pažvelgti į pastarųjų veiklą. Kartais konkuruojančios redakcijos pamiršta profesinės etikos taisykles, nuklysdamos į buitines rietenas, o sunki finansinė padėtis verčia mažinti kolektyvo gretas. Dėl to nukenčia laikraščių turinys ir, žinoma, mažėja jų tiražai. Per dešimtmetį laikraščių skaičius išaugo bemaž trigubai (1988 m.ėjo 147 laikraščiai, o 1998 m. – 415), o jų vienkartinis tiražas sumažėjo. Jei 1988 m. bendras tiražas buvo 2 873 tūkst. egz., tai 1998 m. – tik 2 413 tūkst. egz. [18]. Visos šios priežastys mažina periodinių leidinių populiarumą ir jų svorį masinės informacijos sistemoje. Mažėjant populiarumui smunka pajamos už reklamą. Nuo 2009 m.

smarkiai sumažėjo ir reklamos rinka. Ji smuko apie 40 proc. Sumažėjusios pajamos iš reklamos vertė redakcijas apkarpyti visas sąnaudas. Kai kurios redakcijos iki 50 proc. sumažino savo darbuotojų. Suprantama, jog sumažėjus redakcijos kūrybinėms jėgoms nublanko laikraščio turinys ir sumažėjo prenumeratorių.

Reklamos rinkai atsigaunant užsakovai daugiausia lėšų skyrė internetui, televizijai, o reklamos dalį periodinei spaudai mažino. Jei 2009 m. laikraščiams teko 72 mln. Lt už reklamą, tai 2010 m. – tik 60 mln. Lt. Redakcijos prarado 16,7 proc. pajamų. Tuokart TV pajamos už reklamą padidėjo 5,5 proc., o interneto pajamos išaugo net 25 proc. [19]. Ši tendencija ir šiuo metu nesikeičia.

K. Petrauskis, analizuodamas MK sferoje vykstančius procesus, išskyrė pagrindinius veiksnius, kurie turėjo įtakos Lietuvos žiniasklaidos raidai. Tai „1. Reklamos rinkos pokyčiai; 2. Technologiniai pokyčiai; 3. Vartotojų elgsenos ir poreikių kaita“ [20]. Šie veiksniai susiję, tačiau „labiausiai reklamos pajamų nuosmukis paveikė spaudą“, kadangi ir pokriziniu laikotarpiu reklamos užsakovai reklamas dažniau skelbė internete ar TV nei spaudoje. Todėl „tradicinis verslo modelis, kai spauda gyveno iš turinio ir paslaugos, darosi abejotinas, o naujų verslo modelių paieškos, be abejonės, atsiliepia ir turinio kokybei.“ Be to, „kai kurios redakcijos naudoja slaptą reklamą, pažeidžia įstatymus, iškreipia rinką. Žiniasklaidos savininkai portalus ir leidinius naudoja tik kaip politinės kovos įrankius, o valdžios

institucijos demonstruoja bejėgiškumą ir naudojasi šia situacija politiniais tikslais“ [21], – teigia autorius.

Vis didesnę įtaką periodinės spaudos raidai daro stiprėjantys technologiniai pokyčiai: internetas, skaitmeninių technologijų plėtra. Mobilųjų telefonų ir interneto įtaka MK ištrina ribas tarp tradicinių žiniasklaidos priemonių, todėl kinta žinių ir informacijos vartojimo įpročiai. Tai veikia tradicinį spaudos verslo modelį, nes gyventojus žavi naujosios medijos: internetas, socialiniai tinklai. Juk internetas suteikia skaitytojui galimybę ne tik gauti informaciją iš įvairių šaltinių, bet ir pačiam ją papildyti, kurti, skleisti, komentuoti. Šios naujos tendencijos turi įtakos ir žiniasklaidos auditorijos elgsenai bei jos poreikių kaitai.

Pabrėžtina, kad sparčiai plintant technologiniams procesams Lietuvos periodika turėtų ieškoti naujų struktūrinių pokyčių, nepamiršdama savo „prigimtinių“ savybių, nes „spauda yra teisingumo, laisvės ir pažangos nešėja“. Tad „nuolat keldama naujas problemas ir būdama nuolatine visų diskusijų arena, žmogų skatina prie galvojiimo, prie intelektualinio judrumo ir intensyvaus dvasinio veiklumo“ [22]. Deja, nuolat aštrėjanti konkurencinė kova tiek periodikos, tiek MK srityse turi neigiamos įtakos periodinių leidinių turiniui. Kita vertus, kai steigiami periodiniai leidiniai vien tik kaip verslo projektai arba tiražuojamas bemaž visas turinys, tik pakeičiamas laikraščio pavadinimas ir įdedama keletas vietos naujienų, argi toks laikraštis gali

būti populiarius? Dar viena problema – matyt, šalies rajonuose vyksta neskelbtas konkursas, kuris rajonas išleis daugiau rajoninių laikraščių. Štai Jonavos rajono gyventojams leidžiami „Alio, Jonava“, „Jone-da“, „Statyba“, Utenos rajono gyventojams skirti leidiniai „Utenis“, „Utenos apskrities žinios“, „Utenos diena“, reklaminis savaitraštis „Reikia“ ir nemokamas laikraštis Aukštaitijos žmonėms „Mano Aukštaitija“, o Kazlų Rūdos savivaldybėje (2010 m. buvo 6 600 gyventojų) eina „Kazlų Rūdos laikraštis“, „Kazlų Rūdos savivaldybės žinios“ bei rajono laikraštis „Suvalkietis“, „Suvalkijos kraštas“, „Savaite“, „Miesto laikraštis“, savaitraštis „100 procentų“ ir nemokamas laikraštis Suvalkijos žmonėms „Mano Suvalkija“.

Galime konstatuoti, kad periodinės spaudos leidėjai, pernelyg susižavėję leidinių kiekybe, užmiršo apie savo leidinio turinio savitumą, originalumą. Antra vertus, kiekvi rajono ar savivaldybės teritorijoje naujienų, apie kurias būtina informuoti gyventojus. Problemų, žinoma, yra, bet jei redakcijoje tik keli žurnalistai, ar jie turi laiko įdėmiai gilintis į problemas? Juk jiems reikia parengti numerį, tad ir spausdinamos tos pačios žinios keliuose laikraščiuose. Tai kam gyventojams pirkti keletą laikraščių, jeigu ten tos pačios naujienos? Ir dar, kai platinami nemokami laikraščiai visiems Lietuvos regionams: Aukštaitijos žmonėms skirtas nemokamas laikraštis „Mano Aukštaitija“, dzūkams – „Mano Dzūkija“, Suvalkijos regiono gyventojams – „Mano Suvalkija“, o žemaičiams – nemokamas laikraštis „Mano Žemaitija“.

Tiesa, regionų gyventojai tuose laikraščiuose apie savo kraštą naujienų randa tik pirmajame puslapyje, nes kituose puslapiuose pateikiamos visiems regionams bendros publikacijos.

Lietuvos periodika įžengė į jubiliejinius 190 metus turėdama ganėtinai gausią periodinių leidinių šeimą, t. y. 271 laikraštį ir net 910 žurnalų, biuletenių ir kitų informacinių leidinių. Beje, iš 271 laikraščio net 19 leidinių skirta reklamai, 28 – atskirų organizacijų, institucijų, bendrijų klausimams skirti leidiniai, 7 – religinio turinio spaudiniai ir 217 laikraščių nušviečia šalies gyventojams aktualius klausimus [23]. Deja, pastaraisiais metais išryškėjo dar viena tendencija – blanksta skirtingų periodinių leidinių grupių profilis, todėl klasifikuojant leidinius iškyla nemažai sunkumų tiek bibliografams, tiek žurnalistikos tyrinėtojams.

Taigi nuolat vyksta periodinės spaudos kaitos procesas, kurį lemia ekonominės, socialinės sąlygos bei spartėjantys technologiniai pokyčiai ir besikeičiantys skaitytojų įpročiai. Šios aplinkybės skatina periodinę spaudą ieškoti naujų struktūrinių modelių, kurie atskleistų jos esminius bruožus. Todėl, manyčiau, dar anksti „skambinti varpais“ periodinei spaudai, nes, kaip liudija 190 metų istorijos tarpsnis, kliūtys ir barjerai užgrūdino periodinę spaudą ir ji įamžino svarbiausius mūsų tautos praeities įvykius, tad ir dabarties problemos, tikėtina, bus įveiktos, o nūdienos periodikos leidiniai taps šaltiniais, liudijančiais apie mūsų šalies dabarties realijas.

Literatūra ir šaltiniai

1. Domas Kaunas. Orientalistinis pėdsakas misionieriaus Kristupo Lokio gyvenime ir publikacijose. *Knygotyra*. V., 2003. Nr. 41. P. 102.
2. „Nusidavimai Dievo karalystėje“. *Žurnalistikos enciklopedija*. V., 1997. P. 363.
3. *Nusidavimai apie Evangelijos prasiplatimą tarp žydų ir pagonų*. K., 1832. Nr. 1. P. 6.
4. Domas Kaunas. Orientalistinis pėdsakas misionieriaus Kristupo Lokio gyvenime ir publikacijose. *Knygotyra*. V., 2003. Nr. 41. P. 103.
5. Domas Kaunas. Pirmasis lietuvių laikraštis. *Žurnalisto žinynas*. K., 1992. P. 69-74.
6. „Lietuviška ceitunga“. *Žurnalistikos enciklopedija*. V., 1997. P. 278.
7. Vytas Urbonas. *Žurnalistikos istorija*. Kl., 2004. P. 85.
8. Dr. Juozas Jakštas. *Dr. Jonas Šliūpas, jo raštai ir tautinė veikla*. Š., 1996. P. 75.
9. Bronius Raguotis. *Prie ištakų*. V., 1981. P. 128.
10. Ten pat. P. 130.
11. Vaclovas Biržiška. *Iš mūsų laikraščių praeities*. K., 1932. P. 18.
12. Priekalba. *Auszra*. R., 1883. Nr. 1. P. 5-6.
13. Petras Vileišis. Pirmasis numeris. *Vilniaus žinios*. V., 1904. P. 1.
14. Redakcija. Mūsų šventė ir mūsų rūpestis. *Vilniaus žinios*. V., 1904. P. 1.
15. K. Gr. (K. Grinius). 1913 metai. *Lietuvos žinios*. V., 1914. Nr. 18. P. 1.
16. Julius Tamošiūnas. *Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija 1832-1982*. K., 1991. P. 679.
17. *Lietuvos spaudos statistika 1989*. V., 1990. 71 p.
18. *Lietuvos TSR spaudos statistika*. V., 1989. P. 68.; *Lietuvos spaudos statistika*. V., 1998. P. 77.
19. Kęstutis Petrauskis. Ekonominiai, technologiniai ir socialiniai Lietuvos žiniasklaidos pokyčiai. *Žurnalistikos tyrimai*. V., 2012. Nr. 5. P. 7.
20. Ten pat. P. 9.
21. Ten pat. P. 16.
22. Juozas Keliuotis. *Žurnalistikos paskaitos*. K., 2000. P. 87.
23. *Bibliografijos žinios*. Serialiniai leidiniai, 2012. V., 2013. 119 p.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Asmeninio archyvo nuotr.

Didžiausio tiražo žurnalas skirtas ne žiūrėti, o skaityti

Dainius Radzevičius

2014 m. vasario 10 d. leidinio „Savaitė“ kolektyvas švenčia 15 metų gimtadienį. Žurnalo leidėjai sako, kad 1999 m. žiemą skaitytojams vertinti jie pateikė nedidelės apimties nespalvotą leidinuką ir nusibrėžė sau pagrindinius tikslus – būti nepriklausomiems ir tarnauti tik skaitytojams, išlikti etiškiems ir pozityviems. Tai labai ambicingi ir tuo pačiu labai paprasti tikslai. Ar jiems pavyko tai pasiekti, gali spręsti ne tik profesionali žurnalistų bendruomenė. Tai įrodo keli faktai: iki šiol didėjančios „Savaitės“ skaitytojų gretos ir 2013 m. pabaigoje perkopta 194 tūkst. egzempliorių riba gali būti ne pats aukščiausias taškas. Tačiau leidėjai džiaugiasi ne tik tiražu, bet ir daugybe bendraminčių, kuriems svarbūs tie patys dalykai, kaip ir jiems – patikrintos žinios, o ne sensacijos ir paskalos, tikras, o ne blizgus, išgalvotas ir paviršutiniškas gyvenimas, sveikas protas, o ne perdėtos emocijos, aukso vidurys, o ne blaškymasis tarp kraštutinumų.

Apie savo sėkmės receptus, kūrybines rizikas ir bandymus tobulėti kalbamės su didžiausio tiražo leidinio Lietuvoje vyriausiąja redaktore Asta Jelinskiene.

Kokie Jums buvo 2013 metai?

Per metus savo laikraštį „užauginome“ dar beveik dešimčia tūkstančių egzempliorių, o skaitytojų, matyt, turime dar daugiau. Augome. Mūsų leidiniui reklamos pajamos labai svarbios, bet nėra lemiamos. Todėl mes skirtingai išgyvename krizes ir tuos periodus, kurie labai stipriai juntami kitų redakcijų.

Kodėl Jums taip sekasi? Kodėl visai spaudai prognozuojami sunkūs laikai ir tai jūntama, o Jūs vis augate?

Aš manau, kad 2013-ieji buvo ypač sunkūs dienraščiams, o savaitraščiai tą ne taip stipriai pajuto. Su dienraščiais viskas kaip ir aišku, nes yra internetas, kuris užgrobia jų rinkos dalį. Vis tiek jų naujienos jau dabar yra iš principo senesnės nei internete pateikiamos žinios. Savaitraščių kita specifika. Radus savo nišą, savo stilių dar galima būti šioje rinkoje (*juokiasi*).

Jūsų šūkis – viskas, kas svarbu, naudinga ir įdomu. Jis nesikeičia gana ilgai. Daugelis kitų leidinių spaudoje ieško savęs, eksperimentuoja. Galima sakyti, kad Jūs savo kelią ir filosofiją jau atradote?

Tas šūkis reiškia, kad savo skaitytojui bandome pateikti kuo daugiau aktualios ir įdomios bei nesenstančios informacijos, kad tai nebūtų vien tik naujiena, o turėtų ir išliekamąją vertę. Žmogus turi sužinoti kažką, kuo jis galės pasinaudoti, pritaikyti savo gyvenime šiandien ir rytoj, o galbūt netgi po metų. Žinoma, tai gali atrodyti sausoka, todėl mūsų

leidinyje yra ir lengvesnio pasiskaitymo, kuris skaitytoją sudomintų laisvalaikiu. Rubrikas kartais keičiame – vienos traukiasi ir net išnyksta, kitos plečiasi, atsiranda ir naujų. Bet leidinio struktūra išlieka ta pati.

Žiniasklaidos rinkoje madinga vieniems kitus kopijuoti. Televizijos kopijuoja viena kitos pramoginius projektus, juos rodo panašiu metu. Naujienų portalai skuba pateikti tas pačias naujienas ir kartais atrodo, jog skaitai tas pačias žinias tik skirtingose erdvėse. Kodėl tai nevyksta spaudoje? Juk galima pavartyti Jūsų leidinį, matyti jo filosofiją, šūkius ir struktūrą, o tada padaryti kloną ir pirmyn. Kodėl to nėra?

Žinote, šiuolaikinė spauda labai sureklamėjusi. Akivaizdžiai lenda paslėpta reklama arba kažkokių idėjų propagavimas. Yra paslėptų reklaminių dalykų. Straipsnis dažnai nėra informatyvus. Žmogus negauna tiek naudos, kiek turėtų gauti. Ta informacija, švelniai tariant, skysta.

Mes stengiamės kitaip dirbti. Štai pradeda pas mus dirbti nauji žurnalistai, atrodo, jau ir apie leidinį žino, ir viskas jiems turėtų būti aišku. Bet jie patys nustemba, kiek daug informacijos telpa į mūsų puslapį. Mes tokio principo laikomės nuo pat pradžios. Dabar jau daug kas sako, kad galbūt jūs galėtumėte būti gražesni, dėti didesnių nuotraukų... Mes savo tikslą formuluojame kitaip – mūsų leidinys skirtas ne žiūrėti, o skaityti. Žmogus, kuris nusipirko „Savaitę“, gali ją skaityti visą savaitę ir rasti vis kažką naujo. Stengiamės pateikti daug aktualios ir labai koncentruotos informacijos.

„Savaitė“ darbo metu. „Savaitės“ archyvo nuotr.

Keista, kai beveik visas žiniasklaidos ir net spaudos turinys tampa vizualus. Jūsų savaitraštyje labai mažos nuotraukos, o skaitydamas jautiesi tarsi knygą paėmęs. Kada atradote šią koncepciją?

Mūsų leidinys šitaip ir pradėjo savo veiklą. Tokiu būdu mes ir susirinkome savo skaitytojus, todėl dabar nematome jokio tikslo kažką keisti. Juk tokių leidinių, kuriuos galima pažiūrėti, dabar yra labai daug. Ir internete paveikslukus galima žiūrėti nuo ryto iki vakaro. O vienoje vietoje rasti daug įvairios ir įdomios profesionaliai surinktos koncentruotos informacijos nėra paprasta.

Kas Jūsų redakcijoje priima kūrybinius sprendimus dėl naujų rubrikų kūrimo ar

senų naikinimo, įvairių temų parinkimo ir įdomaus pateikimo skaitytojui?

Dalį siūlo žurnalistai, redaktoriai. Būna tokių atvejų, kai žurnalistus išrinka kūrybinė krizė. Tada redaktorius nori nenori turi sugalvoti temą. Ir taip būna, nieko nepadarysi. Aišku, turime žurnalistų, kurie viena tema rašo daugiau, kita – mažiau. Bet beveik visi mūsų žurnalistai gali rašyti visomis temomis. Ir jeigu matome, kad kažkas „įsivažiavo“ ir į tą pačią rubriką rašo jau keli mėnesiai, stengiamės dirbtinai sukeisti su kitu kolega, kad žmonėms neatsibostų vienas autorius. Juk žmogus turi savo rašymo stilių, taip pat dėsto mintis. Todėl į tą pačią rubriką parašęs kitas žurnalistas įneša kažką naujo.

Daugelis redakcijų svarsto, kaip optimizuoti savo veiklą, mažinti vadovų skaičių ir didinti darbuotojų kiekį. Kaip Jūs dirbate?

Mūsų struktūra buvo ir iki šiol yra labai panaši – vienas žmogus vadovauja, visi kiti daug rašo. Neturime daug vadovų ir net dabartinis vadovavimas nėra primetamas. Žurnalistai turi daug laisvės. Iš rašinių braukomi tik nelo-giški ar nelabai etiški dalykai, visa kita palie-kama pačiam autoriui. Manau, kad nuo min-čių įvairovės išlošia tik skaitytojas. Pas mus iš tikro egzistuoja demokratija. Vadovaujančiųjų daug neturime. O vadovas stengiasi nežlugdyti kūrybinių iniciatyvų. Skatiname, kad žurnalistas kuo daugiau pasireikštų.

Pradžią buvo lyg ir kukli, o dabar jau 15 metų jubiliejus ant nosies. Kaip ir į ko-kius etapus skirstote savo veiklą?

15 metų žmogus yra paauglys, o mūsų leidi-niui tai tikra branda ir pasiekti daug daugiau būtų tikrai sudėtinga. Žvelgdami į kitų šalių leidinių tiražus ir galimas augimo ribas, mes įsivertiname, kur esame. Galbūt galima aug-ti kokybiškai, o ne kiekybiškai. Dabar mums svarbu kuo daugiau gerinti savo darbo kokybę ir išlaikyti skaitytojus, kuriuos susirinkome. O mūsų kelias buvo labai nuoseklus. Pradė-ję dirbti kasmet „augome“ po 10, 20 ar net 30 tūkst. egzempliorių. Nebuvo pernelyg di-delių šuolių ar duobių, tai nuoseklus augimas.

O ekonominės krizės?

Nepajutome krizių, o paskutinioji mums išėjo į gera. Mes gavome daugiau rekla-mos, nors kituose leidiniuose jos apimty-

mažėjo. Būtent per krizę mūsų leidinyje pradėjo daugėti reklamos. Nežinau, ar esu visiškai teisi, bet manau, kad per krizę rek-lamos užsakovai persimetė į kitus kanalus. Jie pamatė, kad žmonės gali mažiau pirkti, vartoti. Todėl rinkosi pigesnius ir papras-tesnius reklamos kanalus. Ieškojo kito vartotojo.

Bet Jūs juk nesate pigios reklamos leidinys?

Mes tikrai nesame pigūs. Mūsų reklama yra ganėtinai brangi, jei lygintume su kitais didžiaisiais leidiniais. Kaina tikrai ne ma-žesnė, ir mes neteikiame didelių nuolaidų. Jei jau parduodame reklamą, tai norime ją parduoti brangiai. Negerai, kai yra daug ir pigios reklamos, nes tada skaitytojui tam-pa neįdomus leidinys. Todėl mes labai ri-bojame reklamos kiekį. Dažnai ir nebepr-imame reklamos į numerį, jei matome, kad nebetilpsime.

Bet kitur tendencijos priešingos – kova dėl reklamos tampa kova be taisyklių. Ir tele-vizijos, ir spauda jos deda tiek, kiek gau-na, net dempinguoja kainas. O Jūs save branginate.

Tik dėl skaitytojų, nes pagrindinis mūsų tiks-las – siekti, kad produktas būtų įdomus skai-tytojui. Ne dėl to, kad bet kokia kaina kuo daugiau iš jo uždirbtume ar gautume pajamų iš reklamos. Norime, kad mūsų produktas būtų ir įdomus, ir neatgrasus. Ne paslaptis, kad vieną kartą skaitytojas gal ir „suvirškina“ tokį leidinį, kurio pusę užima reklama. Bet pradėjus tai dažnai kartoti... 30 proc. rekla-mos jau yra per daug. Tai jau nepadoru.

Jei atidžiai skaitysite mūsų leidinių ir reklamas, tai pamatysite dviejų rūšių reklamą. Vieną reklaminį bloką sudaro skelbimai, kurie mums net neatsiperka. Tai nauda skaitytojui – gali rasti langų, šaldytuvo ar kompiuterio meistrą ir pan. Ši reklama naudingesnė skaitytojui. Kitai reklamai labiau reikalingas skaitytojas, tai vadinamoji „didžioji reklama“. Mes jos kainos nemažiname ir ja neapsikrauname.

Dar vienas svarbus dalykas – labai stengiamės atskirti reklamą ir žurnalistiką.

Pagal medijų turinį dabar aiškėja kita tendencija. Televizijoje dažnai rodomos prekės, o tai reiškia, kad reklamą bandoma įkišti visur, kur tik įmanoma. Spaudoje straipsnis irgi maketuojamas taip, kad tarp skaitomų eilučių būtų dar ir dozė reklamos. Jūs to nedarote?

Mes to vengiame. Jei tik skelbiama reklama, mes visada ir parašome žodį „reklama“. Be abejo, šiais laikais viešieji ryšiai veikia puikiai, mums siunčia daug informacijos, skambina ir siūlo įvairiausių temų. Sako, gal norite parašyti apie tai, o gal apie tai. Kartais mes apie tai ir parašome. Bet sąlyga viena – mums tema įdomi, mūsų skaitytojui aktuali, mes patys rašome ir su jais teksto nederiname. Jei mums siūlo straipsnį su būtinais reklaminiiais intarpais, tuomet visą tą turinį ir žymime kaip reklamą.

Viskas atrodo labai paprasta...

Reklamos užsakovai kartais nori kitaip. Bet dar nėra buvę atvejo, kad kas nors dėl tokios mūsų pozicijos būtų atsisakęs reklamos.

Dabartinėje konkurencinėje kovoje daug kas stebi kitus, vertina kokybę. Sakoma, kad rinkoje kartais lengviau neetiškiems leidiniams. Kita vertus, dažnai žurnalistai už kritiką gauna skundų dėl etikos ar net keliamos bylos. Ar Jums aktuali dilema – profesionali kokybė ar populiarumas?

Per visą savo veiklą esame gavę tik vieną ieškinį ir tą bylą laimėjome. Daugiau bylų neturėjome. Buvo gal keletas skundų, kuriuos taikiai išsprendėme.

Mes tiesiog savo turiniu nenorime nieko įžeisti. Mūsų žurnalistai daug straipsnių derina su pašnekovu. Šios taisyklės stengiamės laikytis. Mes neturime tikslo pateikti sensacijų, padaryti iš musės dramblį ar iš piršto išlaužti temą, išaukštinti ar pažeminti žmogų. Tiesiog nematome reikalo to daryti. Tai ne mūsų sritis. Mes sąmoningai privengiame skandalų. Netgi tos Kedžio istorijos, apie kurią visi rašė kiekviename numeryje, mūsų leidyne buvo nedaug, stengėmės į tai nesivelti. Kai neaišku, kur yra tiesa, geriau patylėti.

Beveik visi medijų specialistai ir net mokytojai kalba, kad spaudoje ir žiniasklaidoje žmonių dėmesio labiausiai sulaukia seksas, smurtas, sportas ir skandalai. Idealus pavyzdys – skandalingas smurtaujantis sportininkas turi naują seksualią partnerę. Jūs neturite tų S?

Kartais pamiršamas vienas svarbus dalykas – galbūt tos S yra greitas būdas pasiekti auditoriją, bet jis nebūtinai leidžia ją išlaikyti. Ir dar pamirštama, kad pagrindinė žiniasklaidos misija yra ne ta.

O kokia ji?

Šviesti žmones.

Bet sakoma, kad žiniasklaida yra tik verslas. Negi iš švietimo galima padaryti verslą?

Be abejo, verslas. Bet mes spausdiname ne mokslinius straipsnius. Tai kitas žanras. Juk švietimą galima padaryti įdomų ir galima parašyti paprastai. Galima parinkti tokių faktų, kurie žmogų užkabina ir yra įdomūs. Manau, esame puikus pavyzdys, kad galima tai padaryti.

Jus jau seniai pastebėjo ir konkurentai. Turėjote būti seniai nupirkti?

Buvo ir tokių bandymų, ir derybų. Bet nutarėme gyventi savarankiškai. Prieš

metus po gana ilgų derybų nusprendėme neparsiduoti. Tada kalbėta tik apie dalį akcijų, bet pabijojome, kad negalėsime išlikti savimi. Ir nusprendėme gyventi savarankiškai.

Ar nebandėte savo verslo ir sėkmės formulės kitose srityse ar rinkose?

Į užsienį eksportuoti mūsų patirtį sudėtinga, nes rinkos užpildytos, o daugelyje vietų spauda dar ir traukiasi. Mes bandome eiti kitu keliu – savo skaitytojams siūlome naujų nišinių produktų. Per metus surinkome tokio tipo leidinių 40 tūkst. tiražą. Manau, kad geriau eiti šia linkme.

Sėkmės Jums.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Kaip žurnalistai subręsta rašyti knygas?

Daiva Červokienė

Toks žurnalisto gyvenimas: sukasi dirbdamas kaip voverė, negalėdamas susikoncentruoti ties viena tema, juo labiau ties vienu herojumi, apibendrinti savo pastebėjimų. Tačiau neretai pajunta, kad to yra mažai: norisi kitaip, kiek giliau pažvelgti į žmones, reiškinius. Ir tokie darbai dažnai jau neišsitenka žurnalų ar laikraščių puslapiuose, gula į knygas, parodydami, kad žurnalistas, kūrybiškai ir analitiškai žvelgiantis į kasdienybę ir savo darbą, gali nuveikti daugiau negu dirbantis tik tam numeriui, tai laidai... Kodėl žurnalistai neišsitenka įprastuose žanruose, guldo savo kūrinius į knygas, veržiasi į literatūrą? Kaip ir kada tam subręstama, kuo skiriasi rašytojų ir žurnalistų parašytos knygos, jų herojai?

Apie tai kalbėjomės su 2013-ųjų ryškiausių žurnalistinių premijų laureatais: Vinco Kudirkos premijos laureatu Gerimantu Statiniu, Vytauto Gedgaudo premijos laureate Aldona Armale, jau dvylikos autobiografinių, istorijos, populiariosios medicinos ir psichologijos knygų autore, bendraautore ar sudarytoja Inga Liutkevičiene ir dviejų įdomių knygų apie žurnalistikos užkulisius autore Loreta Jastramskiene, beje, šiemet paminėjusiomis savo jubiliejus.

Aistra keliauti ir gilintis

Žurnalistas ir rašytojas Gerimantas Statinis, Lietuvos žurnalistų sąjungoje subūręs Kelionių ir pramogų klubą, pomėgį keliauti pavertė būrio žmonių jungiamąja grandimi, kuri sieja ne tik šiandienos keliautojus, bet ir kažkada šia aistra sirgusius žmones, primena jų keliones ir idėjas, jas atgamina ir naujai įprasmina.

Gerimanto nuomone, geriausiai kelionės įprasminamos sukurtuose dokumentiniuose filmuose, parašytuose straipsniuose ar knygose. Jeigu šie kūriniai dar būna įvertinti atskirų komisijų – jam ypač didelis džiaugsmas.

G. Statinis prisipažino pirma išmokęs keliauti, užsirašyti įspūdžius, o vėliau – pasidalyti jais su aplinkiniais ir skaitytojais. Jau nystėje niekuomet negalvojo, kad bus žurnalistas: grojo mokyklos orkestre, pasirinko muzikos studijas, baigė Muzikos akademiją. Vėliau nuolatinis kelionių fiksavimas ir analizė atvedė į žurnalistikos studijas, rašydamas magistro darbą studijavo tarpukario kelionių reportažus.

Pirmoji G. Statinio knyga „Pasiklydęs Amazonijoje. Mato Šalčiaus klajonių pėdsakais“ (2009 m.) buvo apie mūsų garsųjį prieškarinio keliautoją Matą Šalčių, beje, ji įvertinta Mato Šalčiaus premija. Antroji knyga „Muzikai ir mokyklai skirtas gyvenimas“ (2009 m.) skirta pedagogui Kazimierui Balčėčiui, trečioji – „Gedimino Akstino viršūnė. Senojo ledkirčio istorijos“ (2012 m.), skirta Lietuvos alpinizmui. Ji įvertinta prestižine Vinco Kudirkos premija.

Pasiteirautas, kaip kilo mintis rašyti knygą apie alpinistus, G. Statinis atskleidė, kad norėjo vienaip ar kitaip pažymėti Lietuvos alpinizmo 50-metį, tad šio sumanymo palaikytojams tarpininkaujant buvo įtrauktas į ekspediciją Tian Šanio kalnuose su alpinistais kopti į naują viršūnę, kurią ketinta pavadinti Lietuvos 1 000-mečio vardu.

„Kadangi 2009 m. Gedimino Akstino viršūnei, esančiai Tian Šanio kalnuose, sukako 50 metų, nuvykę iš pradžių kopėme į šį kalną, o vėliau kitame slėnyje šturmavome bevardę viršūnę, kuriai suteikėme Lietuvos 1 000-mečio vardą. Ekspedicijos metu rašiau dienoraštį, tačiau kas bus knygoje, dar nežinojau. Prieš kelionę besiklausydamas veteranų alpinistų ar keliautojų pasakojimų nelabai gaudžiausi, kas šioje kalnų epopėjoje buvo ir yra svarbiausias, nuo ko prasidėjo visas tas kalniečių judėjimas Lietuvoje. Ekspedicijoje tai palengva vis aiškėjo, tarsi iš

Gerimantas Statinis. *Asmeninio archyvo nuotr.*

rūko ėmė ryškėti kai kurie būsimos knygos kontūrai. Grįžęs kartu su režisieriumi Justinu Lingiu kūriau dokumentinių filmų ciklą „Kalnai – mano gyvenimas“, skirtą Lietuvos alpinizmo jubiliejui paminėti. Filmavimo metu susikaupė daug įdomios medžiagos, kuri buvo panaudota rašant knygą. Tuomet ir supratau, kad G. Akstino asmenybė buvo be galo įdomi ir dinamiška: jo biografijoje yra daug dramtizmo ir tragizmo, kuris paženklino jo kartos žmones, o alpinizmas, suteikiant naujoms viršūnėms lietuviškus vardus, – tai gilaus patriotizmo išraiška“, – teigė G. Statinis.

Įšmonės vieta

Knygoje „Gedimino Akstino viršūnė. Senojo ledkirčio istorijos“ prisiminimais apie Gediminą noriai dalijosi jo bendražygiai, mokiniai, netgi Prezidentas Valdas Adamkus, kuris buvo jo mokyklos suolo draugas. G. Statinis susirašinėjo su Maskvoje gyvenančiais Gedimino draugu, taip pat alpinisto Alimo Romanovo sūnumis, jie suteikė nemažai žinių. Visą G. Akstino biografiją nuosekliai papasakojo alpinisto sesuo Laimutė Akstinaitė, gyvenanti Kaune. Apie ją, pasak G. Statinio, taip pat būtų galima rašyti atskirą knygą.

„Toks informacijos rinkimas, kai iš pradžią filmuoji, vėliau ieškai daugiau herojų pažinojusių žmonių, rašinių apie to meto keliones spaudoje, su diktofonu gilini esi į detales, duoda gerų rezultatų“, – pastebėjo G. Statinis.

Pasak jo, rašyti visais atvejais reikalinga įgudusi ranka, o ją išmiklinti gali tik rašydamas. Tai kvepia grafomanija, tačiau be šito nepasieksi gerų rezultatų. Apie konkretų žmogų lyg ir lengviau rašyti, jeigu yra gyvų liudininkų, archyvinės medžiagos, tačiau juk visi išmanyti ar sugalvoti personažai turi savo prototipus. Norint sugalvoti efektyvų personažą, reikia gerokai padirbėti archyvuose, fiksuoti gyvų žmonių pasakojimus arba senų, bet įdomių istorijų kontekste jį sukurti ar įkomponuoti. Tai kūryba, bet dažniausiai pats gyvenimas, realybė pateikia itin įdomių personažų, tik reikia gebėti juos pastebėti ir meniškai pateikti.

Dauguma knygoje pateiktų vaizdų nėra išmonė. G. Statinis tai vadina nuojautos padiktuota beletristika, leidžiančia skaitytojui geriau pajusti pagrindinio personažo charakterio bruožus, veiklos pobūdį. Pozuodamas skulptūrai „Alpinistai“ A. Romanovas tikrai nualpo, nes buvo kelias paras nevalgęs. Tremtyje Gediminas organizavo vaikų išvykas į gamtą, tarsi skautų žygius, buvo tardytas KGB, žvejojó Karelijoje.

„Šias ir daug kitų situacijų, kurias papasakojo L. Akstinaitė, „įvilkau“ į esamąjį laiką. Vėliau Laimutė griežtai redagavo visą tekstą, sprendė, kas galėjo ir ko negalėjo būti. Galima matyti akimis, galima matyti širdimi ir protu. Būtent visus šiuos savo matymo būdus ir panaudojau kurdamas knygą šalia faktų“, – sakė Gerimantas.

Pašnekovas neslėpė, kad nepavyko aptikti dokumentų, kaip G. Akstinas tremtyje organizavo skautų išvyką, kaip jį verbavo

KGB, kokie pokalbiai vyko su verbuotoju, juo labiau kaip Gediminas pasitiko mirtį, kokios mintys jo galvoje kilo paskutinę gyvenimo minutę, tačiau jis turėjo gyvą liudininką – seserį, kuri su broliu buvo labai artima. Kokios mintys apima žvelgiant mirčiai į akis, „pasiėmė“ iš savo patirties, kaip ir daugelį kitų situacijų, kurios nutinka būnant kalnuose, patekus į ekstremalias sąlygas. Bandė įsivaizduoti save vienoje ar kitoje situacijoje, konsultavosi su buvusiu Alpinistų asociacijos prezidentu Viliumi Šaduikiu, nes ir alpinistų įranga, naudota prieš 50 metų, gerokai skiriasi nuo šių dienų kalnų inventoriaus, o iškraipyti vaizdo nenorėjo.

Žurnalistas „pririštas“ prie faktų

LŽS Vilniaus skyriaus pokalbių klubo vadovė žurnalistė Aldona Armalė, kurios knyga „Jonas Biržiškis. Nenuspėjami gyvenimo virsmai“ (2012 m.) buvo įvertinta Vytauto Gedgaudo premija, įsitikinusi, kad žurnalistas „užprogramuotas“ rašyti. Jis pasirinko tokį gyvenimo būdą. Vieni eina į žurnalistiką jau svajodami tapti rašytojais, kaip kadaise nepažįstamas vaikinai, kuris, stoviniuodamas prie Žurnalistikos katedros durų, prisipažino, kad bus rašytojas...

„Man užteko žurnalistikos. Juk žurnalistika yra ne tik profesija, bet ir gyvenimo būdas. Aktyvus gyvenimo. Redakcijos atmosfera, buvimas įvykių sraute mane žavėjo... Kai tampa senjoru, turi susigalvoti naują tikslą – juk gyvenimas tęsiasi,

reikia judėti į priekį... Smegenys dar neatšipusios“, – sakė pašnekovė, neslėpdama, kad rašyti apie technikos mokslų daktarą, nusipelnusį kalnakasybos inžinierių, 30 išradimų autorių, buvusį septynių vyriausybių susisiekimo ministrą pakvietė seniai jos pažįstamas kolega, kuris tam darbui stigo laiko. Tačiau sutikusi imtis darbo įsitikino, kad knygos herojus ir jo gyvenimo laikotarpis – abu išskirtinai įdomūs ir sudėtingi. Jono vaikystė, jo tėvų, senelių gyvenimas apėmė prieškarinio nepriklausomos valstybės laikmetį, pokariu šeima buvo ištremta į Sibirą, močiutė išbuožinta, J. Biržiškiui teko studijuoti Sibire, Irkutske, grįžti į sovietinę Lietuvą, dirbti, sulaukus Lietuvos nepriklausomybės kurti nepriklausomą šalies transporto sistemą... Kiekviena laiko atkarpa turėjo savo ypatumų, išskirtinumų, reikėjo juos suvokti ir parodyti skaitytojui – juk įvykius, veidus, metus neišvengiamai padengia užmaršties dulkės, kaip einant per kopas pėdsakus užpusto smėlis...

Solidžią darbo patirtį įvairiuose leidiniuose turinti pašnekovė akcentavo, kad kalbindamas žmogų straipsniui ar interviu žurnalistas dažniausiai apsiriboja konkrečia tema, o biografinė knyga kelia daug daugiau ir sudėtingesnių klausimų bei tikslų. Svarbu išnagrinėti kontekstą, rasti atsakymus į tūkstančius „kodėl“, „kada“ ir „kaip“.

A. Armalė įsitikinusi, kad žurnalistai ir rašytojai renkasi skirtingas temas ir savo herojus vaizduoja skirtingai. Žurnalistų ir rašytojų sukurtos knygos visų pirma skiriasi

tuo, kad žurnalistas yra „pririštas“ prie faktų, o rašytojas – prie veiksmo logikos. Vienas turi įsijausti į konkretaus asmens konkretų gyvenimą, perprasti jį ir nenuklysti į lankas, kitas knygos herojaus gyvenimą gali konstruoti skraidydamas ant savo vaizduotės sparnų...

„Manau, kad apie gyvą konkretų žmogų yra daug sunkiau rašyti, nei kurti prasiimaną herojų. Gyvą herojų palyginčiau su upės tėkme. Jie abu yra tie patys ir vis kiti... Žmogų pirmiausia reikia pažinti. Straipsniui užtenka žinoti herojaus gyvenimo faktus, knygai to negana. Konkretaus žmogaus amžininkai turi savo subjektyvią nuomonę apie jį ir jo poelgius. Kiekvienas jį mato, supranta savaip. Perskaitęs knygą kiekvienas turi jį atpažinti ir iš naujo atrasti. Autoriaus „pagimdytas“ herojus tokio „balasto“ neturi. Kiekvienas skaitytojas jį tarsi „patobulina“, įsivaizduoja savaip“, – savo nuomonę dėstė Vytauto Gedgaudo premijos laureatė.

Yra temų, kuriomis nerašytų už didžiausią honorarą

Žurnalistė, redaktorė, dvylikos autobiografinių, istorijos, populiariosios medicinos ir psichologijos knygų autorė, bendraautorė ir sudarytoja Inga Liutkevičienė neslėpė, kad pirmąją knygą „Kaip numirti sveikam“ (2000 m.) – interviu apie ligas su Lietuvos gydytojais – leidyklai „Tyto alba“ pasiūlė išleisti pati. O toliau leidybiniam projektams ją vis kvietė leidykla. Užsimezgė ilga, graži ir labai kūrybiška draugystė.

Inga Liutkevičienė. *Asmeninio archyvo nuotr.*

„Kur suteikiama erdvės kūrybai, ten galima tikėtis ir gero rezultato. Žurnalistas „užspaus-tomis smegenimis“ nebus kūrybingas, tai neįmanoma“, – pastebėjo I. Liutkevičienė.

Ji įsitikinusi, kad rašyti knygas žurnalistai imasi norėdami geriau realizuoti save profesinėje veikloje. Knygos turi didesnę išliekamąją vertę negu straipsniai. Be to, koks malonumas ir džiaugsmas, kai nepažįstami žmonės prieina ir dėkoja už turiningai praleistą laiką su tavo knyga, prašo rašyti toliau. Ar begali būti didesnis profesinis pasitenkinimas? Nuostabu jaustis reikalingam. „Knygų rašymas man suteikė labai daug tikros laimės akimirky, nors pats rašymo procesas nėra toks džiugus ir paprastas. Sukaupta knygų leidybos patirtis

paskatino ir mane pačią pamėginti ragauti leidėjo duonos – ką tik įsteigiau leidyklėlę. Ji vadinasi „Mažoji leidykla“, bet, tikiuosi, tai nereiškia, kad ir jos darbai bus maži“, – nusišypso pašnekovė.

Ji įsitikinusi, kad žurnalistai ir rašytojai temas ir herojus renkasi pagal vienodą pagrindinį kriterijų – tai, kas labiausiai domina, jaudina patį rašantįjį.

„Nors pasiūlymų rašyti biografijas sulaukiu dažnokai, bet ne visada mano atsakymas būna teigiamas – man subjektyviai turi patikti žmogus ir jo elgesys, darbai viešumoje bei privačiame gyvenime. Yra žmonių, apie kuriuos knygų nerašyčiau už patį didžiausią honorarą. Yra ir temų, kuriomis nerašyčiau. Štai neseniai kreipėsi moteris, kuri pusę savo gyvenimo dirba elitine prostitute Jungtiniuose Arabų Emyratuose, o kitą pusę – Lietuvoje gerbiama verslininkė. Norėjo pasidalyti savo patirtimi uždarbiaujant ten ir gebėjimu sukurti nepriekaištingos moters įvaizdį čia.

Atsisakiau, nes ne mano paskirtis skleisti idėjas, kaip puiku gyventi dvigubą gyvenimą susipainiojus mele. Noriu, kad knygos, kurias rašau, pasitarnautų žmonėms gerąją prasme, jog jie jose rastų gyvenimo išminties, kartais pasijuoktų, prisimintų malonias gyvenimo akimirkas“, – sakė kolegė, pastebėdama, kad daugelio pasaulio rašytojų pagrindinė profesija – žurnalistas. Buvimas žurnalistu netrukdo būti geru rašytoju, net ir padeda, nes žurnalistai – žmonės, kurių profesija leidžia labai daug patirti, išgyventi, pamatyti, susitikti. Vienas geriausių pavyzdžių – švedų

žurnalistas Stiegas Larssonas su pasaulį sužavėjusiais romanais. O ir fantazijos žurnalistams niekada netrūko, tik jos negali pasitelkti rašydami žiniasklaidai, kur viešpataujanti pozicijos atitenka faktui.

Tačiau dvylikos knygų autorė, bendraautorė ir sudarytoja nelinkusi savęs vadinti rašytoja. Apie išgalvotus herojus jai dar neteko rašyti, todėl negali ir palyginti, ar rašyti apie gyvą konkretų žmogų sunkiau negu kurti prasimanytą herojų.

„Grožinės literatūros dar nekuriu ir turbūt nekursiu, nes ir be manęs Lietuvoje gausu mirtinai nuobodžių, bet labai susireikšminusių rašytojų. Daugelio jų kūriniai galėtų būti pavyzdys, kaip reikia rašyti, kad tavo knygų niekas neskaitytų. O rašyti apie konkretų žmogų nėra lengva, nes jis irgi turi savo viziją, kokia ta rašoma knyga turėtų būti, pasakoja galbūt ne visada tai, ko tikėtumeisi, kartais būna pavargęs, suirzęs. Jei kažką daro daugiau negu vienas žmogus, visada pasitaiko situacijų, kai tenka siekti kompromiso“, – sakė I. Liutkevičienė.

Sudėtinga rašyti atsakingai

Žurnalistės ir rašytojos Loretos Jastramskienės romanų „Vanduo nemoka kalbėti“ (2008 m.) ir „Juokingos moters agapė“ (2011 m.) veiksmas rutuliojasi šių laikų Lietuvoje, bene daugiausia – įvairiose redakcijose ir pagrindinių herojų, moterų žurnalistų, darbovietėse, namuose ir šeimose, socialinėje aplinkoje. „Juokingos moters agapės“ siužetas telpa į itin konkrečius laiko rėmus:

prasideda 1999-aisiais, Rusijos krizės metais, baigiasi 2009 m., įsilingavus pasaulinei krizei Lietuvoje, riaušėmis prie Parlamento.

L. Jastramskienė įsitikinusi, kad visi žurnalistai randa savus motyvus knygoms kurti, jie įvairūs, kaip ir jų rašomos ar jau išleistos knygos. Jos pačios kelias buvo ilgas ir nuoseklus – norėjo giliai ir visapusiškai pažinti tai, kas tampa knygomis, būti arčiau svetimų žmonių, išgyvenančių tragedijas, komedijas ar paprasčiausią farsą. Tam prireikė dvidešimt trejų metų kasdienio žurnalistinio darbo.

Temos ir herojų pasirinkimas ir vaizdavimas, pasak L. Jastramskienės, priklauso nuo rašančiojo asmenybės, jo pasaulėjautos ir pasaulėžiūros. Gal kiek dažniau žurnalistų rašomose knygose pagrindiniu veikėju tampa žurnalistas. „Kiekvienas rašo apie tai, ką geriausiai pažįsta“, – sako pašnekovė.

Į dažnai skaitytojams kylančius klausimus, kiek romane medžiagos iš gyvenimo, o kiek – išmonės, kaip gimė jų personažai ir kiek jie autobiografiniai, L. Jastramskienė atsako, kad romanuose yra autobiografinių potyrių, nes rašė apie tai, kas jai atrodo svarbu. Tai lyg ėjimas dvasinių išgyvenimų pėdomis ir supratimas, kas yra šis pasaulis, kuriame gyvenime, ir ko gali tikėtis iš jame sutinkamų žmonių. Tačiau grožinė literatūra apima gerokai daugiau nei biografinius nutikimus. Biografijos faktai gali pasilikti kaip pirminė medžiaga – molis, iš kurio nulipdomas visas skulptūrų miestas. Pašnekovė mėgsta ir kitą palyginimą, kad tikrovė kūrinyje – tarsi grybšnis, kai pasemi rankomis sūraus jūros vandens ir atrodo, kad daug jo pasėmei. Sviedį jį į erdvę, lašai tyška įvairiomis

spalvomis, jis išsiskaido, geriasi į smėlį, jo visai neliaka... Tai daug vaizdingesnis ir gilesnis pasaulis, nes tu jį turi savo rankose, jame gali apgyvendinti, ką tik pageidauji. Tad ir romano „Juokingos moters agapė“ pagrindinę heroję Paulę ji laiko šiek tiek daugiau autobiografiniu personažu negu Alexandro Duma d'Artanjanas ir gerokai mažiau nei knygoje minimo anglo Stepheno Clarke'o herojus Paryžiuje...

„Rašytojų ir žurnalistų profesijos giminigos, natūralu, kad žurnalistai tampa rašytojais, o rašytojai bando tapti žurnalistais. Esu pastebėjusi – rašytojams kartais priskiriamas dailaus ir vaizdingo žodžio riterių titulas, tuomet žurnalistams reikėtų suteikti veiksmo karžygių vardą. Tačiau galima rasti daugybę knygų, kurios patvirtins šiuos stereotipus bei įrodys priešingai“, – sakė Loreta.

Ji įsitikinusi, kad ir apie konkretų žmogų, ir kuriant fiktyvų herojų sudėtinga rašyti atsakingai. „Sudėtingiausia rašyti ir išgyventi kartu su konkrečiu žmogumi ar prasimanytu herojumi visa, ką jis patiria. Be tokio susitapatinimo įmanoma parašyti gerą straipsnį, reportažą, tačiau nepavyks sukurti gero romano ar apsakymo“, – mintimis dalijosi L. Jastramskienė.

Ir apie žurnalisto vaidmenį

Visų pašnekovų pasiteiravome ir apie žurnalisto vaidmenį visuomenėje šiandien.

„Tikiuosi, kad žurnalistas profesionalas reikalingas visuomenei šiandien ir dar ilgai bus reikalingas ateityje. Žurnalistas,

Loretta Jastramskienė. *Asmeninio archyvo nuotr.*

gebantis apibendrinti faktus, analizuoti, suvokti vykstančius procesus, yra labai reikalingas visuomenės ir demokratijos sarginis šuo: miegančius pažadina, niekdačius išbaido. Bėda, kad gyvename „pigios dešros“ laikais. Iš žurnalisto reikalaujama aukštojo pilotažo gebėjimų, bet jo pastangos vertinamos „pigios dešros“ įkainiais. Nemanau, kad iš to išeis kas gero“, – sakė A. Armalė.

L. Jastramskienė įsitikinusi, kad žurnalisto vaidmuo nekinta – jis buvo ir liko tas pats: laiku pranešti visuomenei reikalingas žinias. Profesijos prestižą patys Lietuvos gyventojai buvo per daug iškėlę, atėjo metas ir jis smuko. Tačiau pasitikėjimas žiniasklaida Lietuvoje nėra išskirtinai mažas – jis atitinka Europos Sąjungos vidurkį.

„Pastebiu kitą nerimą keliantį reiškinį – sąmoningą žurnalisto profesijos menkinimą. Dažniausiai tai daro asmenys, kurie nesusiję su žurnalistika, arba tie, kuriems nepavyko tapti žurnalistais. Mėgstamas jų žodis „žurnaliūga“ neatitinka savo šaknies reikšmės: žurnalistas yra tik žurnalistas, jeigu jis elgiasi netinkamai, tuomet elgesį apibūdina žodžiai „bailys“, „chamas“, „niekšas“. Neišmintinga asmenų elgesį įvardyti profesiją žeminančiu žodžiu, kurio nėra „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“, – sakė L. Jastramskienė.

I. Liutkevičienė, tarsi pasiguosdama ir paguosdama, pastebėjo, kad kritęs ne tik žurnalistų, bet ir teisininkų, mokytojų, gydytojų prestižas.

„Kaip ir visais laikais, taip ir šiais, pagrindinis žurnalistų uždavinys yra informuoti visuomenę. O kaip tai daroma, priklauso

nuo žiniasklaidos savininkų įtakos ir paties žurnalisto sąžinės bei profesionalumo. Reikia dirbti ir informuoti taip, kad tavo vardas ir pavardė taptų kokybės ženklu. Visą gyvenimą taip dirbau ir dabar gaunu didelius „dividendus“ – man duoda interviu, įsileidžia į privatų pasaulį net tie žmonės, kurie iš principo vengia žiniasklaidos. Mūsų profesijos atstovams labai tinka posakis: reikia dirbti taip, kad ir vilkas (savininkas) būtų sotus, ir avis (pašnekovas) liktų sveika, žinoma, nekalbu apie kritines publikacijas, paremtas faktais ir įrodymais, kai „avis“ turi būti sudraskyta. Garbės

žodis turi egzistuoti ir mūsų profesijos atstovų savimonėje, kitaip – ir toliau kirsime šaką, ant kurios sėdime“, – savo mintis dėstė I. Liutkevičienė.

G. Statinis atsidusdamas pridūrė, kad žurnalistas šiandien tapo žiniasklaidos verslo dalimi. Žurnalistika nebeteko to vaidmens, kuris buvo XIX–XX a. Demokratija, objektyvumas, nešališkumas – spaudoje ar kitoje žiniasklaidos priemonėje šiandien skamba juokingai, nes viskas perkama ir parduodama. Idealistiniai objektyvios žurnalistikos laikai prabėgo, ji tapo vartotojiška žurnalistika.

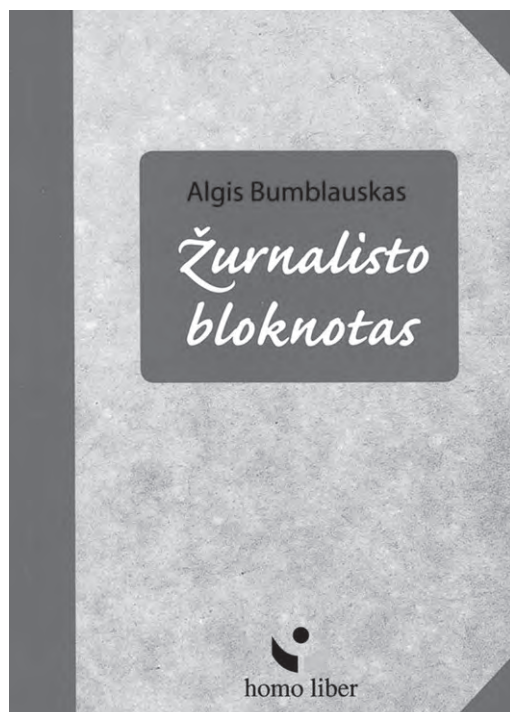
**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Algis Bumblauskas

Žurnalistų bloknoras

Subrendęs žurnalistikos supratimas ir pamokymai jaunesiems

Jonas Vėlyvis

Ne kartą teko girdėti žurnalistus kalbant, kad reikėtų parašyti apie savo darbą, pasidalyti kūrybinėmis mintimis su kitais. Tačiau kad ir kaip būtų keista, didžiuma mūsų mieliau parašo dešimtis apybraižų, šimtus straipsnių apie įvairius žmones ir jų veiklą, o apie save šiandien nė eilutės, gal rytoj...

Tad Algio Bumblausko parašyta knyga apie tamsias, šviesias, pilkas ir spalvotas žurnalistų profesijos puses yra graži ir pagirtina išimtis. Tai, sakyčiau, studija ne tik apie savąjį darbą, bet didžia dalimi vos ne vadovėlis pradedančiajam ar apie žurnalistikos „malonumus“ svajojančiai besiformuojančiai asmenybei.

A. Bumblauskas yra patyręs žurnalistas. Šis darbas yra jo trečioji publicistikos knyga, kurioje autorius apmąsto praktinį žurnalistų darbą, siedamas jį su profesiniu pasirengimu, nagrinėja aktualias tokio darbo problemas: kaip prakalbinti būsimą herojų, kaip surinkti medžiagą, rasti naują, įdomią temą, geriau parašyti sumanytą straipsnį...

Autorius lyg tikrina skaitytoją, ar jis susimąstė, ar tik versdamas knygos puslapius „perbėgo akimis“, todėl jau užverstos knygos ketvirtame viršelio puslapyje skaitome lyg pagrindines išvadas, lyg paties autoriaus abejones savo darbo baigtumu. Kodėl? O todėl, kad autorius tarsi grįžta prie to, ką vidiniuose puslapiuose ne kartą yra savo darbo pavyzdžiais teigęs, kad jau

beprasmiška sukti galvą, apie ką čia parašius, nes temos negalima sugalvoti, kaip negalima sugalvoti kokio nors dėsnių – jis atrandamas, o ne išrandamas. Jis rašo: „Temą reikia rasti. Ir čia glūdi paradoksas – kuo daugiau rašai, tuo daugiau temų randi. Ir priešingai, mažiau rašai – labiau senka jų aruodas. Iš nežinojimo klausimų nekyla – jei nieko nenutuoki, tai ir nežinosi, ko klausti.“

Tad kur žurnalisto darbe lieka mokslas? Gal jo apskritai nereikia? Tokie ar panašūs klausimai jaudino autorių ne tik rašant šią knygą, bet, manau, ir visą jo gyvenimą trukusią veiklą. Todėl ir ketvirtajame viršelio puslapyje patarimai ir pastebėjimai ne šiaip sau, ne dėl įvairumo, o dėl visos žurnalistinio darbo esmės – pokalbio su pašnekovu. Autoriaus įsitikinimu, o tuo, pagal mano patyrimą, įsitikino ir dešimtys kitų žurnalistų, klausimų pašnekovui atsiranda iš žinojimo, nes vis rūpi sužinoti tai, ko dar gerai neišmanai, – patikslinti, pagilinti, išplėsti.

A. Bumblauskas paliečia ir žurnalistinio „vandenėlio“ reikalus. Jis rašo: „Nustatyta, kad apie 70 proc. žmogaus kūno sudaro vanduo. Panašiai tiek jo yra ir kitų gyvų padarų kūnuose, augaluose. Rodos, daug, rodos, kam jis reikalingas... Bet pamėgin- kime išsunkti jį, pašalinti – kas liks?.. O kai iš rašinio neva „išsunkiame vandenė- lį“ – ar ne griaučiai lieka?“

Čia, manyčiau, šiek tiek kažkas nesu- eina. Reikėtų atsakyti į iškeltą klau- simą kiek kitaip: pašalinus vandenį gyvas

organizmas žūsta, taigi vanduo būtinas žmogui egzistuoti. O kaip rašiniui? Jeigu vadinamasis žurnalistinis vanduo nelei- dzia mintims ar žodžiams nuskęsti, tai jis reikalingas kaip būtinoji temos dalis. Iš autoriaus klausimo „O kai iš rašinio neva „išsunkiame vandenėlį“ – ar ne griau- čiai lieka?“ taip ir neaišku, ar jis už tai, kad vanduo iš rašinio būtų sunkiamas, ar vanduo – rašinio gyvybės būtinumas, o griaučiai – tai tik rašinio apmatai. Juk kauluose irgi yra 28 proc. vandens! Be to, gėlo vandens šoties geriau už sūrią upę, sako Rytų išmintis, tad ir vanduo van- deniui nelygu. Sakyčiau, tokiais atvejais būtų geriau vartoti ne „vandens“, o „in- formacinės taršos“ sąvoką, kai straipsnyje ar apybraižoje yra su pagrindine mintimi nesusijusių tuščių žodžių. Tačiau reikia nepamiršti meniškumo, kuris reikalingas apybraižai, taip pat ir įtaigumo, reikalin- go straipsniui. Tad reikalingas viso kūri- nio vienovės cementinis vanduo.

Knygoje matome, kaip dalydamasis savo pastabomis ir mintimis autorius pagalbon kviečiasi ir kitų plunksnos brolių patyri- mą, jų nuomonę, taip pat pateikia savo kūrybos pavyzdžių, įdomių istorijų. Jis kartais pereina ir į skaitytojo, tiksliau – pašnekovo, pusę ir pats savęs klausia: „Taigi koks jis – žmogus iš redakcijos, ku- rio kartais laukiame. Kaip jis gyvena, kaip elgiasi, kokį jį mato žmonės, kokius mes patys juos matome?“ Ir čia jis pateikia tokį pagiriamąjį pavyzdį: „Sakysime, mano at- mintyje giliai įstrigo Juozo Kundroto as- menybė, su kuriuo kadaise dirbome Igna- lino rajono laikraštyje „Nauja vaga“. Jis

mane mokė ne tik rašyti, rinkti medžiagą. Labiausiai įsiminė tai, kad gavęs atlyginimą, honorarą jis mus, jaunos, pradėdantis žurnalistus, visų pirma vedė į knygyną pirkti knygų. Ir tik paskui prisipirkę, aptardami, vartydami jas ėjome į kavinę. Bet ir ten Juozas sugebėdavo mums surengti kilnumo pamokas – vis stengėsi pirmas už visus sumokėti. Žinodami šitą jo gražią savybę ir mes stengėmės nepražiopsoti, pirmi prišokti prie bufetininkės, bet jis dažnai suskubdavo mus minute, kita aplenkė ir būdavo tuo labai patenkintas, plačiai šypsodavosi giedra doro, gero žmogaus šypsena, tarsi būtų ne praradęs tuos pinigus, o išlošęs.“

A. Bumblauskas rašydamas knygą elgiasi taip, kaip daugelis žurnalistų: šalia teigiamo sektino pavyzdžio pateikia ir neigiamą. Taigi: „Kai pradėjau dirbti „Valstiečių laikraštyje“, kartą man prireikė vieno leidinio komplekto, kurio redakcijoje nebuvo, ir aš paklausiau skyriaus vedėjo V. A., pas kurį neva „stažavausi“ ir nežinia ko iš jo turėjau mokytis, kur čia netoli yra biblioteka. „Nežinau, aš į tokias vietas nevaikštau“, – atvirai pasakė jis. Netrukus atėjo jo draugelis iš kitos redakcijos ir abu išėjo į aludę, liepęs man, jei kas ieškos, pasakyti, kad išvažiavo į ministeriją.“

Tad senasis knygos skaitytojas prisimins savus panašius nutikimus, o jaunas, pradėdantis suformuos savo požiūrį, kuris bus naudingas visą likusį gyvenimą. Tai ypač būtina pabrėžti, nes A. Bumblauskas sau kelia ir kitiems siūlo aukštas moralines žurnalistinio gyvenimo nuostatas, remdamasis

kitų žurnalistų ir savo patyrimu. Čia verta pacituoti: „Žurnalistai privalėtų save laikyti tautos elitu, rinktiniais žmonėmis, visuomenės druska ir šviesa“, – savo knygoje „Žurnalistų profesija“ rašė vienas žymiausių tarpukario Lietuvos žurnalistų Juozas Purickis. Bet ar mes tokie esame?.. Ar dažnas gali pasigirti esąs visuomenės druska ir šviesa?.. Na, bent jau padorus, išsilavinęs žmogus?“ Ir su apgailestavimu pridėda: „Deja, daug mūsų plunksnos brolių prazudo stikliukas. Kai kas net tvirtina, kad gerti yra šaunu, kad žurnalistas būtinai turi būti išgeriantis. Bet paprastai taip kalba tie, kurie, negalėdami pasižymėti darbe, stengiasi reabilituotis nors aludėje.“ Vertingas perspėjimas pradėdantiems!

Naujų temų autorius randa, o ir kitiems pataria taip daryti, tirdamas skaitytojų skundus, lankydamasis įvairiuose renginiuose, susirinkimuose. Ne stebėdamas gyvenimą iš šalies, o skverbdamasis į jo tankmę, pats jame aktyviai dalyvaudamas.

A. Bumblauskas dirbo Ignalinos, Jonavos rajonų laikraščiuose, Vilniaus universiteto laikraščio redaktoriumi, „Valstiečių laikraščio“ Žemaitijos krašto korespondentu. „Per ilgametę praktiką susikaupė daug įvairių minčių, šio tokio patyrimo, tad ilgai dvejojęs, ar turiu tokią teisę, vis dėlto ryžausi pakalbėti apie mūsų, žurnalistų, darbą, apie tokį, su koku aš susidūriau“, – teigia A. Bumblauskas.

Ne vienam mūsų teko girdėti ir dalyvauti diskutuojant, ar žurnalistika yra profesija, o gal pašaukimas, ar verta ją studijuoti?

Autorius netgi pripažįsta, kad kai kas kai kur žurnalistus vadina diletantais, kurie apie viską žino po truputį, paviršutiniškai ir nė vienos srities neišmano giliai. Autorių taip manyti verčia faktai, kad žurnalistais neretai dirba ir kitų profesijų žmonės. Kai kam, dažniausiai skaitantiems, o ne rašantiems, susidaro įspūdis, kad žurnalistu gali būti bet kas, gebantis rašyti. Todėl A. Bumblauskas pamoko ir perspėja: „Bet juk ir žemę gali dirbti žmogus, nebaigęs žemės ūkio universiteto... Matyt, svarbu ne profesija, o profesionalumas. Taip, žemę bet kaip dirbti, vaikus bet kaip mokyti gali dažnas, bet reikalingus mokslus baigęs tai darys profesionaliau. Taip yra ir su žurnalistika.“

Apie žurnalistiką svajojantiems, jauniems žiniasklaidos darbininkams bus naudingi patyrusio žurnalistų pasakojimai apie šią profesiją – kas joje gražaus ir kas slegia žurnalistų pečius ir sielas, vers mąstyti, ar reikia studijuoti žurnalistiką, ar geriau rinktis kitą „gilia“ profesiją. Tinklaraščių, laikraščių ir žurnalų skaitytojams tikriausiai bus įdomu daugiau sužinoti, kokie tie žmonės iš redakcijos, kaip jie dirba, kaip gyvena. Tad 224 puslapių knyga, išleista Vilniaus „Homo liber“ leidyklos, sudomins ne tik visus rašančius, bet ir gausų būrį tik skaitančių žmonių.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Aurelija Almonė Akstinienė *Užbūrė Alaušę nuskendę varpai*

Vytautas Žeimantas

2013 m. dienos šviesą išvydo neeilinė knyga – mūsų kolegės Aurelijos Almonės Akstinienės „Užbūrė Alaušę nuskendę varpai“. Tai knyga apie lietuvių dailininką Joną Rimšą, praėjusį labai audringą, netekčių ir pakilimų kupiną gyvenimo kelią. Nuo Svėdasų, Charkovo, Kaino ir Vienos iki San Paulo, Buenos Airių, La Paso, Taičio ir Santa Monikos. Trumpesniais laiko tarpais jis yra gyvenęs daugelyje Lotynų Amerikos miestų, miestelių ir džiunglėse pasimetusių kaimų. Jį galima drąsiai vadinti Pasaulio keleiviu.

Kolegei Aurelijai toks jos knygos herojus galėjo būti ir dievo dovana, ir velnio pinklės. Dievo dovana, nes aprašomas žmogus tapo garsiu dailininku. Gausios parodos, recenzijos, pagaliau išlikę jo bendražygiai, pažįstami, giminės ir didelis kūrybinis palikimas leidžia knygos autorei išsiplėsti, rašyti pakiliu tonu. Kita vertus, aprašant J. Rimšą galima patekti ir į velnio pinkles, nes dažnas gyvenamosios vietos kaitaliojimas nuo didmiesčių iki džiunglių, neretas fizinis darbas plantacijose, ūkiuose, įmonėse, sunkiai argumentuojami poelgiai, šimtai nežinia kur esančių jo paveikslų, tematikos, stilistikos ir kūrybos technikos įvairovė gali paklaidinti net ir patyrusį tyrėją.

Gerai, kad tokios sudėtingos temos ėmėsi A. A. Akstinienė, jau patyrusi žurnalistę, publicistę, kuri Vilniaus universitete įgijusi

žurnalistikos specialybę štai jau daugiau kaip penkiasdešimt metų dirba spaudos baruose. Knygos autorei pravertė ir asmeninė pažintis su dailininku, kurio darbų sovietmečiu nenorėta propaguoti, nes jis buvo išeivis, nesovietinis, vadinasi, nesavas. „1968 metais, viešėdama Kalifornijoje pas gimines, susipažinau su Santa Monikoje gyvenančiu dailininku Jonu Rimša. Sužavėjo nuostabi, niekur nematyta jo kūryba, tad grįžusi į Tėvynę žurnale „Kultūros barai“ išspausdinau straipsnį „Egzotika ir humanizmas“ su atsivežtomis dailininko darbų iliustracijomis. Tai buvo lyg pirmoji kregždė, atskridusi į Lietuvą ir po daugelio metų pranešusi apie įdomų, sudėtingą ir prasmingą šio dailininko gyvenimą ir kūrybą“, – taip ji rašo apie pirmąją pažintį su J. Rimša.

Vėliau jie aktyviai bendravo laiškais, svajodami vėl susitikti. Deja, į Lietuvą dailininkas jau negalėjo atvykti dėl pablogėjusios sveikatos, o kolegei Aurelijai trumpam atsivėrusi geležinė uždanga vėl užsivėrė. Jos daugiau neišleido į Ameriką. Tačiau liko dailininkui duotas pažadas apie jį parašyti knygą. Tik Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę ji nukako už Atlanto, apsilankė Argentinoje, bendravo su ten gyvenančiais J. Rimšos giminėmis, pažįstamais, rinko medžiagą. Tada atsirado ir galimybė įvykdyti dailininkui duotą pažadą – parašyti apie jį knygą.

Manau, „Žurnalistikos“ skaitytojams bus įdomu daugiau sužinoti apie šį kitame pasaulyje pagarsėjusį lietuvių. J. Rimša gimė 1903 m. gražiame Anykščių krašte, Svėdasuose. Čia ne tik žengė pirmuosius žingsnius, pradėjo mokytis, bet ir kaupė savyje tėviškės grožį, sakralinę senų lietuviškų padavimų ir legendų aurą. Tačiau nerūpestinga vaikystė greitai baigėsi kartu su Pirmojo pasaulinio karo pabūklų griausmu. Šeima nuo artėjančio fronto bėgo į Charkovą. Manė, trumpam, tačiau senasis pasaulis pradėjo byrėti, keitėsi valdžios, valstybių sienos, socialinė tvarka. J. Rimša Charkove baigė gimnaziją, lankė ir meno mokyklą.

Tik 1920 m. Rimšų šeima grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. Jo tėvas, vis labiau garsėjantis Kauno siuvėjas (siuvo net pačiam prezidentui Antanui Smetonai), norėjo, kad ir sūnus eitų jo pėdomis. 1924 m. jis išsiuntė sūnų mokytis į garsią siuvimo ir kirpimo mokyklą Vienoje. Jonas mokėsi siuvėjo amato, tačiau Austrijos sostinės meno turtai jį visiškai užkerėjo. Čia jis sukūrė savo pirmuosius paveikslus.

1925 m. grįžo į Kauną kaip diplomuotas siuvėjas, tačiau šis amatas jo jau nedomino. Nepaklusęs tėvui jis slapta išvažiavo į Paryžių, į dailininkų Meką. Norėjo čia mokytis, tobulėti, bet liko be pragyvenimo šaltinių. Todėl susiviliojo pasiūlymu „veltu“ plaukti į Braziliją, o už kelionę atidirbti plantacijose. Tik po ketverių metų jam pavyko ištrūkti iš plantatorių gniaužtų. Apsigyveno San Paule, piešė ir tapė. Čia jis vedė ir išsiskyrė su žmona, kuri netikėjo jo dailininko talentu. J. Rimša išvyko į Argentiną, Rosarijo miestą.

Jaunojo dailininko teptuko potėpiai darėsi vis drąsesni ir įspūdingesni. Tačiau jautėsi ir dailės mokslų trūkumas. 1931 m. jis persikėlė į Buenos Aires ir įstojo į nacionalinę meno akademiją. Buenos Airių rotušėje buvo surengta pirmoji J. Rimšos darbų paroda, susilaukusi didžiulio pasisekimo.

Į jį atkreipė dėmesį ir Lietuva. Lietuvos atstovybės patalpose jis gavo kambarį, už kurį atsidėkodamas tapė ir lietuvių diplomatus bei jų žmonas. Buenos Airių lietuvių parapijos bažnyčiai jis nutapė Aušros Vartų Madoną. 1938 m. į Kauno ketvirtąją rudens parodą išsiuntė tris savo paveikslus, kurie buvo labai palankiai įvertinti. Jo paveikslą „Motinos idilė“ įsigijo M. K. Čiurlionio muziejus.

Dailininką didmiesčio mūrai slopino, jis svajoto apie kalnus, todėl persikėlė gyventi į kurortinį kalnų miestelį San Karlos de Bariločę. Vėliau kalnus pakeitė noras geriau pažinti senąjį inkų pasaulį. Jis išvažiavo į Bolivijos sostinę La Pasą. Čia pasinėrė į indėnų ir metisų, išlaikiusių savo protėvių papročius ir tradicijas, pasaulį, net pramoko vietinę aimarų kalbą. 1937 m. La Paso municipaliteto rūmuose įvykusi J. Rimšos paroda irgi susilaukė didelio pasisekimo. Buvo teigiama, kad jis atskleidė iki šiol nežinomus pavergtų indėnų bruožus, jų sielos gelmes, vidinį turinį. Jis buvo pavadintas „Indėnų sielvarto“ dailininku.

Pagerėjus materialinei padėčiai J. Rimša rengė savo parodas Čilėje, Brazilijoje, Peru. 1940 m. grįžo į Buenos Aires. Čia iš pradžių jis sutiktas entuziastingai, vėliau dėl galimos konkurencijos jam teko patirti ir intrigų bei pavydo. Čia dailininkas bendravo ir su lietuvių poeto Antano Vilučio šeima, nutapė jų portretus.

1943 m. Bolivijos valdžia dailininkui J. Rimšai pasiūlė Sukrės mieste steigti meno mokyklą ir jai vadovauti. Čia jis pasinėrė į Andų kalnų vizijas, jo paveikslai buvo labai populiarūs. Bolivijos valdžia nupirko per 300 jo paveikslų, kurie dabar puošia prezidentūrą, sostinės rotušę, įvairias ministerijas, bankus, muziejus. Už didelį indėlį į Bolivijos kultūrą 1950 m. šalies vyriausybė jį apdovanojo aukščiausiu civiliniams asmenims skiriamu Andų Kondoro ordinu. Atskiru dekretu buvo paskelbta, kad J. Rimšos kūriniai yra Bolivijos nacionalinis turtas ir uždrausta juos išvežti iš šalies.

Dėl praretėjusio aukštumų oro pablogėjus sveikatai J. Rimša paliko Boliviją su daug įkvėpimo suteikusiais Andų kalnais. Jis nusileido į žemumas ir jo kūryboje prasidėjo džiunglių periodas, palydėtas parodomis įvairiose Lotynų Amerikos valstybėse.

Kitas jo gyvenimo tarpsnis Taityje buvo neilgas, bet labai produktyvus. Jis tapė gražuoles čiabuves, išpūdingus salos peizažus, darbo ir poilsio scenas. Taityje sukurtus paveikslus dailininkas demonstravo ir Čikagoje, M. K. Čiurlionio galerijoje.

1967 m. J. Rimša persikėlė į JAV, įsikūrė prie Ramiojo vandenyno, Santa Monikos miestelyje. Jis ir toliau kūrė. Palaikė ryšius su Lietuva. 1975 m. į Vilnių atsiuntė 20 paveikslų. 1977 m. įvykusi paroda turėjo didelį pasisekimą. Kitos jo parodos Vilniuje (1999

ir 2010 m.) ir Kaune (2013 m.) vyko jau dailininkui išėjus Anapilin. Jis mirė Santa Monikoje 1978 metais.

Sunkiu ir atkakliu darbu J. Rimša pasiekė savo tikslą – jis tapo aukšto lygio menininku. Jo kūriniai skleidžia didžiulę vidinę dailininko energiją. Ir nors jis buvo vadinamas ne tik Jonu, bet ir Ivanu, Chuanu, nemažai jo kūrinių galima rasti ranka padarytą užrašą: „Pintor lituano“ – „Lietuvių dailininkas“.

Knygos autorė meistriškai atskleidžia J. Rimšos gyvenimo etapus nuo jaunystės Svėdasuose, alkanų dienų svetimuose kraštuose iki triumfo Bolivijoje, tapusioje jo antrąja Tėvyne, ir egzotiškosiuose Taičio salose, kur jo nutapyti paveikslai buvo lyginami su garsiojo Gogeno darbais. Ji veda skaitytoją iki paskutinių dailininko žingsnių Santa Monikoje, iki paskutinio laiško paskutinių žodžių: „Mano sapnuose dar ir dabar skamba Alaušo ežero varpai, mintyse braidžioju žydinčiom Šventosios pakrančių pievom...“

Kolegė Aurelija atveria ir jo kūrybos pasaulį – humanišką, impresionistinį, kartais romantišką, kartais ekspresyvią, kontrastingą. Jos pasakojimas nestokoja ir menotyrinių įžvalgų, autorinio kūrybos vertinimo. Tekstui organiškai talkina gausus pluoštas J. Rimšos paveikslų reprodukcijų, daug fotografijų. Nemažai jų – mažai žinomos ir lietuviškoje spaudoje dar neskeltos.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Arnoldas Čaikovskis

Buriuotojo svajonių paukštė

Rekviem iškiliam jūrininkui ir sau

Vytautas Žeimantas

netikėta. Atrodo, tik vakar Arnoldas kalbino kolegą Joną Vėlyvį, kad jis pradėtų maketuoti naują jo knygą apie Bronislovą Rožinską, pirmąjį lietuvių buriuotoją, sėkmingai perplaukusį Atlanto vandenyną. Ir štai vietoje knygos – gėlės ant naujo kapo Kairėnų kapinėse.

Jo naujos knygos rankraštis galėjo prapluti užmarštyje. Gerai, kad yra dukra Džina, draugai. Jo kaimynas ir kolega J. Vėlyvis susisiekė su G. Pilaičiu, kuris yra ne tik žurnalistas, bet ir buriuotojas. Rankraščio likimu susidomėjo ir kiti Lietuvos marinistikos žurnalistų klubo „Marinus“ nariai. Jų dėka Klaipėdos miesto savivaldybė nutarė paremti knygos leidybą finansiškai. Taigi atsirado galimybė išleisti kietais viršeliais, solidžią, gausiai iliustruotą kolegos Arnoldo knygą „Buriuotojo svajonių paukštė“.

Anraštę šiai recenzijai pasufferavo kolega Gediminas Pilaitis, dovanojęs man šią knygą su dedikacija: „Prisimenant Arnoldą, jo rekviem iškiliam jūreiviui ir sau...“

Čia reikėtų kai ką paaiškinti. Taip jau nutiko, kad su kolegomis Arnoldu ir Gediminu gerą dešimtmetį dirbau toje pačioje redakcijoje. Bendravome ne tik kolegiškai, bet ir susidraugavome. Žinia apie bičiulio Arnoldo Čaikovskio mirtis buvo visiems labai

Knygos pavadinimas iš karto sužadino prisiminimus. Prieš gerą dešimtmetį kolega Arnoldas, atnešęs man apybraižą tokiu pačiu pavadinimu, pasakė: „Turiu sensaciją. Ar girdėjai apie Rožinską, pirmą lietuvių buriuotoją, perplaukusį Atlantą? Pasaulinėje žiniasklaidoje rašoma, kad jis lenkas, todėl reikia ištaisyti šią klaidą.“ Prisimenu, tada paklausiau, ar jis įsitikinęs, jog Rožinskas

yra lietuvis. Arnoldas atsakęs, kad visiškai įsitikinęs. Tada redagavau „Vakarines naujienas“, jo publikacija sulaukė plataus atgarsio. Šia tema tai buvo pirmasis kolegos Arnoldo „šūvis“, su kuriuo dabar gali susipažinti ir knygos skaitytojai, nes joje pateikiama šios publikacijos faksimilė.

2013 m. sukako 50 metų, kai lietuvių buriuotojo B. Rožinsko vedama jachta „Hermes II“, nuo Ščecino iki Floridos nuplaukusi daugiau kaip 8 000 jūrmylių, prisišvartavo Majamio uoste. Po to B. Rožinskas įveikė dar 4 500 jūrmylių nuo Floridos iki San Diego uosto Ramiojo vandenyno pakrantėje. Jis buvo pirmasis lietuvis, įveikęs Atlantą su burėmis. Kodėl mes iki šiol mažai apie tai žinome?

Knygos autorius neslepia nesusipratimo kartėlio, kaip ir kodėl B. Rožinsko jachtos „Hermes II“ kelionė vos ne aukso raidėmis įrašyta Lenkijos okeaninio buriavimo istorijoje, o Lietuvoje apie šį istorinį žygį, kuriam vadovavo iš Šeduvos miestelio kilęs buvęs Lietuvos jūrų jachtklubo Trakų filialo darbuotojas B. Rožinskas, žino vos vienas kitas buriuotojas. Jis aiškinasi, kodėl Lenkijos spaudos leidiniuose, jūreiviškoje literatūroje „Hermes II“ žygis per Atlantą nušviestas taip, kad visi laurai tenka lenkams, ir pats jachtos kapitonas B. Rožinskas laikomas lenku.

Kolega Arnoldas publikuoja B. Rožinsko ranka rašytą pareiškimą: „Aš, lietuvis Bronius Rožinskas, gerbdamas ir mylėdamas savo tautą ir tėvynę Lietuvą, pasiryžau jachta perplaukti Atlanto vandenyną. Iš Lietuvos per Lenkiją vykdžiau savo kelionę. Su

nuosava burine jachta perplaukiau Atlanto vandenyną, pasiekiau Floridą, iš ten per Panamos kanalą, Ramųjį vandenyną – Los Angeles, Calif. Šią kelionę padariau lietuvių tautos garbei.“

Knygoje įtaigiai pasakojama apie B. Rožinsko kelią nuo jachtų Trakų ežeruose ir, būnant už „geležinės uždangos“, visiškai neįgyvendinamos svajonės perplaukti Atlanto vandenyną iki šios svajonės įsikūnijimo – repatriacijos į truputį politiškai laisvesnę Lenkiją, jachtos „Hermes II“ statybos ir sėkmingo šuolio per Atlantą.

Atskleidžiamos ir priežastys, dėl kurių sovietinė valdžia nenorėjo pripažinti, juolab propaguoti šio žygio. Juk tai padarė „perbėgėlis“, atsisakęs „sovietinio rojaus“! Tyla iš sovietinės Lietuvos lenkams tik palengvino pasisavinti lietuvių žygio šlovę.

Su tokia padėtimi kolega Arnoldas negalėjo taikstyti, nors tikru buriuotoju jis savęs nelaikė, tik buvo įstojęs į „Marinus“ klubą. Pasak jo, Baltijos jūrą buvo truputį „lyžtelėjęs“ – jachta aplankęs Gotlandą, Bornholmą ir Kyli. Čia suveikė kitos iniciatyvos spyruoklės – patriotizmas ir didelė žurnalistinio darbo patirtis.

Žurnalistinį kelią pradėjęs 1962 m. „Panevėžio tiesoje“, tęsė jį sostinės leidiniuose „Literatūra ir menas“, „Moksleivis“, „Tiesa“, „Karys“, „Aljansas“... Kartu su žurnalistiniu patyrimu atėjo ir pirmosios jo knygos. Kolegos Arnoldo plunksnai priklauso „Minties“ leidyklos išleistos knygos „Mokomės ginti gyvenimą“ (1973), „Kareiviško

pašto balandžiai“ (1985), kartu su Broniumi Čekanausku – „Nusikaltimų pėdsakais“ (1988). Visas jas teko recenzuoti. Prisimenu, kad rašyti recenzijas buvo nesunku, nes jo knygos įdomios, intriguojančio siužeto, parašytos lengva, šmaikščia kalba. Kolega Arnoldas domėjosi ne tik publicistika: jis sudarė ir fotografijų albumą „Vilniaus pilys“, parašė dokumentinio kino studijos filmo „Pusiaukelė“ (1984) scenarijų.

Paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį jis paskyrė B. Rožinsko istorijai tirti ir propaguoti. Ir čia jis padirbėjo iš peties. Ištirta daug pirminių dokumentų, esančių Lietuvoje, Lenkijoje, JAV, peržvelgta

šių šalių periodinė spauda, bendrauta su gyvais B. Rožinsko giminėmis, draugais. Viskas kruopščiai užrašyta, išanalizuota, komentuota. Jo padarytos išvados nekelia jokių abejonių. Taigi ši knyga apie narsų lietuvių jūrininką ir jo kelionę per Atlantą yra kol kas vienintelis tokio masto žurnalistinis ir istorinis darbas. Galiu tik prištarti kolegai J. Vėlyviui, pareiškusiam, kad Arnoldo knyga – tai tiriamosios žurnalistikos pavyzdys. B. Rožinskas savo kelionę skyrė lietuvių tautos garbei, o kolega Arnoldas, ją ištyręs ir aprašęs, suteikė žurnalistikai apskritai gerą vardą. Ir gerą pavyzdį kitiems kolegoms. Ieškokime – ir rasime.

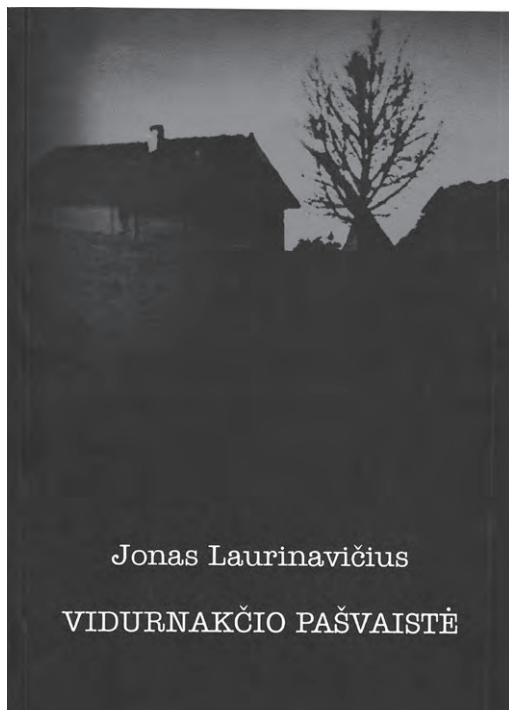

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Jonas Laurinavičius

Vidurnakčio pašvaistės

Vytautas Žeimantas

ne tik Kaišiadoryse, bet ir Šalčininkuose, Mažeikiuose. Parašęs per dvidešimt knygų, jo kūrybos leitmotyvas – kraštotyra, dokumentinė apybraiža, nors yra išleidęs ir eilėraščių, padavimų, aforizmų ir sentencijų knygų. Pažįstu jį kaip gabų ir produktyviai dirbantį redaktorių, žurnalistą, rašytoją, knygų leidėją. Su juo visada miela susitikti. Aukštas, plačiaapetis, tvirtai spaudžia ranką, lengvai bendrauja, įdomus pašnekovas, neabejotinas savo krašto žinovas. Tikrai ne veltui 2008 m. jis buvo pagerbtas „Lietuvos kaimo spindulio“ nominacija. Šiuos apdovanojimus Lietuvos kaimo šviesuoliams kasmet skiria Žemės ūkio ministerija.

Dabar mano rankose naujas jo kūrinys, nukeliantis skaitytoją į Pajautos kaimą, į karo ir pokario laikus. Ir šis kaimas pačiame Trakų rajono pakrašty, ir trobelė, kurioje jis augo, buvo maži, iš toliau beveik nepastebimi. Tačiau toje mažoje trobelėje, mažame kaimelyje gimė ir augo žmogus, kuris vėliau išgarsino ir įamžino savo nykstančią tėviškę.

„Neįtikėtina, bet tikra, kad tokiam užkampių užkampyje taip gyvai buvo jaučiama Lietuvos istorija, sudėtingos mano vaikystės ir brendimo metų peripetijos“, – įžangoje rašo kolega Jonas, pabandęs skaičiuoti,

Kolegos Jono Laurinavičiaus naujausią knygą „Vidurnakčio pašvaistė“¹ gavau su autoriaus dedikacija: „Tokia buvo mano vaikystės ir jaunystės aplinka.“ Jo dabartinę aplinką neblogai žinau. Jis jau dvidešimt dvejus metus redaktoriumi „Kaišiadorių aiduose“, per keturiasdešimt metų yra LŽS narys, žurnalisto duoną krintęs

¹ Jonas Laurinavičius. Vidurnakčio pašvaistė. Kaunas, Naujasis lankas, 2013, 192 p. Iliustr.

Jono Laurinavičiaus šaržas

Iš LŽS archyvo

kas gi buvo jo giminėje. O buvo, pasak autoriaus, daraktorius eksklerikas, du kovų už Lietuvos nepriklausomybę dalyviai, Vyčio kryžiaus kavalieriai, vienas komunistas pogrindininkas, komjaunuolis, buvo ir 1944–1945 m. fronte žuvusiųjų, partizanų, vienas stribas, saugumo informatorius. Kaimas turėjo savo buožę ir tremtinių, pribuvėją, audėją, račių, kalvį, batsiuvį, kars-tadirbį, statybininką, davatką, alkoholiką, pakaruoklį...

Savo vaikystę kolega Jonas atskleidžia giliai įsijautęs. Čia jam talkina ne tik gera atmintis, bet ir meistriškai valdoma plunksna. Į knygą sudėta ir nedidelės apimties kūrinių, kuriuos jis vadina eskizais. Mano manymu, autorius juos drąsiai galėjo vadinti ir apsakymais. Šiems jo eskizams, kaip ir apsakymams, būdinga mažoji epinė forma. Tai glausto pasakojimo laiko ir nedidelės erdvės kūriniai, dažniausiai telkiantys dėmesį į vieną įvykį su nedaugeliu veikėjų, tačiau sukuriantys gyvenimo visumos ir apibendrinimo įspūdį. Praktiškai kiekvienas kolegos Jono eskizas, pavadintas apsakymu, galėtų gyvuoti kaip atskiras grožinis kūrinys.

Kodėl ši knyga yra vientisas veikalas? Čia reikia pasakyti, kad atskirus skyrius jungia veiksmo vieta – Pajautų kaimas ir gretimo-se apylinkėse esantys Grioviniai, Dembina, Onuškis. Bet ne tai svarbiausia. Manau, reikšmingiausia knygą jungianti grandis yra pats autorius. Jis dažnai yra visų papasakotų istorijų ir įvykių centre, kartais į tai žvelgia iš šalies, bet visada didelėmis akimis, išplėstomis iš nuostabos ir noro pažinti, geriau suvokti jį supantį pasaulį. Jis dalyvauja veiksmo ar stebi kitus, bet niekada nebūna abejingas, jo vaikiškas protas imlus, atmintis pavydėtina, todėl dabar nenustembame skaitydami jo žodžius: „Visa tai augte įaugę į mane, plūsta prisiminimais.“

Visa tai leidžia dosniai žarstyti „savo atminties aruodus“. O jie visko kupini. Čia ir karo atšvaitai, ir visa pokario rūstybė su šaudymais, partizanų žūtimis, trėmimais, priverstine kolektyvizacija, sužlugdytais žmonių likimais.

„Ryškiausias pokario metų gyvenimo ženklas buvo mirtis. Tada dar nebuvo traktorių, po kurių vikšrais per neatsargumą pakliūdavo traktorininko sugėrovai, dar tik kada ne kada partrenkdavo mašina, dar nebuvo elektros, nebuvo landynių, kur vėliau girtuokliai, rūkydami lovoje, užmigdavo, sukeldavo gaisrus ir patys juose sudegdavo. Tada vaikai žūdavo arba tapdavo invalidais knibinėdami likusias nuo karo minas, granatas, o suaugusiems mirtį sėjo automatai. Didžiausia baimė būdavo, kad nesueitų kareivių, stribų ir miškinų takai. Tada galas, be mirties neapsieinama. Atsidūrus kryžminėje ugnyje pleška sodybos, kulkos pakirsti krenta niekuo dėti kaimiečiai“, – rašo autorius, per eilinio

kaimo žmogaus tragediją vaizdžiai atskleidamas baises šio pompastiško politikavimo ir ideologijų sankirtos pasekmes.

Autoriaus atmintyje išlikęs ir dar vienas, ne mažiau svarbus klodas. Tai kaimo butis, žmonių gyvenimo būdas. Jo atminties dėka atgaivintus dar nesugriauto patriarchalinio kaimo vaizdus su kinkytais arkliais, artojo plūgu, bulviakasių talkomis, namų apyvokos smulkmenomis ir kitkuo ne tik miela skaityti, bet jie turi ir išliekamąją istorinę vertę. Kaip ir kolegos Jono aprašyti papročiai, kaimo žmogaus gyvenimo filosofija, kurią naujos valdžios gerokai paveikė ir, deja, ne į gerąją pusę.

Autorius vaizdžiai atskleidžia žmonių portretus, jų poelgius, mąstymą. Jis nemoralizuoja, nepuola vertinti, ar tas žmogus geras ar ne. Jis rašo apie savo kaimo žmones: žydšaudį Silvą, senmergę Eleną, šaukimą eiti į sovietinę kariuomenę gavusį Kostą, kitus. Rašo ir apie į kaimą atklydusius žmones: ukrainietį Hryšą, vokiečių frau Evą, čigonus. Herojai margi, dažnam iš karto galima prikabinti ir bjaurų epitetą, bet jis to nedaro. Kuria vaizdžiai, meistriškai atskleidamas daug ką sakančias detales ir taip leidamas pačiam skaitytojui susigaudyti, viską įvertinti. Tokiu būdu ir suteikdamas skaitančiajam daug didesnę emocinį jaudulį.

Kiek minčių kyla perskaičius štai kad ir „Kūdrą“, nedidelį, poros puslapių rašinėlį! Fabula paprasta. Autorius po daugelio

metų eina ieškoti kūdros, kurią kažkada iškasė jo dėdė Konradas ir kuria džiaugėsi visa šeimyna, nes ji visada buvo pilna vandens.

„Mes su kūdra vienmečiai – abiem kiek daugiau kaip po septyniasdešimt...“ – rašo autorius. Jau seniai nėra nė pėdsako jo gimtosios sodybos. Tad gal išliko šalia buvusi kūdra? Ten, kur anksčiau buvo dirbama žemė, dabar šabakštynas. Jis braunasi per tuos brūzgytus ir prisimena, kaip kūdros vanduo talkino šeimai. Kaip laistė juo daržus, stengėsi užsiauginti karosiukų, bandė gesinti degančią trobą, kaip skaniai kvėpėjo šviežia duona, iškepta ant aplink kūdrą augusių ajerų... Vandens nerado, tik sausą duburį.

„Matyt, kūdra suprato, kad sodybos šeiminkų nebėr, kad ji nereikalinga, kad ji vieniša ir apleista, ir ji išnyko“, – mano žmogus, sustojęs prie savo vaikystės.

Šiuose iš pirmo žvilgsnio paprastuose žodžiuose daug prasmės. Čia ir dvasinis katarsis, kaip emocinė iškrova, ir skubri tėviškės meilė, ir nelengvas lietuviško kaimo likimas...

Rašyti paprastais žodžiais, nekeliant tono, be skambių epitetų ir didelių šauktukų, bet taip, kad tai, kas parašyta, kristų į širdį, nepaliktų abejingo skaitytojo – meistro požymis. Kolega Jonas šį lygį jau pasiekė.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Juozas Kundrotas

Skardis

Moralinio nuopuolio istorija

Gediminas Jankus

Rašytojas ir žurnalistas, LŽS narys Juozas Kundrotas, nenuilstantis talentingasis darbuotojas, jau seniau, o ypač pastaraisiais metais parašęs ir išleidęs daug įdomių knygų, kuriose labiau vyraudavo biografiniai mūsų tautos šviesuolių motyvai, dokumentika pagrįsti apmąstymai bei aukšto lygio eseistinė stilistika, dar kartą nustebino ir privertė vėl grįžti prie perskaitytų puslapių.

Turiu galvoje naujausią J. Kundroto romaną „Skardis“, kuris yra akivaizdus autoriaus kūrybinis laimėjimas ir itin rimta paraiška šiuolaikinės lietuviškosios prozos margoje panoramoje. Paraiška užimti aukštą vietą tarp išgarsintų nūdienos autorių. Be abejo, J. Kundrotas lengvai aplenkė nemažai prozos epigonų, bandančių rašyti neva aktualiomis, pilietiškomis temomis, o iš tiesų propaguojančių melą ir veidmainystę, aplenkė ir savo talentu bei stilistika raudonuoti privertė beprasmiškų banalybių – žodinių kratinių sudarinėtojus.

Romano „Skardis“ pagrindinė, svarbiausia problematika, mano manymu, – moralinės atsakomybės, padarumo, pilietinės savimoneės klausimai. Silpna etinė pozicija, svyravimai, bailumas, prisitaikėliškumas – tai

temos, kurios jaudina ir kelia nerimą autoriui. Pats būdamas žurnalistas, visada laikęsis aukštų profesinių ir moralinių reikalavimų, gerai žino ir kitą, negražiąją, kai kurių plunksnos brolių laikyseną ir elgesį, kai lengva ranka vykdomi užsakymai, tarnaujama mamonai ir įžūliems darbdaviams, kurpiant paskvilus, rengiant juodinančias laidas ir be skrupulų šmeižiant iškilnesnius šviesuolius, moralinius autoritetus, vienaip ar kitaip trukdančius menkystoms ropštis į valdžios olimpus.

Vienas pagrindinių kūrinio personažų – būtent televizijos žurnalistas Gintas Gerulevičius, aktualios ir aštrios televizijos laidos „Skardis“ vedėjas, kūręs atvirus pirmųjų nepriklausomybės ir laisvės metų atneštos skaudžios istorinės tiesos, sovietinės cenzūros ir ideologijos draustos tematikos reportažus, pokalbius ir diskusijas. Gintas, buvęs sovietinio „ideologinio fronto“ – sąjunginio komjaunuoliško oficiozo – darbuotojas, kurpęs rašinius pagal panašaus kirpimo (ir reikalavimų) klišes, jau tada, bendraudamas su paprastais žmonėmis, savo reportažų herojais, bandė įsigilinti, perprasti jų psichologiją, atskleisti ne paradines, sistemai parankias jų savybes, o rasti bendražmogiškus bruožus.

Savaime suprantama, kad, prasidėjus Lietuvos Atgimimui, paskelbus Nepriklausomybę, vaduojantis iš ideologinių ir cenzūros varžtų, tokie gabūs žurnalistai, kaip Gintas, visa galva pasinėrė į pilietinės ir tautinės, istorinės tematikos lankas...

Rašytojas J. Kundrotas meistriškai vaizduoja Ginto polėkius, svajas, psichologiškai motyvuotai narsto jo vidinę kaitą, nuoširdų siekį kuo išsamiau ir atviriau kalbėti visu balsu apie dešimtmečiais nutylėtas skaudžias temas ar suluošintus likimus. Įtikinamai atskleidžiama darbo televizijoje specifika, kolegų charakteristikos. Apskritai, G. Gerulevičiaus personažas tampa apibendrinamuoju, tam tikru specifiniu reiškiniu mūsų lietuviškoje padangėje. Autorius gebėjo rasti daugybę skirtingų bruožų ir ypatybių šiam prieštarinčiam charakteriui, pavaizdavo jį ne vienplaniškai ir vienpusiškai. Anaiptol. Manau, tai ir yra didelis viso romano laimėjimas – pagrindinio herojaus keliai, pradžioje kupini šviesos, polėkio ir kilnių užmojų, palaipsniui kreivinasi, siaurėja, tampa klystkeliais, kuriuose vis blyškiau spingsi moralinės nuostatos, įsigali sutemos, ir herojus beklaidžiodamas galutinai pasiklysta... Tie personažo dvasios sutemų brūzgynai autoriaus pavaizduoti išmoningai, išvengiant sauso moralizavimo, didaktikos ir kantorius pozos. Minčių ir jausmų srautas, apninkantis ir ramybės neduodantis Gintui, kaitaliojasi su šviesiais vaikystės prisiminimais, giliais jo tėvų paveikslais, gamtos vaizdais. Apskritai derėtų paminėti ir autoriaus sąmoningai brėžiamas sąsajas su tėviškės gamta – kai kurie romano herojai ypač jautrūs gimtinės peizažo pokyčiams. Ir tasai bruožas tampa talpiu simboliu. Simboliu jautriems ir pažeidžiamiems.

Tokiu gamtos ir dvasinės darnos pajautimu pasižymi ir kita romano herojė – Ginto žmona Gintė. Būtent ji tampa sutrikusio žurnalistu sąžine, gyvu priekaištu, moraline teisėja. Autorius Gintės charakteriui nepagailėjo išmonės ir gyvumo. Retai, itin retai mūsų romanistai geba ar nori pavaizduoti tokią tvirtą, vidinės moralinės stiprybės ir atjautos, aukštų idealų svaiginamą herojė. J. Kundrotas pateikė vieną gražiausių mūsų literatūroje moters-idealists paveikslų. Gintė, talentinga aktorė ir poezijos skaityto, jautri bet kokiai veidmainystei ir melui, nepaisydama savo meilės vyrui, ryžtingai ir kategoriškai pasmerkia jo nelemtą žingsnį – didžiulį triukšmą sukėlusią televizijos laidą...

Gintė – ne tik viena iš įsimintiniausių idealisčių. Jos portretas – tai ir aktorinio meno išaukštinimas. Rašytojas rado daug gražaus teatro gyvenime, tame nesibai giančiame personažų ir realybės susikirtime, tame jėgas atimančiame repetacijų ir ieškojimų verpete, kankinančių ir varginančių valandų, belaukiant premjeros, siausme... Atrodo, Gintei neegzistuoja jokios intrigos ir konfliktai, nėra *samodurų* režisierių savivalės ir absurdiškų reikalavimų... Ne vieną idealistą aktorių ar aktorę tokie *samodurai*, tik save matantys mene ir scenoje, yra sužlugdę. Ką gi, autorius, ko gero, sąmoningai nebenorėjo dar vienos herojės nardinti į veidmainystės ir vulgarumo liūną, tad ir jos paveikslas, ir aplinka tampa idealizmo terpe. Idealistų teatras... Kaip atsvara melui ir apgaulėi, įsišaknijusiai kitose srityse, ypač televizijoje ir žurnalistikoje.

Šioje vietoje J. Kundrotas tampa negailestingas ir sarkastiškas. Televizijos „tūzai“ – Raustys ir Žalėnas, Ginto vadovai, – vaizduojami ironiškai, jų metodai ir požiūris į padorumą, tiesą ir moralę – atsainus ir niekinantis, viską lemia aukštesniųjų vadukų nurodymai, konjunktūra ir politiniai vėjai. Tokios televizinės „vėjarodės“ be jokių sąžinės priekaištų visada ras pasiteisinimų savo niekšybei ir šmeižtų srautui pridengti. Rausčio ir Žalėno paveikslai – tipinių televizinių ir žurnalistinių cinikų, besisten-giančių bet kokia kaina išsilaikyti postuose ir atlikti bet kokią užsakymą. Romane ir jų kalba, ir bendravimas – skurdūs, menkystų ir liokajų mentalitetas pasireiškia kalbant neva mįslingomis frazėmis, vis užsimenant apie kažkokius aukštus asmenis, kažkokius ryšius ir parodytą neišpasakytai didelį pasitikėjimą...

Tokių liokajų gretas papildė ir dar du „visuomenės veikėjai“ – Artūras Tolvaiša ir Steponas Gudonis. Tik jie yra dar pavojingesni tipažai, nes geba, be aklo užsakymų vykdymo, ir patys griebtis provokacijų bei šantažo. Intelektualai, savo gabumus naudojantys asmeninėms sąskaitoms suvesti, save išaukštinti... Autorius itin taikliai ir tiksliai užčiuopė šių mūsų visuomenės piktšasių keliamą moralinį pavojų. Juk bet kuris jų kelyje pasipainiojęs ir kėsłams trukdantis veikėjas gali būti apipiltas užsakomojo purvo ir šmeižtų lavina, suniekintas, pažemintas ir išjuoktas. Būtent toji šmeižto ir apkalbų sistema ir aprašoma J. Kundroto romane, tai vienas svarbiausių motyvų. Jau minėtas gabaus žurnalisto Ginto moralinis nuopuolis ir pasireiškia

tokios televizinės laidos organizavimu, vedimu, apkaltinant ir pasmerkiant tautos šviesulį, garsų poetą, dar sovietmečiu kalbėjusį apie Lietuvą, jos istoriją, aukštinius jos praeitį ir posmais, ir poetinėmis dramomis – Liudą Staugaitį... Taigi vienai populiariausių televizijos laidų – „Skardžiui“ ir jos vedėjui Gintui patikima tokia svarbi misija – neva demaskuoti sovietinio saugumo užsakymu sukurtą L. Staugaičio dar jaunystėje parašytą romaną... Iš tiesų toji misija, padedant Tolvaišai ir Gudoniui, yra visai kita... Tikslas vienintelis – taip apšmeižiant garsųjį poetą, tautos autoritetą, bandyti jį pašalinti iš bet kokių politinių varžybų. Juk kas prieš jį tik nūnai iškilę statytiniai ir politiniai pastumdėliai? Tik tuščias garsas. Baimė ir nepakanta moraliniam autoritetui skatina imtis niekšybės ir šmeižto.

G. Gerulevičius, įkalbėtas ir spaudžiamas savo vadukų, ne tik neįsigilina į metamų kaltinimų absurdiškumą, nesusimąsto apie tikrąsias tokios temos priežastis, bet garbė ir tuštybė taip susuko galvelę, kad mūsų herojus lengvai tampa liokajų parankiniu...

Šiuo atveju žurnalistika kaip puošni livrėja, tačiau verta atkreipti dėmesį, kad ją dėvi liokajus...

Mūsų herojus, pasipuikavęs nauja laida, niekaip nesuvokia visiškai priešingos ir žiūrovų, ir poeto gerbėjų reakcijos. Didžiulė dalis piktinasi, smerkia, suvokia, kad tai yra įžūlus išsišokėlių šmeižtas. Autorius daug vietos skiria herojaus apmąstymams, prisiminimams. Ateina skaudus metas

įvertinti savo darbus. Ir vėl J. Kundrotas tą savianalizę, peraugančią į savigraužą, perteikia labai motyvuotai, saikingai, be pateiktos ir nelaukto „praregėjimo“.

O čia visu savo paprastumu ir išmintimi pasirodo pats Poetas – Liudas Staugaitis, kurį aplankyti vis dėlto galų gale išdrįsta Gintas. Gal labiau žmonos ir kai kurių kolegų paklauses, gal ne vidinio balso genamas, ir tasai jo apsilankymas tik dar kartą atskleidžia jo vidinę tuštumą ir menkumą. Kadangi šalia parodomas dvasinis ir moralinis autoritetas, iškili asmenybė, nejučia lygini abu... Autorius meistriškai perteikė trūkinėjantį Ginto minčių mintelių srautą, bereikšmius žodžius, dvasios liguistumą.

J. Kundroto sukurta moralinio nuopuolio istorija aktuali ir nūdieniška. Tai atviras, drąsus ir pilietiškas kūrinys apie atsakomybę, garbingumą, padorumą. Tai gėdos ženklas persiduodantiems žurnalistiniams liokajams ir užsakovams, tokių liokajų rankomis susidorojantiems su garbingais ir dorais žmonėmis.

Kai kas gali įžvelgti sąsajas su konkrečiais asmenimis ir televizijos laidomis (pavyzdžiui, „Krantas“ ir jo gėdinga istorija su mūsų didžiuoju Justinu Marcinkevičiumi), tačiau pats J. Kundrotas savo žodyje užtikrina, kad „papasakota istorija – tai gryniausias autoriaus išsigalvojimas, tik fantazijos vaisius...“ Kad ir kaip būtų, tai itin pamokanti, skaudi istorija, ir galų gale teatpažįsta save romane „ne vienas kai kas...“ Ypač žurnalistikos liokajai ir jų parankiniai...

Ši rašytojo J. Kundroto romaną lyginčiau su V. Mykolaičio-Putino „Križė“. Jis prilygsta mūsų klasiko veikalui savo nerimastinga gaida, rūpesčiu dėl moralinių vertybių, idealų ir idealizmo išaukštinimu.

Ištrauka iš J. Kundroto knygos „Skardis“

Per keletą savaičių Gintas perprato televizijos savitumus, gudrybes ir jau drąsiai jautėsi ekrane. Ne veltui Raustys sakė: „Skardis“ kaip tik tau...“ Gal ir pajuokavo, bet, kaip gyvenimas parodė, pataikė kaip pirštu į dangų. Formato apimtis leido pakilti ir į minties aukštumas, ir nusileisti į pačias žemumas, pabraidyti ten, kur nuo ryto ligi vakaro maknojama po purvą. Daug ką lėmė ir žurnalistinė patirtis. Telefoniniai skambučiai irgi ragino suktis, ieškoti ir atrasti kažką pritrenkiančio, nekasdieniško. Tai ir protui snūduriuoti nebuvo kada. Spurdėjo protas, spurdėjo siela, kilo kojų padai. Ne vienam likimas tokios patirties nepasiūlė. Iš pavydo kai kurie kolegos primindavo besivelkantį šleifą – su nemaloniu kvapeliu. Kad tas kvapelis greičiau išsisklaidytų, Gintas tiesiog nėrėsi iš kailio, uoliai triūsė, griebdamasis vis drąsesnių ir aktualesnių temų. Ir jos nelikdavo be atgarsio. „Skardžio“ reitingai kilo kaip ant mielių, kai tuo tarpu net televizijos vilkai tik tūpčiojo vietoje. „Skardis“ savo aktualumu, raiška, retorika daug ką pranoko. Pats vedėjas, taigi Gintas, gebėjo pastūmėti savo pašnekovą palypėti ir į skardžio aukštumą, ir nepatogiais jo slaitais nusileisti į pačią papėdę. Tam reikia nemenko ne tik tikrovės išmanymo, bet ir retorikos įgūdžių, platesnio žodyno. Kas jau kas,

o žurnalistinis žodynas dažniausiai skurdus, buitinis, nuvalkiotas. Tad ir patrauklumo ne kažkiek.

Televizijoje jautėsi tvirta Rausčio ranka. Konkrečiai nesugebėdavo apibrėžti žanrų, kuo skiriasi. Sumaišydavo interviu su komentaru, reportažą su apybraiža. Bet dėl to sau galvos nesuko. Svarbu patogiajai jaustis pačiam. Savo reikšmingumą ir direktoriaus valią pabrėždavo kur reikia ir nereikia. Jis tarsi buvo susikūręs valdingą personažą, kuris viską žino, mato, išmano, vertina ir priima sprendimus. Staiga kilusių klausimų koridoriuje neužduok – teatsakys: „Užėik į kabinetą... Ten vieta kalbėtis.“ Bet ir t e n nelabai suprasi, dėl ko liepta užėiti, o pro miglotą šnekėjimą vis prasimuša valdingumas. Jis nė valandėlei neužmiršo pareigų reikšmingumo. Pasak jo, tvarka ir drausmė

turi būti pavyzdiniai, to itin pasigendama kitose žiniasklaidos institucijose. „Nepatin-ka? – Raustys artistišškai šoka prie lango ir rodo į gatvę pirštu. – O ten dešimtys laukia į tavo vietą. Ir geresnių, norinčių dirbti šiuo-laikiškai. Tavo gi, ponas (Iksai), metodas ir stilius – sovietiniai.“

Gintui tokių išmetinėjimų nesakė. Bet lai-kėsi atsainaus, deramo atstumo. Familiaru-mas Rausčiui irgi buvo nepriimtinas. Patiko kreipiniai: „Direktoriau...“, „Jūs...“

Dėl tokių niekų Gintas nesisielojo. Tegu... Laikas iškelia, vainikuoja, laikas ir nuvai-nikuoja. O jis, Gintas, privalo giliai įleisti šaknis, įsismelkti į šios bendruomenės gyve-nimą ir tvirtai atsistoti ant kojų. Tvirtu-mas – viso ko laidas ir sėkmė. Šiandien ir rytoj.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Docentas Vilius Užtupas

Pirmasis Lietuvoje miniatiūrinių knygų gamintojas

Vytautas Žeimantas

Stipruolių konkurso nugalėtojas

Ilgam įsiminė viena radijo laida. Joje docentas Vilius Užtupas pasakojo, kaip jis rašo, rengia leidybai ir pats įriša miniatiūrines knygeles. Tada nustebino šio žmogaus galimybės. Ir ne tik todėl, kad miniatiūrinių knygų leidyba reikalauja labai kruopštaus, preciziško rankų darbo. V. Užtupą pažinojau kaip Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedros dėstytoją, vėliau docentą, visada linksmą, šmaikštų, judrų žmogų. Žinojau ir apie jo sportinę praeitį. Jaunystėje jam pakludavo ir dvipūdės, ir sunki štanga. Penkiasdešimtųjų pabaigoje jis sėkmingai dalyvaudavo Lietuvos stipruolių konkursuose Klaipėdoje ir Marijampolėje. 1950 m. Suvalkijos sostinėje iškovojo Lietuvos absoliutaus stipruolio vardą.

Žinojau ir dar vieną V. Užtupo pomėgį. Tiesa, pomėgiu tai tapo vėliau, o jaunystėje tai buvo jo darbas, profesija. Turiu omenyje muziką ir dainą. Dar jaunas būdamas išmoko groti akordeonu, turėjo gražų balsą. Jis dainavo Kauno muzikinio teatro chore ir dainos ansamblyje, veikusiame prie Lietuvos radijo. Tuomet dainuojančio V. Užtupo negirdėjau, bet, atrodo, likimas jam vos nenulėmė

„Žurnalisto žinynas“

dainininko karjeros. Jis buvo pastebėtas tarp choristų, „Traviatoje“ jam patikėjo nediduką solinį tarno vaidmenį. Tuometinė teatro režisierė Regina Senkutė jį nuvežė į Vilnių pas profesorę Niną Karnavičienę. Pastarajai irgi patiko V. Užtupo balsas.

Taigi buvęs sunkumų kilnotojas, dainininkas, judraus būdo žmogus ir staiga – pirmasis Lietuvoje miniatiūrinių knygų gamintojas. Man tai atrodė labai neįtikėtina.

Kas yra miniatiūrinė knyga?

Beje, čia reikėtų keletą žodžių pasakyti apie tai, kas yra miniatiūrinė knyga. Turbūt daugelis „Žurnalistikos“ skaitytojų savo bibliotekose turi nedidelių knygų. Tačiau tai – dar ne miniatiūrinės knygos. Pagal tarptautinius standartus miniatiūrine vadintina tik tokia knyga, kurios aukštis yra ne didesnis kaip 3,5 centimetro, o plotis neviršija aukščio. Taigi tokios knygos plotas yra kur kas mažesnis už degtukų dėžutę.

Dabar žinant, koks tai mažas daiktas, galima geriau suprasti, kaip sunku jas padaryti. O juk knygos rašomos ir gaminamos ne tik tam, kad jomis būtų grožimasi. Jos turi būti ir skaitomos.

V. Užtupas pirmasis Lietuvoje pradėjo leisti miniatiūrines knygytes.

Muzikos redaktorius

Prisimenu, kaip kartą smalsumo paaikintas įsiprašiau pas V. Užtupą į svečius. Jaukus, kuklus butelis Žirmūnuose, gausu knygų. Miela jo žmona Aleksandra verda kavą, o mudu pasineriame į netolimą praeitį.

„Kodėl netapau dainininku? – atitaria klausimą buto šeimininkas. – Greičiausiai dėl sveikatos. Mane jauną buvo paėmę į sovietinę armiją. Kartą žiemą labai sušalau, ypač kelius. Bėgo metai. Iš pradžių nieko nejutau. Pirmosios sušlubavo kojos... Taigi teatro artisto karjeros teko atsisakyti.“

Žurnalisto duonos V. Užtupas pirmą kartą paragavo dirbdamas radijo korespondentu Kaune. Vėliau baigė Vilniaus universitetą, įgijo žurnalisto specialybę. Pradėjo dirbti „Šviesos“ leidykloje muzikos redaktoriumi, leido muzikos vadovėlius. Čia jam padėjo ir senas pomėgis muzikuoti, ir naujas susidomėjimas leidybine veikla, spaustuvių darbu, ypač jų istorija. 1979 m. Maskvos poligrafijos institute V. Užtupas apgynė disertaciją „Senosios Lietuvos spaustuvės“.

Atradimai Krokuvoje

Stažuodamasis Krokuvos Jogailos universitete V. Užtupas rado Lietuvoje dar neskelbtą dokumentą. Tai buvo Kėdainių spaustuvėje 1650 m. išspausdinta Lietuvos ir Švedijos sutartis, nukreipta prieš Lenkiją. Todėl lenkai dėl suprantamų priežasčių šio dokumento nenorėjo skelbti.

V. Užtupas išleido knygas „Kaip gimsta knyga“, „Nuo autoriaus iki skaitytojo“, „Poligrafija“, „Kaip įrišti knygas“. Kartu su kitais 1989 m. įkūrė „Sietyno“ leidyklą, kuri išleido V. Biržiškos „Aleksandryną“, „Lietuvos albumą“. V. Užtupas parengė ir išleido „Žurnalisto žinyno“ du tomus (1992 ir 1996 m.).

Artimai draugavo su Brazdžioniais, 1991 m. lankėsi pas poetą Los Andžele. Vilniuje išleido B. Brazdžionio eilėraščių knygą „Poetijos pilnatis“.

10 knygų, skirtų aviatoriams

Kalbėdamiesi grįžtame į dabartį, prie miniatiūrinių knygų. Jos – apie Lietuvos aviatorius. Kodėl pasirinkta būtent ši

tema? Viskas prasidėjo nuo jo tėvo, kuris prieš karą tarnavo aviacijoje, konstravo lėktuvus. Jis dirbo su žymiais lėktuvų konstruktoriais Jurgiu Dobkevičiumi, Antanu Gustaičiu. Aviacija sudomino ir savo sūnų Vilių. Nors šis savarankiškai į orą nepakilo, bet išleido daug knygų apie aviaciją. Pirmoji skirta Dariaus ir Girėno skrydžio 60-mečiui, vėliau – Felikso Vaitkaus skrydžiui, karo lakūnams Juozui Kumpiui, Jonui Pyragiui.

Su pastarąja knyga nutiko įdomi istorija. Operos solistas Vincentas Kuprys koncertavo Australijoje. Po vieno koncerto priėjo moteris ir pasiteiravo, ar kartais jis nepažįsta V. Užtupo, kuris parašęs knygą apie jos senelį Joną Pyragį. Dainininkas atsakė, kad ne tik pažįsta – jie yra kaimynai.

„Dana Pyragiūtė-Gordon paprašė atsiųsti jai šią knygą. Nusiunčiau dešimt, turės ką ir kitiems padovanoti“, – sakė V. Užtupas.

Vėliau jis išleido miniatiūrines knygas apie lakūną Edvardą Slušnį ir Juozą Juknių, kurie 1993 m. mažu lėktuvėliu iš Niujorko parsikridė į Kauną, apie lakūnus Jurgį Kairį, Antaną Gustaitį ir kitus. Iš viso 10 miniatiūrinių knygų, skirtų lakūnams.

„Aš dabar jau sunkiai vaikštau. Liga neatstoja. Bet vis tiek džiaugiuosi gyvenimu, – sakė V. Užtupas. – Gyvenimą skaidrina žmona Alytė – geros širdies žmogus. Auga puikios anūkės Dovilė, Austėja, Justina ir Augustė. Žadu ir toliau rašyti, leisti knygas. Kojų negalia manęs nesustabdyt.“

Viliaus Užtupo knyga „Lietuvos spaustuvės“

„Lietuvos spaustuvės“

1997 m. užėjęs į svečius pas V. Užtupą negalėjau savo akimis patikėti, nes jis parodė didelę, enciklopedijos formato knygą „Lietuvos spaustuvės“ ir šypsodamasis tarė: „Na, va, dar vieną knygelę išleidau...“

Taip, šio fundamentalaus darbo autorius – irgi V. Užtupas.

„Daktaro Viliaus Užtupo darbas „Lietuvos spaustuvės“ (1522–1947) yra ilgo ir pasišventusio triūso rezultatas, – rašo knygos įžangoje akademikas Antanas Tyla. – Šiame darbe iškeliama iš užmaršties tie žmonės, kurie savo triūsu ir rūpesčiu prisidėjo prie spausdinto žodžio ir knygos sklaidimo.“

O aš mėštau – nuo miniatiūrines iki didžiulės knygos... Ir visur V. Užtupo ranka.

Saliamonas Banaitis

V. Užtupas, jau įžengęs į aštuntą dešimtį, dar buvo pilnas energijos. Savo leidyklos jau atsisakė, tačiau kūrybinių planų – apstu. Pradėjo rašyti monografiją apie kultūros veikėją, spaustuvininką Saliamoną Banaitį.

Vėliau paaiškėjo, kad į vieną monografiją jis jau netilpo, nes vėl plačiai užsimota. Pasirodė net dvi V. Užtupo knygos: „Saliamono Banaičio spaustuvė“ (1996), „Saliamonas Banaitis“ (2002). Ir abi solidžios.

Paprašiau V. Užtupo plačiau pristatyti S. Banaitį, nes ne visi žino, koks tai buvo žmogus.

„Lietuvos spaustuvių istorijoje ypač išsiskiria iškilus Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėjas, Lietuvos nepriklausomybės akto signataro Saliamono Banaičio įkurta pirmoji Kaune lietuviška spaustuvė. Tai buvo poligrafijos įmonė, pusketvirto dešimtmečio skleidusi šviesą Lietuvai, padėjusi tūkstantiems žmonių pažinti gimtąją kalbą, aukštos krikščioniškosios ir tautinės dorovės pagrindus. Tūkstantiniais tiražais pasklidusi S. Banaičio, vėliau „Šviesos“ spaustuvės produkcija pasiekdavo atkampias Lietuvos vietas, nešė šviesą skaitytojų protams ir širdims, – sakė V. Užtupas. – Apžvelgdami S. Banaičio spaustuvės istoriją pirmiausia turėtume pateikti keletą faktų iš Kauno spaustuvių plėtotės. Mat šiame mieste poligrafijos įmonės ėmė kurtis gana vėlai, palyginti su daugeliu kitų Lietuvos vietovių. Pavyzdžiui, Vilniuje

pirmąją spaustuvę Pranciškus Skorina įkūrė 1522 m., o šešioliktojo šimtmečio pabaigoje Lietuvos sostinėje jau veikė apie dešimtį tokių įmonių. 1611 m. spaustuvė buvo įkurta Vievyje, 1650 m. – Kėdainiuose, 1816 m. – Klaipėdoje (tuomet priklausiusioje Prūsijai). Yra užuominų apie spaustuves, veikusias ir kituose Lietuvos miestuose.“

Pasak V. Užtupo, S. Banaičio spaustuvės kūrimosi metais Vilniuje jau veikė apie 50 didesnių ir mažesnių spaustuvių. Poligrafijos įmonės turėjo Kalvariją, Marijampolė, Panevėžys, Raseiniai, Šiauliai, Švenčionys, Telšiai, Ukmergė, Vilkaviškis, Zarasai. Tačiau tik viena kita jų turėjo šiek tiek lotyniško šrifto.

Kaune taip pat jau veikė 15 spaustuvių, kurių pirmoji įkurta 1843 m., miestui tapus gubernijos centru. Ji ir vadinosi Kauno gubernijos valdybos spaustuve. Tais pačiais metais stoji rikiuotėn ir Maušos Tipografo spaustuvė. O iki 1905 m. Kaune buvo atidaryta daugiau kaip dvidešimt spaustuvių. Tačiau kelios iš jų jau buvo uždarytos.

Lietuvišką spaudą atgaunant čia veikė stambesnės Ch. Leivando, Š. Sokolovskio bei minėtoji Gubernijos valdybos spaustuvės, kurios pagal tą metą buvo gana neblogai įrengtos. Dauguma kitų spaustuvių buvo tik mažos įmonės.

Vėlyva Kauno poligrafijos pradžia netenka stebėtis žinant, kad rytuose buvo Vilnius su daugybe spaustuvių, o vakaruose – Karaliaučius bei kiti Mažosios Lietuvos miestai, kuriuose, beje, buvo spausdinamos ir lietuviškos knygos.

Anot V. Užtupo, didžiausia Kauno spaustuvių bėda buvo ta, kad jos neturėjo lotyniškai lietuviško šrifto, taigi ir atgavus lietuvišką spaudą nebuvo pasirengusios leisti lietuviškas knygas bei laikraščius. Tiesa, dar 1848 ir 1852 m. Maušos Tipografo spaustuveje buvo lietuviškai išspausdintos dvi K. Stravinskio brošiūrėlės „Kaip apsisaugoti nuo choleros“, tačiau lietuviškos spaudos draudimo metais tas šriftas buvo seniai sulydytas.

Rekordų rekordininkė

V. Užtupas, būdamas Kijeve, susipažino su ukrainiečio Nikolajaus Siadrišto miniatiūriniais darbais. Jis darė aguonos grūdo dydžio daiktus. Dirbo tik tarpais, kai neplakdavo širdis, nes nuo tvinktelėjimo nematomai sujudėdavo ranka.

„Rengiuosi ir aš padaryti savo rekordų rekordininkę – miniatiūrinę knygą, skirtą lietuviškai knygai, – kartą pasakė V. Užtupas. – Ji turės nemažai puslapių, bet lengvai pralįs pro 1 kv. cm angą.“

Pats mažiausias jo leidinys – „Lietuviškai knygai 450 metų“ (16,5 x 14,1 mm) jau įrašytas į Lietuvos rekordų knygą.

„Aš nuo Kupiškio“

V. Užtupas buvo labai gyvybingas ir didis optimistas. „Aš nuo Kupiškio“, – mėgdavo sakyti ir tai tardavo su žmogiškos vertės pajautimu, nes tikėjo, kad ne tik dainose „kupiškėnai geri žmonės...“

Jis gimė 1927 m. kovo 31 d., augo prie aukštaičių apdainuoto Lėvens, Kupiškio valsčiaus Miliūnų kaime. Ir apie Kupiškio kraštą visada kalbėdavo su meile ir pasididžiuavimu. Kupiškėnai jam atsakydavo tuo pačiu.

Artėjant aštuoniasdešimtmečiui kojų liga progresavo. Jis nepasidavė, vaikščiojo su ramentais ir juokavo: „Aš dabar kaip kerėpla, keturiom kojom vaikštau.“ Maža to, nutarė operuotis ir pakeisti abu klubo sąnarius. Iškentė dvi operacijas. Su dirbtiniais sąnariais atsigavo, tapo mobilesnis. Deja, neilgai tuo džiaugėsi. Sušlubavo širdis.

Vilius Užtupas Anapilin išėjo 2008 m. rugpjūčio 29 d. Mus paliko žurnalistas, redaktorius, daktaras, dėstytojas, docentas, knygų leidėjas, dainininkas, muzikantas, Lietuvos stipruolis, tėvas, senelis ir tikrai geras žmogus.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

„Viensėdžiui“ – 100 metų

Genovaitė Burneikienė

Prieš šimtmetį išėjo Lietuvos žemdirbiams skirtas ūkio ir kooperacijos laikraštis „Viensėdis“. Pirmasis numeris išleistas 1913 m. gruodžio 23 d. (1914 m. sausio 5 d.). Šio nedidelio formato (26 x 17) 16 p. laikraščio „galvutė“ puošia lietuviško vienkiemio sodyba. Peizažo erdvėje – leidinio pavadinimas ir paskirtis. Skaitytojams pranešama, kad „laikraštis eis du kartu per mėnesį“. Leidinio puslapius pagyvina piešiniai, grafiniai elementai. Publikacijos iliustruojamos nuotraukomis. Apgarsinimus (reklamą), skelbimus puošia dekoratyviniai rėmeliai. Leidinio tekstas spausdintas eilute, o svarbesnės straipsnių mintys išryškintos tamsesniu ar išretintu šriftu. „Viensėdis“ spausdintas Saliamono Banaičio spaustuviėje Kaune. Leidėjas ir atsakomasis redaktorius – kun. Antanas Alekna.

Laikraščio pirmojo numerio pratarinėje rašoma, jog „mainantis visam gyvenimui ir ūkininkai nebegali senoviškai beūkininkauti“, nes „visi ūkininko perkamieji daiktai pabrango, taigi ir jam reikia daugiau gauti iš savo ūkio, kad galėtų išsiversti“⁴¹. Tam reikalingos žinios „apie ūkį ir geresnį viso ūkio nustatymą“, apie naujus žemės ūkio tyrinėjimus, mokslininkų rekomendacijas. Kadangi „Lietuvos ūkininkai tūkstančiais apleidžia seną sodžių ir keliasi į viensėdijas, (...) ūkininkams būtinai reikia patarimų, kai nustatyti savo ūkį“⁴². Įžangoje pabrėžta, kad „Viensėdis“ „tam ir leidžiamas, kad duotų naudingus patarimus besikuriantiems ūkininkams“. Redakcija pažada, kad nuolat informuos savo skaitytojus apie veikiančias ūkininkų draugijas ir besikuriančius ūkininkų ratelius, praneš apie naujus žemės ūkio veiklos pasiekimus. Todėl kviečia „visus ūkininkus per savo laikraštį tarties apie vargų priežastis, dalinties su savo broliais artojais prityrimu, paduoti kitam pagalbos ranką“. Ūkininkais „pasitikėdami ir pradėdami sunkų, bet būtinai reikalingą ūkiško laikraščio leidimo darbą“⁴³ – nurodo leidinio tikslą redakcija ir ragina bendradarbiauti bei paaiškina, kad „už rankraščius bus apmokama pagal sutartį“, o „rankraščiai, atsiųsti be nurodymo sąlygų, skaitomi nepapmokamais“⁴⁴.

Lietuvių periodika 1913 metais

Kokia lietuvių periodikos situacija buvo 1913 metais? Aptardamas lietuvių periodinės spaudos reikšmę „Vienybė“ redaktorius A. Kurietis (A. Alekna) nurodė, jog

„spausdintas žodis turi didelę svarbą tautos gyvenime, ir galime tikrai pasidžiaugti, kad lietuviai vis daugiau ima naudotis spausdintu žodžiu“. Toliau jis pabrėžė, kad „ne tik esančių laikraščių skaitytojų skaičius eina didyn, bet ir pačių laikraščių vis daugiau atsiranda. Šiais metais sulaukėme svarbaus dalyko, kaip katalikiškas dienraštis, kuriuo nuo gruodžio pradžios virto „Viltis“. O jaunimo mėnesinis laikraštis „Pavasaris“ pradėjo eiti du kartus per mėnesį. Be to, atsiranda ir naujų laikraščių. Gruodžio mėn. pradėjo eiti ūkio reikalams skiriamas laikraštis „Viensėdis“⁴⁵, – informuoja A. Alekna.

Analizuodamas lietuvių periodikos raidos tendencijas K. Grinius išskyrė visuomenės jėgas, kurios lėmė lietuvių periodinių leidinių likimą. Pasak autoriaus, 1913 m. Lietuvos erdvėje „trys svarbiausios Lietuvos visuomenės spėkos konkuruoja: klerikalų, demokratų ir visuomeninių demokratų. Galingiausi klerikalai“, nes jie turi įsisteigę daug draugijų („Blaivybės“, „Saulės“, „Žiburio“, „Žagrės“, „Ryto“, Šv. Zitos, Šv. Juozapo, Šv. Kazimiero ir kitos), todėl „didelė dauguma laikraščių jų rankose“. Tai „Ateitis“, „Draugija“, „Šaltinis“, „Vairas“, „Vienybė“, „Viltis“ ir kiti. „Iš viso 16 laikraščių iš 23, kurie ėjo 1913 m. Tai gi jiems priklauso 60–70 proc.“, – teigia K. Grinius. Jo manymu, „tie laikraščiai galėjo turėti 20–25 tūkstančius ėmėjų ir visų laikraščių metams užlaikymas turėjo atsieiti 100 000 rublių“⁴⁶. Tuokart, M. Šalčiaus apskaičiavimais, „Lietuvoje bendras visų leidinių tiražas siekė apie 50 tūkst. egzempliorių“⁴⁷.

Straipsnyje „Lietuvių spauda 1904–1914 m.“ A. Alekna teigia, jog „katalikiškieji laikraščiai ne tikrai skaičiumi nuolat auga, bet jie ir labiau įsigyvena, vis daugiau įgyja skaitytojų ir didesnę visuomenės pritarimą“. Jis nurodo, kad „pirmieiviai teturi Vilniuje tik du laikraščiai: „Lietuvos Žinias“ ir „Lietuvos Ūkininką“. Pirmieivių laikraštija nei skaičiumi, nei išsiplatinimu, nei turiniu negali prilygti katalikiškajai laikraštijai.“ Lietuvoje, 1914 m. A. Alekno teigimu, „ėjo 25 lietuviški laikraščiai: 10 – Kaune, 8 – Vilniuje, 3 – Seinuose, 3 – Rygoje, 1 – Naumiestyje (lietuviams liuteronams).“ Autorius reziuumuoja, kad „nors lietuvių laikraštija per tą 10 metų ir labai pakilo, betgi vis dar neturime tiek laikraščių, kiek jų turi kitos šviesesnės tautos“⁴⁸.

Lietuvių spaudos tyrinėtojas, bibliografas V. Biržiška straipsnyje „1913 metai lietuvių laikraštijoje“ pabrėžė, kad „vesti lietuvių laikraščių statistiką ir bibliografiją – nelengvas dalykas“, nes „Prūsiose pasirodo visokių „pasiuntinystės“ laikraštėlių (...), bet mūsų kultūros įstaigos ir laikraščių redakcijos retai bent vieną jų pamato“. Kasmet „Amerikoje kaip peteliškės gimsta ir miršta visokie laikraščiai, kurie tik vienu-dviem numeriais pasirodo ir tai tik gimtajame mieste. Tokiu būdu skaičius 81 – visų lietuviškų laikraščių 1913 metais bus nepilnas“, – paaiškina V. Biržiška. Vertindamas 1913 m. mokslininkas pažymėjo, jog „tai vienas iš etapų lietuviškų laikraščių evoliucijos“, kai „Žemdirbys“ (Vilniuje) žlugo dėl prenumeratorių stokos, „Pasiuntinys“ Radvilišky liko valdžios uždraustas, „Birutė“ Tilžėje laikinai sustojo (...). Užtat sulaukėm naujų

laikraščių: Vilniuje – mėnesinio „Kelio“, dvimėnesinės „Medicinos ir gamtos“, dvisavaitinės „Bažnytinės apžvalgos“. Išėjo „Vaivorykštė“, „Viensėdis“. Tarp senesniųjų laikraščių taip pat vyko permainos, nuo gruodžio „Viltis“ tapo dienraščiu“, „Ateitis“ tapo savarankišku leidiniu“⁴⁹, – apibendrina V. Biržiška.

Šiandien remdamiesi „Lietuviškų periodinių leidinių bibliografijos“ duomenimis galime teigti, kad Lietuvos gyventojams 1913 m. buvo leidžiama 30 periodinių leidinių. Kai kurie leidiniai turėjo po vieną ar net keletą specializuotų priedų, kuriuos gyventojai galėdavo užsiprenumeruoti ir be pagrindinio leidinio. Tiesa, kai kurios redakcijos leido ir nemokamus priedus. Taigi 1913 m. skaitytojams buvo skirtas 41 leidinys (ėjo 11 priedų).¹⁰

Pabrėžtina, kad nuo 1832 m. lietuvių periodiniai leidiniai buvo leidžiami Mažojoje Lietuvoje. Ten 1913 m.ėjo 19 periodinių leidinių. Jie spausdinti gotišku šriftu, todėl už Mažosios Lietuvos ribų buvo nepopuliarūs. Specifinė ir JAV lietuvių periodinės spaudos raida. Užsienyje 1913 m. buvo leidžiami 29 įvairios krypties, periodiškumo ir tipo leidiniai lietuvių kalba. Taigi bendras lietuvių periodikos 1913 m. aruodas – 92 leidiniai.

Pažymėtina, jog pirmasis periodinės spaudos dešimtmetis Lietuvoje panaikinus spaudos draudimą išsiskyrė naujų leidinių kaita. Šį reiškinį S. Matulaitis pavadino „laikraštinkystės epidemija“. Jis diagnozavo, jog „pastaruojų laiku tarp lietuvių

prasiplatino laikraštinkystės epidemija. Tai jau ne kūno, o dvasios liga – leisti naujus laikraščius. Štai pastaruoju pusmečiu (...), kai senieji laikraščiai vos egzistuoja, lietuviai uždėjo devynis naujus visokios rūšies laikraščius: „Ežys“ – Vilniuje, „Teisybė“ – Kaune, „Juokdarys“ – Rygoje ir kiti¹¹. Tačiau po metų jų jau nebeliko. Toks neapgaltas naujų leidinių steigimas silpnino senesnius leidinius, nes naujai atsiradę laikraščiai iš pradžių sužadindavo gyventojų smalsumą, vėliau skaitytojai, neradę nieko įdomaus ar vertingo, atsiseikindavo su naujuoju leidiniu. Taigi „Ežio“ išėjo tik 12 numerių, „Teisybės“ – 9, „Juokdario“ – 12 numerių. Ši liga tęsėsi ir 1913 metais. Štai 1913 m. sausį išėjo LSDP mėnesinis laikraštis „Kelias“, skirtas visuomenės, politikos ir literatūros reikalams. Antrojo numerio skaitytojai nesulaukė. Žurnalo „Medicina ir gamta“ buvo išleisti tik du numeriai.

Lietuvių periodikoje vyraujančias pozicijas užėmė katalikiškos krypties leidiniai, nes juos rėmė 1905 m. susikūrusi Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga, jai artimos katalikiškos draugijos ir organizacijos. Katalikiškos spaudos leidimu rūpinosi Šv. Kazimiero draugija. Ši visuomeninė katalikų spaudos leidimo organizacija buvo įsteigta 1905 m. lapkričio 30 d. grupės kunigų ir 1906 m. jau turėjo 178 narius, o 1910 m. – net 10 000 narių. Leido religinę, mokslinę literatūrą ir periodinius leidinius. Lėšos buvo kaupiamos iš narių mokesčių, rinkliavų, aukų, leidybos pelno. Knygas ir leidinius spausdino Saliamono Banaičio spaustuvėje. Be to, visos katalikiškos organizacijos labai energingai reklamavo savo leidinius, ragino

visus savo narius skaityti tik katalikų spaudinius, organizavo loterijas ir kitas „viliojimo“ priemones.

Taigi 1913 m. Lietuvoje tęsėsi sudėtingas periodinės spaudos formavimosi procesas. Ėjo įvairių pakraipų ir periodiškumo leidiniai, skirti įvairioms gyventojų demografinėms, socialinėms, profesinėms grupėms. Tad Lietuvos gyventojai turėjo iš ko rinktis.

Leidiniai Lietuvos ūkininkams

Lietuvos ūkininkams 1913 m. ėjo Lietuvos demokratų partijos savaitraštis „Lietuvos ūkininkas“ (nuo 1909 m.) ir ūkio, prekybos ir pramonės reikalams skirtas dvisavaitinis „Žemdirbys“ (nuo 1909 m.), kurio leidyba rugpjūčio mėn. sustojo, nes stigo prenumeratorių. Tuomet „Vienybės“ redakcija gruodžio mėnesį ūkininkams išleido naują laikraštį „Viensėdis“. Apie tai „Vienybės“ redakcija pranešė savo skaitytojams ragindama prenumeruoti naują leidinį ir visiems „Vienybės“ prenumeratoriams išsiuntė pirmąjį „Viensėdžio“ numerį, kad jie susipažintų su naujuoju laikraščiu.

Patarėjas, mokytojas, pranešėjas, konsultantas

Naujasis laikraštis pagrindinį dėmesį skyrė žemės ūkio reikalams. Svarbiausios temos: žemdirbystė, gyvulininkystė, daržininkystė, bitininkystė, sodininkystė, miškininkystė. Šios temos buvo gvildenamos skirtingose rubrikose. Straipsnius rašė specialistai, praktikai, ūkininkai. Publikacijų autoriai svarstė, aiškino, patarė, mokė: „Kaip grūdus

žiemą išlaikyti“, „Kaip klėtis įrengti“, „Kaip galvijus auginti, prižiūrėti“, „Kaip sėjai dirvą paruošti“, „Kaip namą įrengti“. Tie klausimai domino daugelį naujai besikuriančių ūkininkų. Skaitytojai buvo informuojami, kokios geriausios arklių, karvių, avių veisles, kur ir kaip jų galima įsigyti.

Rubrikoje „Iš draugijų gyvenimo“ rašoma apie ūkininkų draugijų veiklą įvairiose Lietuvos vietovėse. Pranešama, kad „Kauno gubernijoje veikia 50 ūkininkų draugijų“, kuriose „1672 sąnariai“. Ūkininkai „suspietę į draugijas rūpinasi savo sąnariams pargabenti trąšų ir sėklų“ (1913, Nr. 1, p. 13). O „Vabalnininko ūkio draugija 1913 m. turėjo 84 sąnarius, jie nupirko gerų veislinių gyvulių“. Jų „įgaliotinis nuvyko į Lenkiją patirties pas ūkininkus“. Draugijos nariai „savo jėgomis įsirengė pieninę ir „Blaivybės“ skyriaus arbatinę“ (1914, Nr. 4, p. 64). Bendrijos „Dirva“ per metus „buvo 11 susirinkimų, skaitytos 7 paskaitos“, dar „nupirkto akėčios, kuriomis naudojasi visi nariai“. Susirinkimas „įgaliojo valdybą prašyti pašalpos Žemdirbystės Departamento sėkloms ir veislinių kiaulių pirkti“ (1914, Nr. 4, p. 78). Jovainių ūkininkų bendrija „atliko bandymus su naujomis sėklomis“. Toliau supažindinami kiti ūkininkai: kada sėjo, kokiomis trąšomis tręšė ir kiek, koks derlius, koks pelnas (1914, Nr. 9, p. 138). Bitininkų, sodininkų ir daržininkų draugijos „Bitė“ tikslas – „telkti, mokyti kitus ūkininkus, kaip auginti ir prižiūrėti sodus, talkininkauti parduodant derlių, padėti gauti gerų veislių vaismedžių, rengti kursus, leisti knygas“. Juk „Lietuvos medus žinomas nuo seno“ ir „bitininkystė duoda gerą pelną“ (1915, Nr. 5, p. 77), – informuoja „Viensėdis“.

Tačiau „silpnoji vieta draugijų – nedaromos apyskaitos, o nedarant rokundų knygu, sunku ūkininkui tikrai žinoti, koks daiktas ūkyje duoda didžiausią naudą“, – aiškinama draugijų nariams (1914, Nr. 1, p. 13).

Ūkininkų draugijos ne tik bendrai pirko sėklas, trąšas, žemės ūkio mašinas, bet ir mokėsi, skleidė savo patirtį, domėjosi kitų šalių ūkininkų pasiekimais, organizavo išvykas, kad pamatytų, kaip tvarkosi kitų kraštų ūkininkai. „Kauno gubernijos 87 ūkio ratelių 35 atstovai ir keli agronomai išvyko į Latviją aplankyti geriausių Latvijos ūkininkus“, kad „pamatytų, ką, kur augina, kiek gyvulių laiko, kokios ž. ūkio mašinas turi“, kokias pajamas iš ūkio gauna“ (1915, Nr. 6, p. 71). Grįžę apie latvių ūkininkų veiklą papasakojo „Viensėdžio“ skaitytojams.

„Viensėdis“ nemažai vietos skyrė kaimo moterims, siekdamas palengvinti jų sunkų darbą. Moterys skatinamos domėtis naujovėmis, skaityti laikraščius, dalytis savo patirtimi su kitomis sodietėmis. Joms skirta rubrika „Moterų ūkis“. Moterys raginamos „imtis apskaitos nuo mažiausio daikto ūkyje“, nes „tokios apskaitos turi didelę svarbą; jos pamokins šeimininkauti ir visą ūkį kels“. Norint, kad „vienų patyrimais pasinaudotų kitos, ką naudingo ir praktiško pas kitas patirsite, užsirašykite ir pasiųskite į „Viensėdį“. Juk „dirbant iš vieno ir patsai laikraštis bus naudingesnis, įvairesnis, ir mes pačios labiau išsilavinsime ir be laikraščio nebe norėsime palikti“, – aiškino K. Švedienė (1914, Nr. 1, p. 10). Ūkininkėms skirta daug straipsnių apie įvairias daržoves, jų auginimą, apie sėjomainą, kokios daržovės duoda

didžiausią pelną ūkui. Kaip prižiūrėti, auginti naminius paukščius, kaip sutvarkyti sodybos aplinką, kaip paruošti konservuotų daržovių žiemai.

Rubrikoje „Gyviai“ ūkininkai rasdavo išsamius straipsnius apie arklių veisles, jų ligas ir priežiūrą. Čia spausdinti patarimai, kokių veislių ir kur galima nusipirkti. Nemažai rašinių apie karvių veisles, veršelių priežiūrą, apie ūkininkų pajamas iš pieno. Patariama, kaip paruošti tinkamą pašarą gyvuliams, kaip prižiūrėti pievas ir pasiruošti žalio pašaro. A. Žmuidžinas straipsnyje „Apie arkliašančių auginimą“ aiškina, kad „arkliadančiai – tai kukurūzai amerikoniški. Jie būna žali iki rudens, todėl labai tinka melžiamoms karvėms“. Autorius pataria, kada sėti, kaip tręšti, kad kukurūzai išaugintų daug sultingo žalio pašaro. Tačiau „jie pas mus neprinoksta, todėl sėklas reikia pargabenti iš Amerikos“ (1914, Nr. 8, p. 115). Taigi apie kukurūzus Lietuvos ūkininkai žinojo jau prieš šimtmetį.

Norint išsiauginti gerą derlių, reikia tinkamai paruošti žemę, nuolat primindavo ūkininkams specialistai. Jie aiškino, kaip tinkamai įdirbti žemę (arimas, akėjimas, pūdyimas, tręšimas). Primena, kad „pavasarij, jei karšta, susidaro kieta dirvos pluta. Ją reikia akėčiomis suardyti, nes žemei reikalingas oras“ (1914, Nr. 8, p. 113). Svarbu tinkamą ūkį pasirinkti (trilaukį, keturlaukį ar daugialaukį), kad būtų galima taikyti sėjomainą, nes „augalų mainymas toj pačioj dirvoj padidina javų derlių“ (1914, Nr. 7, p. 98), – aiškino agronomas. „Viensėdis“ informavo ūkininkus apie Baisogalos bandymo stoties

atliktų tyrimų rezultatus ir skelbė rekomendacijas, kokios miežių, avižų, bulvių sėklos tinka mūsų krašto dirvožemiui (1914, Nr. 2, p. 22).

Rubrikoje „Naujienos ūkyje“ pranešama apie naujas javų, šakniavaisių, daržovių veisles, kurios turėtų ir Lietuvoje duoti gerą derlių, nurodoma, kur galima įsigyti „Sveidiškų dobilų“, Egipto burokų sėklų. Informuojama ir apie „naują rūšį, išaugintą selekcijoj iš vietinių linų. Tai tikri žemaitiški ilginiai. Užauga ilgesni už garsingus Pskovo linus“, – ūkininkai raginami pirkti jų sėklų (1914, Nr. 3, p. 48).

Ūkininkų rūpesčiai – specialistų patarimai

Ūkininkai gana aktyviai bendradarbiavo „Viensėdžio“ laikraštyje. Dažniausiai redakcijai siuntė klausimus, laukdami patarimo, paaiškinimo, informacijos. Jie rašė apie draugijų veiklos rezultatus, aptarė asmeninę patirtį. Jų rašiniams skirtos kelios rubrikos: „Korespondencijos“, „Atsakai apie ūkio dalykus“, „Klausimai ir atsakymai“. Ūkininkai kėlė įvairius klausimus: „Po ko sėti kviečius? Kaip žilvyčius sodinti? Ar yra trąšų piktžolėms naikinti?“ (1914, Nr. 7, p. 111), „Ar galima žiemkenčius akėti? Kada geriau sodinti sodą: rudenį ar pavasarį?“ (1915, Nr. 4, p. 63), „Ką daryti, jei dobilai blogai sudygo? Kaip arkliui metus pažinti? Kaip kovoti su sodų naikintojais?“ (1915, Nr. 1, p. 14). Redakcija spausdino išsamius atsakymus į ūkininkų klausimus, nes laikraštyje bendradarbiavo daug žemės ūkio specialistų: Lietuvos prezidentas A. Stulginskis (sl. A. St.; Uktvarys),

agronomai: Kl. Skabeika (K. V.; Kl. Vaisgamtis), M. Stankevičius (M. S.), P. Vitkauskas (P. V.), K. Švedienė ir kiti specialistai.

Redakcija ne tik atsakydavo į skaitytojų klausimus, bet ir savo nuolatiniais prenumeratoriams siūsdavo naujų sėklų, skatino juos atlikti bandymus, o apie rezultatus parašyti „Viensėdžiui“, kad ir kiti skaitytojai sužinotų. Štai „Nuo Viensėdžio redakcijos“ pranešama, kad „kovo mėnesyje bus išsiuntinėta su „Viensėdžiui“ bandymui sėklų. Jas gaus tie skaitytojai, kurie iki kovo mėnesio bus užsimekę už „Viensėdį“ visiems metams“ (1914, Nr. 3, p. 47). O kitame laikraščio numeryje redakcija skelbia, jog „su šiuo „Viensėdžio“ numeriu siunčiame dovanai visiems metiniams ėmėjams po lotą sėklų: Braunšteino kopūstų, Egipto burokų ir sėklų viensėdijai apšodinti – Kalifornijos klevų“. Paaiškina, kaip sėklas sėti, prižiūrėti ir prašo „rudeni pranešti redakcijai apie daržovių derlių ir parašyti, ar patenkinanti“ (1914, Nr. 5, p. 65). Kitame numeryje paskelbtas „Bitininkams pranešimas“, jog „atsiūsta redakcijai dovanai išdalyti bitininkams išbandymui sėklų Phacelijos žolės, nuo kurios bitės labai ima medų. Jei kas iš bitininkų norėtų padaryti bandymus su ta žole, tegul atsiunčia adresą, išsiųsime tos žolės sėklų“ (1914, Nr. 8, p. 127). Redakcija ragino ūkininkus pačius organizuoti be tarpininkų išsirašyti ir pirkti trąšas. „Per firmą atsisųsti vagoną“, o jei iškiltų sunkumų, tai „galėtų padėti vietiniai agronomai, kunigai ir kiti inteligentai“ (1914, Nr. 11, p. 169), – pataria „Viensėdis“. Tačiau stiprėjanti redakcijos

ir skaitytojų bendradarbiavimą sutrikdė prasidėjęs karas. Liepos 1 (14) d. išėjo Nr. 12 – paskutinis 1914 m. „Viensėdžio“ numeris.

Kai siaučia karo audros

Tik po penkių mėnesių, 1915 m. sausio 15 d., vėl išėjo „Viensėdžio“ Nr. 1, pranešdamas ūkininkams, kad tęsia „pradėtą darbą“, nors „dabar visi užsiėmę karu“, bet „dėl karo negal apšesti ir kitų dalykų, irgi labai svarbių, štai kad ir ūkio“. Kadangi „daugybė vyrų atsitraukė nuo ūkio darbų ir išėjo į karą, ūkis neteko daug darbininkų“, o „kariuomenė suvaržo savo reikalams daug javų ir pašaro, daug arklių paimta prie artilerijos, vežimų, daug galvijų papiauta kariuomenei maitinti“, (...) „sunaikinta daug ūkių, sudeginti trobesiai, atimti javai, pašaras ir gyvuliai, net patys laukai sugadinti grioviais. (...) Karas gali ilgai prasitęsti, kad nepritrūktų maisto ir kitų reikalingų daiktų, (...) reikia visiems mums, likusiems namie, rūpintis ūkio palaikymu, kurs mus maitina ir dengia“, – ragino „Viensėdžio“ redakcija.

Nuo 1915 m. sausio redakcija persikėlė į Vilnių, todėl „Viensėdį“ spausdino M. Kuktos spaustuvė, tačiau leidinio „galvutė“ ir periodiškumas nepakito. Leidinio tekstas ryškesnis, šriftas grakštesnis, kalba taisyklingesnė. Redaktorius ir atsakomasis redaktorius – A. Alekna.

Svarbiausios temos – kaip išsaugoti tai, kas dar liko nepaliesta karo. „Karui prasidėjus policija liepdavo varyti į rekvizicijos

komisiją beveik visus gyvulius, nežiūrint, ar jie veisliniai, ar ne.“ Karui užsitęsęs „valdžia vėl pradeda rekviziciją“. Todėl reikia „stengtis išsaugoti veislinius gyvulius“ – aiškinama gyventojams ir nurodoma, kad „reikia kreiptis į pavietines Žemės tvarkomąsias Komisijas, kad jos išduotų paliudijimus, jog gyvuliai yra tokios veislės ir kaip veisliniai nuo rekvizicijos privalo būti paliuosuoti“ (1915, Nr. 2, p. 17). Straipsnio „Karas ir gyvulių auginimas“ autorius pataria: „kai trūksta pašarų, reikia pirkti išspaudas, selenas“ (1915, Nr. 3, p. 40). Straipsnis „Pirktinės trąšos ir karas“ atskleidžia žemdirbių nuostolius. „Dėl karo ūkininkai rudenį neišsijų trąšų rugiams tręšti.“ O „ši pavasarį gauti pirktinių trąšų sudėtinga, nes geležinkeliai kariuomenės užimti“. Todėl „reikės apsieiti be jų“ ir „naudoti mėšlą, gerai išdirbti žemę, panaudoti durpes ir žaliąjį mėšlą (lubinus)“ (1915, Nr. 4, p. 52) – mokomi žemdirbiai. Straipsnio „Karas ir doobilų sėklos“ autorius sprendžia kitą problemą. „Dėl karo prekyba doobilų sėklomis sumažėjo, o į Vokietiją visai nutrūko“, todėl „atpigo doobilų sėklos ir ūkininkai negavo pajamų“. Siūloma „pigiai neparduoti, bet palikti sėklas kitiems metams“ arba „savo pievas pataisyti“ (1915, Nr. 6, p. 86).

Deja, birželį buvo paskelbtas „Redakcijos pranešimas“, kuriame skaitytojams paaiškinama, jog „karas privertė pernai liepos mėnesyje pertraukti „Viensėdžio“ leidimą“, bet „nuo Naujųjų metų vėl pradėjome leisti „Viensėdį“ ir per tą pusmetį išleidome 12 numerių ir tuo pilnai atsilygino pernykščiams skaitytojams, kurie

pernai gavo laikraštį tik per pusę metų“. Tačiau „paskutiniu laiku ūkio laikraščio leidimas pasidarė labai sunkus“, nes „dau-gelis skaitytojų išėjo į kariuomenę, į daugelį vietų negalime laiku pristatyti (...), labai pabrango laikraščio leidimas. Net popieriaus gauti Vilniuje sunku“, – rašoma pranešime. „Kada armotų griovimas beveik visoje Lietuvoje, ūkininkai savo ūkiu mažai tesirūpina. Dėlei visų tų priežasčių nutarėme „Viensėdį“ sustabdyti iki Naujųjų metų“, – praneša redakcija. O „šių metų skaitytojai, kurie buvo užsirašę „Viensėdį“ visiems metams, gaus jį už antrąjį pusmetį kitais metais, kada ketiname pradėti „Viensėdį“ leisti“ (1915, Nr. 12, p. 175), – žadėjo redakcija.

Tačiau „Viensėdis“ išėjo tik po šešerių metų – 1922 m. sausio 1 d. Kaune išleistas Nr. 1. Leidėjas – „Viensėdžio“ bendrovė. Redaktorius K. Kubilius. Spausdino „Šviesos“ spaustuvė. Redakcija skelbė, kad „jau nustojo siautusias karo audros“, tai „tenka mums atgaivinti šį taip reikalingą ir naudingą laikraštį, nors gyvenimas dar nesugrįžo į senas vagas“. Karas sugriovė Lietuvos ūkį, suardė žmonių gyvenimus, nualino žemę, išardė besiformuojančią lietuvių periodinės spaudos sistemą. Iš skeveldrų vėl pradėti kurti nauji periodiniai leidiniai.

Šiandien, skaitydami šimtmečio nuspalvintus „Viensėdžio“ puslapius, galime aiškiau suprasti tą skausmingą mūsų šalies istorijos tarpsnį, lėmusį mūsų periodinės spaudos ištakas, todėl galima tiksliau įprasminti komplikotą lietuvių periodikos likimą.

Literatūra

1. Nuo Redakcijos. Viensėdis. 1913. Nr. 1, p. 1.
2. Ten pat, p. 2.
3. Ten pat, p. 2.
4. Ten pat, p. 1.
5. A. Kurietis (A. Alekna). Metams praslinkus. Vienybė. 1913. Nr. 52, p. 819.
6. K. Gr. (K. Grinius). 1913 metai. Lietuvos žinios. 1914. Nr. 18, p. 1.
7. M. Šalčius. Dešimt Metų Tautinio Kultūrinio darbo Lietuvoje (1905–1915). Chicago. III. 1917, p. 2.
8. A. Kurietis (A. Alekna). Lietuvių spauda 1904–1914 m. Vienybė. 1914. Nr. 17, p. 260.
9. V. B-ka (V. Biržiška). 1913 metai lietuvių laikraštijoje. Lietuvos žinios. 1914. Nr. 14, p. 1.
10. J. Tamošiūnas. Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija 1832–1982. Vilnius. 1981, p. 679–680.
11. Sėbraitis (S. Matulaitis). Laikraštinkystės epidemija. Vilniaus žinios. 1908 vasario 16 (29), p. 3.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Lietuvos radijas pokario metais Amžininko prisiminimai

Gerda Giedraitytė-Gudjurgienė

Praėjusio amžiaus šeštojo ir septintojo dešimtmečių Vilniaus gyvenimas sukosi daugiausia pagrindinėje miesto gatvėje – Gedimino (tuomet Stalino) prospekte. Tai buvo laikai, kai ant kojų stojosi pokario Vilnius: buvo statomos naujos gamyklos, fabrikai, gyvenamieji namai, steigėsi įvairios kūrybinės organizacijos, meno kolektyvai ir kt.

Didžiausias įvykis – televizija. 1957 m. balandžio 30 d. iš Vilniaus televizijos studijos Konarskio g. buvo transliuojama pirmoji laida. Netrukus į naujuosius rūmus persikėlė ir Radijo komitetas.

Tais pačiais metais vilniečius nustebino nematytas spalvotas transportas. Stalino prospektu pradėjo riedėti rusiški troleibusai

Stotis–Žvėrynas. (Pirmieji troleibusai maršrutu *Stotis–Antakalnis* Vilniaus gatvėse pasirodė metais anksčiau – 1956 m. lapkričio mėnesį.)

Visa tai buvo nauja, nematyta, negirdėta, todėl tapdavo reikšmingu įvykiu.

Anuomet prospekte buvo galima sutikti garsiausių Lietuvos žmonių – rašytojų, poetų, artistų, dailininkų, kitų meno pasaulio atstovų.

Štai oriai žingsniuoja rašytojas Antanas Venclova ir vertėjas Aleksys Churginas. Pirmasis aukštas, stambaus sudėjimo, rankas sudėjęs už nugaros, antrasis – nedidelio ūgio, bet įspūdinga šėveliūra. Abu apie kažką šnekučiuojasi ir linkčioja į praeivių pasveikinimus.

O čia iš Dramos teatro į prospektą pabyra būrelis aktorių, visas „Žaldokynės“ spektaklio žiedas. Visada besišypsantis Jonas Čepaitis, mažo ūgio, bet didelio talento Napoleonas Nakas, aukštaūgis greitakalbis Juozas Kanopka, skvarbaus piktoko žvilgsnio Ona Juodytė, žodžius lyg žirnius berianti Stefanija Nosevičiūtė...

Prospekte dažnai matydavau garsius kultūros ir meno pasaulio vyrus ir moteris: seseris poetę Juditą ir pianistę Dalią Vaičiūnaites, brolius muzikantą Algirdą ir dailininką Laimutį Ločerius, skulptorių Kazimierą Valaitį, dailininką Stasį Krasauską, profesorių Kazimierą Dauką, literatūros istoriką Julijų Būtėną, kompozitorių Benjaminą Gorbulskį ir kitus, kurių pavardės šiandien jau daug kam nieko nesako.

Vėliau, kai duris atvėrė legendinė „Neringos“ kavinė, visi keliai vedė į jos glėbį.

Pokario Vilnius buvo gražus visais metų laikais, o prospekte visada buvo daug žmonių. Vasarą čia kvėpėdavo liepomis ir rytais laistomu asfaltu, žiemą „elegantiškai“ snigėdavo ir buvo madinga ramiais vakarais pasivaikščioti, persimesti žodžiu kitu su bičiuliu, užsukti į kavinę puodelio kavos. Čia mezgėsi pažintys, tuokėsi poros, vyko meilės dramos, čia ateidavo savęs parodyti ir į kitus pažiūrėti.

Stalino prospekto panorama nuo Žvėryno tilto iki Katedros aikštės buvo sostinės „Brodvėjus“, kurį šlifudavo anuometinis „bomondas“. Vadinamieji „aukštieji“ sluoksniai buvo įžymūs savo intelektu, bet ne turtais – neturėjo nei užmiestyje tvoromis aptvertų namų ir vilų, nei nuosavų automobilių. Tad po darbo ne sprukdavo iš miesto į savo šiltas gūžtas, o rinkdavosi į prospekto restoranus ir kavines. Čia virė gyvenimas. Kad ir kada eitum, visada sutiksi pažįstamą, „išvirstantį“ iš kokios nors kavinukės ar restorano. Vieni kitus pažinojo, o nepažįstami susipažindavo.

Prospekto centras buvo restoranas „Vilnius“. Kartą šalia jo, gatvių sankryžoje, išdygo milicininko – eismo reguliuotojo būdelė. Čia dieną naktį budėdavo milicininkas, dėl aukšto ūgio pramintas „dėde Stiopa“ (pagal rusišką animacinį filmuką). Šis draugiškas žmogus (rodos, Antanas ar Jonas) buvo nepakeičiamas informacijos teikėjas garsių vyrų žmonoms, kurios dieną, o ypač naktį, ieškodavo savo „dingusių“.

į namus negrįžtančių vyrų. Anuomet prospekte restoranus ir kavines buvo galima ant rankos pirštų suskaičiuoti, tad tų vyrų dislokacijos vietos milicininkui nebuvo paslaptis. Migruodami iš vienos kavinės į kitą, nori ar nenori jie būtinai „sumirgėdavo“ ties milicininko būdele, būtinai su juo pasisveikindavo ir dar išduodavo paslaptį, į kokią „knaipę“ persikelia. Pareigūną visi vadino vardu, jis taip pat žinojo visų įžymybių vardus ir pavardes. Tad nuraminti žmoną ir parodyti, iš kurios kavinės į kurią neseniai su kompanija nukulniavo jos padūkėlis vyras, buvo didelis malonumas. Netrukus ta kryptimi pasukdavo ir žmona. Tiesa, laikui bėgant vyrai ėmėsi atsargumo priemonių ir prašydavo milicininko, kad neišduotų paslapties. Jis vargšus vyrus suprasedavo ir pasižadėjęs paslaptį saugodavo.

Valstybinės konservatorijos salėje vykdavo šokių vakarai, į kuriuos užsukdavo ir kitų aukštųjų mokyklų studentai. Anuomet buvo rodomas užsienietiškas filmas „Amerikietiška rapsodija“, tad šokome pagal madingas to filmo džiaz melodijas. Grojo ir konservatorijos orkestrėlis, o jame, atrodo, pianinu „džiazavo“ būsimas operos ir baletu teatro dirigentas Jonas Aleksa. Dainininkas Virgilijus Noreika svajingai raitė valsą su būsima žmona pianiste Žaneta, šokiams grojo kompozitorius ir būsimas estradinio orkestro „Oktava“ vadovas Mindaugas Tamošiūnas. Čia linksminosi ir kiti būsimi garsūs menininkai.

Visada būdavo malonu eiti prospektu pro Konservatoriją, iš kurios sklisdavo muzika ir dainavimas. Čia beveik visada sutikdavau

iš spaudos ir radijo pažįstamą veidą – muziką, dainininką, profesorių, kompozitorių. (Tada nežinojau, kad gretimame name – Saugumo komitete – buvo kankinami ir žudomi žmonės.)

Visi šie jaunystės prisiminimai, susiję su prospektu ir Radijo komitetu (dabar Mažasis teatras, Gedimino pr. 22), į kurią ir atėjau ieškoti darbo.

Radijo komitetas buvo įkurtas pačiame prospekto centre, kaip skelbia istorijos šaltiniai, 1900 m. statytame name. Radijas anuomet buvo traukos taškas, subūręs ir garsinęs meno ir kūrybos žmones. Tuos pačius veidus aš matydavau ir darbe, ir išėjusi į prospektą.

Čia dirbusi gera bičiulė ir nuvedė mane pas Radijo komiteto pirmininką Joną Januitį. Tai buvo 1957 m.

Pirmininkas, pavartęs mano pareiškimą (dar studijavau universitete), paskyrė dirbti radijo nototekos vedėja (turėjau muzikinį išsilavinimą). Čia radau jau dirbančią Reginą Vosyliūtę, vėliau išgarsėjusią talentingą kino režisieriaus padėjėja.

Nototekos salėje, viršutiniame namo aukšte, repetavo garsus radijo choras, vadovaujamas Antano Gimžausko. Šio choro dainos per radiją skambėdavo visą dieną. Dar besimokydama vidurinėje mokykloje buvau choro entuziastė ir kai kurias choro dainas mokėjau atmintinai. O dabar aš jį pamačiau ir išgirdau gyvai. Man tai buvo stebuklas, valandų valandas per repeticijas klausydavau jo dainavimo.

R. Parafnavičiaus nuotr.

Kiekvieną rytą gausus choristų būrys rinkdavosi į darbą ir gerą pusdienį traukdavo vieną ir tą pačią dainą, oratoriją, operos arba kokį nors kitą kūrinį. Šlifuodavo posmelį, eilutę, žodį, „imdavo“ natą tol, kol ji suskambėdavo „švariai“. Ši „kančia“ mano akims ir ausims baigdavosi tada, kai apkūniję dirigentą nuo energingų rankos mostų išpildavo raudonis, o choristai vos atgaudavo kvapą. Iš pradžių buvo įdomu stebėti, kaip dirba profesionalai, bet netrukus ši triukšminga choro kaimynystė pradėjo įkyrėti. Nemaniau, kad toks sunkus, varginantis ir monotoniškas profesionalaus choristo darbas.

Pačiu laiku įvyko permainos – Regina išėjo dirbti į kino studiją, o mane perkėlė į Garso įrašų skyrių dirbti operatore. Dar gerai neapšilusį kojų naujajame skyriuje, su grupe darbuotojų išvykau į Maskvą, kur vyko

pasaulinis demokratinio jaunimo ir studentų festivalis. Mūsų nedidelei grupei vadovavo žurnalistas Vilius Švanas.

Pamačiau, kokia įdomi žurnalisto profesija, kokios galimybės daug pamatyti ir sužinoti. Bet kitoks gyvenimas dar laukė ateityje, visų pirma reikėjo baigti žurnalistikos mokslus.

O grįžus namo laukė darbas naujame skyriuje.

Garso įrašų skyrius buvo tikras menų kūrybos fabrikas. Primityvia technika įrašinėjome viską, ką tik buvo galima įamžinti magnetofono juostoje – dramos teatro spektaklius, operas, operetas, chorų koncertus, atliekamas simfonijas, klasikinę muziką, solistų, lengvosios muzikos orkestro kūrinius, pirmųjų estrados atlikėjų muziką ir viską, kas

buvo geriausia kultūros ir meno pasaulyje. Šiandien šis retro palikimas yra radijo aukso fondas.

Įrašų studijoje, atitvertoje nedidelėje aparatinėje su stikliniu langeliu, stovėjo du didžiuliai metaliniai (pusės žmogaus ūgio) magnetofonai, ant kurių sukosi didelės magnetinės juostos. Greta buvo pultas, prie kurio sėdėjo režisierius. Jis per nedidelį langelį stebėjo visą įrašo procesą, tikrino, ar teisingai pastatyti mikrofonai, ar geras garsas, aiškus žodis, imdavo į rankas partitūrą ir sekdamas atliekamą kūrinių.

Režisieriai buvo universalūs savo profesijos žmonės. Visi jie turėjo muzikinį išsilavinimą. Kiekvienas jų įrašinėjo spektaklius, operas, chorų, estradinius ir kito žanro kūrinius. Tai gabūs ir talentingi režisieriai Česlovas Biveinis, Remigijus Kudirka, Vytautas Einoris ir Viktoras Baumila.

Radijo montažinėse dirbo tikri savo profesijos virtuozai: radiotechnikai Kęstutis Velička, Valentinas Lukoševičius, Džilda Mažeikaitė, vėliau išgarsėjusi kaip estrados dainininkė. Apsikarstę iškarpytomis magnetinėmis juostomis, jie be klaidų jas įmontuodavo į reportažo tekstą ar muzikos kūrinių.

Įrašius reikėdavo atlikti „juodą“ darbą – sumontuoti juostą. Darbo įrankiai – žirkklės, kažkoks aitrus skystis (primenantis acetoną) juostai klijuoti ir stiklinė „lopetėlė“ jai patepti. Po tokio montažo pirštai atrodė lyg sužaloti, jų oda „susigarbanodavo“, o nuo skysčio svaigėdavo galva.

Kad tai kenkia sveikatai, anuomet negalvojau, nes darbas buvo labai įdomus. Svarbiausia buvo tai, kad kiekvieną dieną sutikdavau garsių meno pasaulio žmonių. Eidavau į darbą kaip į šventę, o išeidavau kupina naujų įspūdžių ir įvairių juokingų nutikimų.

Štai garsus aktorius užmiršta tekstą, dainininkas „gaudo gaidžius“, klysta klarnetininkas arba smuikininkas, įrašą kartoja keletą kartų, po to bėga į aparatinę ir abu drauge montuojame dainą be „gaidžių“, tekstą be klaidų, iš geriausių „gabalų“, kurie po perklausos skambės eteryje.

Nelengva buvo įrašinėti, o ypač montuoti vadinamąją rimtąją muziką: operas, simfonijas, siuitas, koncertus styginiams instrumentams su orkestru, instrumentines pjeses ir kitus kūrinius. Daug balsų ir garsų, daug instrumentų, keletas įrašo dublių ir iš jų reikia išrinkti vieną geriausią, „padaryti“ aukštos kokybės muzikos kūrinių. Jis pasiliks istorijai, kaip kūrėjų ir atlikėjų vizitinė kortelė.

Nuo garsų ir balsų triukšmo bei aitraus nuodingo skysčio kvapo po montažo plyšdavo galva.

Kai šiandien per radiją girdžiu smuiko virtuozo profesoriaus Aleksandro Livonto atliekamus kūrinius, žinau, kad ne vieną jo įrašą montavau ir aš, kad tai buvo labai sunkus darbas, trukęs ne vieną dieną, už kurį profesorius nuoširdžiai dėkodavo, o kartą net ...ranką pabučiavo. Man tai buvo šokas, nes sovietiniai vyrai moterims rankų jau nebučiuodavo („Smetonos laikų“ atgyvena).

Radijo įrašų studijoje nuolat būdavo daug žymių žmonių. Visada skubantis kompozitorius Jonas Navakauskas ateidavo klausytis, kaip įrašinėjama jo muzika. Smagias jo polkas ir pjeses grojo ir Jurgio Gaižausko kapela, ir radijo lengvosios muzikos orkestras.

Visada geros nuotaikos dirigentas Juozas Indra iš Kauno atveždavo savo operetės kolektyvą, ir tie įrašai buvo vieni linksmiausių. Per pertrauką maestro bėgdavo į kitoje gatvės pusėje esančią saldainių parduotuvę ir, nuotakai pataisyti, šokoladiniais „kiaušiniiais“ (parduotuvėje tokių neteko matyti) vaišindavo ne tik už pulsto sėdinčias darbuotojas, bet ir savo solistes.

Nesuvokiama, kaip mūsų nematydama vos įėjusi į studiją nuostabioji dainininkė Beatričė Grincevičiūtė atpažindavo, kuris režisierius ir operatorius tą dieną dirba, ir į juos kreipdavosi vardais. Su visais meiliasčiau šėdavo, teiraudavosi, kaip sveikata, kas naujo, kaip laikosi šeima. Fenomenalios atminties menininkė nelaukdavo režisieriaus prašymo, ką įrašė reikia pakartoti, ir pati nurodydavo, ką taisyti. Jai dažnai akompanuodavo pianistas profesorius Ballys Dvarionas, iš išvaizdos griežtoko veido žmogus, bet vos tik prabildavo – neišsenkamo humoro šaltinis. Tuos savo juokelius greitakalbe jis berdavo keliomis kalbomis: į lietuvišką sakinį įpindavo lenkų, rusų ir, atrodo, vokiškų žodžių. Reikėjo gerai įtempti ausis, kad spėtum suvokti, kas ir kaip, o po to griaudėdavo juokas. Tai būdavo atokvėpis po sunkaus darbo. Viso to perduoti neįmanoma, kaip ir tų didžiųjų žmonių skleidžiamos gerosios auros.

Visada buvo gera nuotaika, kai studijoje įrašus darydavo Benjaminas Gorbulskis, Romanas Marijošius, pianistas Chaimas Potašinskas ir jo vadovaujamas tuo metu labai populiarus moterų vokalinis ansamblis, radijo režisierius Vytautas Grakauskas. Atmintyje išliko originali ilgametės ir nepakeičiamos Radijo komiteto akompanuotojos Nadeždos Dukstulskaitės povyza. Nadežda akompanavo visiems dainininkams, garsioms mūsų operos lakštingaloms Elenai Čiudakovai, Elenai Saulevičiūtei, Irenai Jasūnaitei. Kas šiandien šią šviesuomenę prisimena?

Ypač laukdavau dramos teatro aktorių. Talentingasis hamletiško žvilgsnio Henrikas Kurauskas, nepakartojama „Paskenduolės“ Veronika – Janina Berūkštytė, scenos karalienės ir karaliai Lidija Kupstaitė, Galina Jackevičiūtė, Jonas Kavaliauskas, Juozas Rudzinskas, Stepas Jukna ir kitos scenos pažibos...

Didelė laimė buvo matyti ir girdėti, kaip aktoriai dirba ir kuria vaidmenis, kaip jie klysta, kaip nesiseka ir kiek pastangų reikia, kad įrašas pavyktų. Tai buvo savotiška gyvenimo mokykla, kuri labai pravertė ateityje. Tik kartais teatre žiūrėdama spektaklius aktorius matydavau jau kitomis akimis... Atsirado šalutinių dirgiklių, kurie anksčiau netrukdė, bet iš dalies šiek tiek kenkė žavėtis teatro menu.

Pamačiau, kad tas nuostabus meno pasaulis ne toks jau šviesus ir gražus. Kad scenos karaliai ir karalienės, kaip ir mes, paprasti žmonės, yra pavydūs ir kerštingi, bakchanalijos „aistruoliai“. Buvo liūdna, kad dingto teatro paslaptis.

Kartą į aparatinę atėjo vienas garsus aktorius padėti montuoti skaitytų eilėraščių teksto. Pažinojau jį kaip šmaikštų, liežuvio nelaukiantį žmogų, progai pasitaikius nevengiantį pasišaipyti iš sovietmečio cenzūruojamos kultūros kuriozų. Bet tą kartą jis labai rimtai dėstė, kad turi didelę svajonę sukurti Lenino vaidmenį ir tam rimtai ruošiasi. Įkvėptai pasakojo, koks didis žmogus buvo tas Leninas ir kiek daug knygų apie jį jau perskaitė. Ir vis kartojo: „Tik pagalvok – Lenino vaidmuo. Kokia perspektyva, kokie vaidmenys ateityje... Kad tik gaučiau tą vaidmenį.“

Buvau per jauna, kad suprasčiau, ką jam reikė tas vaidmuo, kodėl jo taip nori. Tik pamaniau, gal jis juokauja atverdamas širdį apie savo kūrybines kančias, tad net nepasiteiravau, kodėl jam reikia to Lenino? Juk jis taip talentingai kuria kitus, daug įdomesnius, vaidmenis.

Po daugelio metų, matydama šį aktorių teatre ir kino filmuose, vis prisimindavau tą pokalbį apie Lenino vaidmenį, kurio, deja, jis taip ir nesu vaidino. Tik aš jau žinojau, kodėl šis jam buvo taip reikalingas...

Tokių ir kitokių „perliukų“ apie sutiktus praėjusio amžiaus kultūros ir meno žmones atmintyje dar išlikę, bet pasiliksiu juos sau...

Įrašai – ne vien juodas darbas, tai buvo ir kūryba. Solistai, choristai, muzikantai, aktoriai, režisieriai čia kūrė meną ir prisiliesti prie jo buvo didelė laimė.

Svarbus įvykis to meto radijuje buvo 1958 m. įkurtas Radijo lengvosios muzikos orkestras (vėliau Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos orkestras). Pirmasis jo vadovas buvo Jonas Vadauskas. Universalus orkestras grojo įvairios stilištos ir visokių žanrų muziką, lietuvių ir užsienio kompozitorių kūrinis televizijos ir radijo įrašų fondams, dalyvavo televizijos laidose, akompanavo „Dainų dainelės“ konkursuose, autoriniuose lietuvių kompozitorių koncertuose, įvairiose šventėse, įrašinėjo operas, miuziklus ir kt. Įsteigus orkestrą atsirado didelis stimulas kurti nacionalinę estradinę muziką.

Su orkestru dainavo žymūs operos, estrados, roko muzikantai: Virgilijus Noreika, Rimantas Siparis, Eduardas Kaniava, Vaclovas Daunoras, Romanas Marijošius, Irena Žukaitė, Vlada Mikštaitė, Stasė Laurinaitytė, grojo ir dainavo kompozitorius Feliksas Bajoras.

Įdomu, kad pirmieji populiariausi atlikėjai buvo operos solistai. Kitokios estrados jos saulėtekyje – neįsivaizdavome. Nepriekaištingas tekstas, graži, melodinga muzika ir aukšta atlikimo kultūra. Priešingu atveju įrašas negaudavo kelialapio į eterį.

Pastebėjau, kad dabartinis jaunimas, girdėdamas ir per televiziją matydamas senų estradinių dainų įrašus, atlaidžiai šypsosi. Jiems nelengva suprasti, kodėl radijo orkestro muzikantai vilkėjo juodus kostiumus, o po kaklu pūpsojo „peteliškė“, nes dainininkų koncertiniai kostiumai buvo puošnūs, bet kuklūs (jie nekompromitavo atlikėjo ir nesukeldavo nepageidaujamų komentarų). Jauniems žmonėms ypač neduoda ramybės klausimas, kodėl

tie dainininkai kaip įbesti stovėdavo vienoje vietoje ir per visą dainą net nekrustelėdavo? Kur nevaržomas judėjimas scenoje, laisvo stiliaus drabužiai? Jokios saviveiklos – tokie griežti buvo to meto reikalavimai.

Sumontuotus ir eteriui palaimintus įrašus dažnai perklausydavau kartu su pačiu atlikėju arba kompozitoriumi. Tai buvo tam tikra privilegija, ir aš tuo labai didžiuodavausi.

Šiandien, kai per radiją klausausi šios retro muzikos, lyg kino filme atgaivinu vaizdus, kaip viskas vyko, kaip atrodė atlikėjai, kokia buvo nuotaika ir kaip įdomu buvo dirbti. Tai buvo nuostabūs metai, ir man malonu, kad šiame kūrybos procese yra ir mano darbo dalelė.

Prieš kelerius metus Lietuvos žurnalistų sąjungos Senjorų klubo nariai surengė ekskursiją į Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos muziejų. Muziejaus stenduose ieškojau tų, su kuriais žengiau pirmuosius žingsnius Radijo komiteto Garso įrašų skyriuje. Deja, nepastebėjau, kad muziejaus stenduose būtų įamžintas pirmųjų garso režisierių, kūrusių radijo teatro bei muzikos fondus, atminimas.

Pagaliau atsisveikinau su radiju. Reikėjo baigti žurnalistikos mokslus universitete. Rašiau diplominį darbą apie Lietuvos televizijos istoriją. Kalbinau televizijos diktorių Juozą Baranauską, jaunutę pranešėją Leonardą Jekentaitę (Kuzmickienę) ir kitus televiziją kūrčius žmones.

R. Parafinavičiūtės nuotr.

Kad galėčiau naudotis televizijos archyvais, reikėjo pirmininko J. Janučio leidimo. Šis žmogus geležiniuose partiniuose gniaužtuose laikė visą radijo ir televizijos kolektyvą. Jo bijojo. Būti kviečiamam į jo kabinetą neretai nieko gero nežadėjo. Sklido kalbos, kad žaloti žmonių likimus ir laikyti visus baimėje jam padėjo gausus būrys skundikų, kurie naršė po kabinetų stalčius ir nešdavo jam rastus darbuotoją kompromituojančius „įkalčius“. Apie pirmininką buvo kuriami anekdotai, sklido tikros ir netikros istorijos. Pats garsiausias tikras įvykis – apie rašalo trūkumą komitete. Atseit kartą pirmininkas koridoriuje sutiko skubantį žurnalistą, kuris pasiskundė, kad pritrūko rašalo, tad skuba į parduotuvę jo pirkti. Pirmininkas labai supyko, kad ūkio dalies vadovas neap rūpina kolektyvo rašalu ir žurnalistai priversti

bėgti į parduotuvę. Šis darbo nesklandumas buvo aptartas susirinkime, o „už rašalą“ atsa-kingas darbuotojas – griežtai nubaustas.

Vargšas pirmininkas nežinojo, kad „rašalu“ anais laikais buvo vadinamas pigus vynas, kurį nesivaržydami darbo metu maukė visi, kas norėjo. Ši istorija apie „rašalą“, perpasakota šimtą kartų, gyva iki šių dienų.

Ėjau į jo kabinetą tik reikalo vedama, nes leidimo reikėjo diplominiam darbui rašyti. Sutiko draugiškai ir pakvietė jau su diplomu ateiti pas jį – „ras vietelę“ kokioje nors redakcijoje. Tą kartą J. Janutis paliko jautraus žmogaus įspūdį. Net pamaniau, kad kartais ir velnias ne toks baisus, kaip vaizduojamas...

Deja, jo pasiūlymu nepasinaudojau. Gyvenimo keliai mane nuvedė į tolimąjį pajūrį, kur ilgus dešimtmečius dirbau „Klaipėdos“ redakcijoje.

...Nostalgijos vedama užsukau į senąjį Radijo komitetą (dabar Mažasis teatras). Kaip šiandien jis atrodo? Ar tą ilgąjį koridorių puošia senas veidrodis nuo lubų iki grindų, pro kurį eidama kiekvieną kartą būtinai sustodavau ir pasisukinėdavau (nors ir dešimt kartų per dieną)? Kokia dabar įrašų studija?

Einu išblizgintu, bet man svetimu Gedimino prospektu. Viskas lyg ir taip pat, bet kažko trūksta. Nė vieno pažįstamo veido, nėra net su kuo pasisveikinti. Nematau tolumoje linguojančių pažįstamų figūrų, žmonių, su kuriais būdavo malonu susitikti ir išgerti puodelį kavos.

Šie nepaprasto grožio istoriniai namai, sujungti skliautais ir kiemais, reprezentuoja prospekto panoramą, bet buvusio centrinio gastronomo (prieškarinės „Žaliojo Štralio“ kavinės prabangos) nė kvapo nelikę. Gastronomo rūsyje veikė kepyklėlė, kurioje kepdavo skanias bandeles. Iš jos sklisdavo svaiginantys kvapai. Pietų pertraukos metu, trumpam išbėgę iš radijo studijos, prie lauko prekystalio (vežimėlis su ratukais) pirkdavome sultingas karštas plonas dešreles (visiškai neprimenančias beskonių šiandieninių) ir valgydavome su šviežiomis bandelėmis. Jas pardavinėjo baltu chalatu vilkinti raudonskruostė, stambaus sudėjimo, visada linksmo būdo moteriškė. Ji pažinojo visus prospekto klientus. O šį gardumyną užgerdavome gastronome pirktu kefyru iš butelio.

Ties skliautų vartais sutikau malonų garbaus amžiaus žmogų (supratau, kad tai teatro budėtojas), pasivadinusį „prospekto vaiku“. Kaip ir dera, tokio žmogaus atmintyje slypi neatskleisti prospekto, šio kiemo senų namų ir juose gyvenusių pokario žymių žmonių istorijos lobiai.

Gedimino prospekto namai, pažymėti 22–24 numeriais, 1899–1900 m. statyti pagal rusų kilmės architekto Konstantino Korjedovo projektą, kažkada spindėjo „Bristolio“, „Žoržo“ viešbučiais ir restoranais. Čia laiką linksmai leisdavo turtingi žmonės, meno pasaulio bohema. Sovietmečiu teatro kieme per paslaptingas duris į vieną pastatą prasmukdavo tik jiems skirtų deficitų atsimiti tie, kurie „nusipelnė gyventi geriau“.

Prospekto vaikas pasakojo ir apie kitus įdomius čia matytus nutikimus. Visa tai būtų įdomu istorijai, bet kas tą pasakojimą užrašys?!

Su Mažojo teatro pastatymo dalies vedėju Valentinu Tudorake lipu laiptais, bet senųjų patalpų neatpažįstu. Bandau atgaminti vaizdus mintyse, bet... Čia buvo įrašų studija (dabar žiūrovų salė), čia buvo aparatinė – rodo V. Tudorakė. Ilgas koridorius tas pats, bet jau ne erdvus, o užgriozdintas ir vos pereinamas. Bet kur tas senoviškas veidrodis? Veidrodžių teatre ne vienas, bet manoji jau nėra. Į kitus nežiūriu, nes nepamatysiu savęs prieš 57 metus...

Vedėjas pasakojo, kad prieš įsikurdami teatralai domėjosi archyvais, ieškojo duomenų, kas čia buvo anksčiau. Šiame pastate XX a. pirmojoje pusėje veikė Didysis miesto teatras (1 600 vietų). Pastate, kuris buvo didžiausias Vilniuje, patalpas nuomojo įvairūs klubai, parduotuvės, viešbučiai, tarp jų ir garsusis „Bristol“. 1904 m. puošnią Didžiojo teatro salę suniokojo gaisras. Ugnis nepalietė tik žiemos sodo, kurį 1902 m. savininkai sutvarkė (dabar jame Mažojo teatro patalpos).

Vėliau įrengtą salę 1909–1914 m. nuomojo lietuvių kultūros draugija „Rūta“ (ją 1906 m. įkūrė Mykolas Sleževičius), čia rengusi koncertus, paskaitas, teatro vaidinimus. „Rūtos“ teatrui dailininkas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis nutapė scenos uždangą, kurios kopija dabar saugoma Mažajame teatre.

„Šio namo paskirtis – būti teatru“, – įsitikinęs V. Tudorakė.

Kai 1991 m. sausį sovietiniai kareiviai užgrobė radijo ir televizijos rūmus S. Konarskio gatvėje, čia įsikūrė išvaryti darbuotojai, kol neatgavo patalpų.

...Prabėgę metai iš atminties ištrynė prisiminimus, žmonių veidus ir įvykius. Retkarčiais susitikę Lietuvos žurnalistų sąjungos Senjorų klube jau neatpažįstame vienas kito.

Laiko ratas apsisuko, pasikeitė karta, ir gyvenimas buvusiam Radijo komitete prasidėjo iš naujo.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Žvilgsnis į žurnalistinės veiklos praeitį

Ipolitas Skridla

Buvęs laikraščių ir žurnalų susivienijimo „Periodika“ direktorius

Būnant tarp žurnalistų dažnai tenka girdėti, kad sunku leisti ir išlaikyti kultūros, švietimo bei meno leidinius, taip pat kai kuriuos rajoninius laikraščius. Trūksta lėšų, gresia bankrotai.

Norėčiau pasidalyti mintimis, kaip laikraščių ir žurnalų leidyba buvo organizuojama tarybiniais metais, kaip buvo sprendžiami socialiniai, buitiniai ir kvalifikacijos tobulinimo žurnalistų reikalai, plėtota kita kūrybinė veikla.

Kad miestų ir rajonų laikraščių redakcijoms, šalies žurnalų leidėjams būtų lengviau spręsti leidybos, ūkio, finansinius ir kitus su žurnalistine veikla susijusius klausimus, 1968 m. buvo įsteigta savarankiška ūkiskaitinė organizacija – laikraščių ir žurnalų susivienijimas „Periodika“. Jai buvo perduoti trys respublikiniai leidiniai, 44 rajonų, 4 miestų ir 15 žurnalų redakcijų.

Veiklos pradžia nebuvo lengva. Visi leidiniai, išskyrus miestų ir kelių rajonų laikraščius, buvo nuostolingi, o žurnalistai dirbo prastomis sąlygomis. Pagrindinis

„Periodikos“ uždavinys buvo iš esmės pagerinti redakcijų leidybinę, ekonominę, ūkinę ir organizacinę būklę, siekti, kad periodinė veikla būtų rentabili.

Suprantama, pirmiausia tai priklausė nuo leidinių tiražų ir pajamų, gaunamų už reklamą.

Šiai problemai spręsti reikėjo nemažai pastangų ir gebėjimų, tačiau kryptingas darbas buvo rezultatyvus. Leidinių tiražai kasmet didėjo, buvo gaunama daugiau pinigų už reklamą.

Ūkiskaitinė savarankiška veikla leido „Periodikai“ užtikrinti ne tik stabilų ir normalų redakcijų darbą, bet ir sukaupti lėšų fondą, reikalingą žurnalistams materialiai skatinti bei socialiniams, kultūriniais ir buitiniams klausimams spręsti. Antai žurnalistams buvo skiriamos negrąžinamos pašalpos kooperatiniams butams įsigyti, apmokami kelialapiai į sanatorijas, mokamos premijos už darbo rezultatus ir pan. Atsirado galimybė „Periodikos“ sistemos žurnalistams didinti atlyginimus ir honorarus.

Nuolat buvo organizuojami kultūriniai ir sporto renginiai, žurnalistų spartakiados, spaudos šventės, išvykos į kūrybinius susivienijimus, rajonų ir miestų redakcijas dalijantis darbo patirtimi.

Turimos lėšos leido „Periodikai“ įrengti ir plėtoti žurnalistų mokymo ir poilsio bazę Molėtų rajone prie Bebrusų ežero, įsigyti ir įrengti poilsio namus Šventojėje. Juose kasmet galėdavo ilsėtis ar kelti kvalifikaciją miestų ir rajonų laikraščių bei „Periodikai“ priklausančių respublikinių leidinių žurnalistai.

Buvo statomos naujos redakcijos, remontuojamos esamos senos redakcijų patalpos.

Per paskutiniuosius dešimt „Periodikos“ egzistavimo metų (iki 1990 m.) pastatytos naujos, gerai įrengtos ir reikiamu inventoriumi aprūpintos Trakų, Zarasų, Prienų, Ukmergės, Šakių, Marijampolės, Akmenės, Kėdainių ir Molėtų redakcijos. Pasistengta, kad normalias dirbti pritaikytas patalpas turėtų Vilniuje esančios žurnalų redakcijos. Jos buvo aprūpintos transportu, reikalinga organizacine technika. Redaktoriams nereikėjo rūpintis popieriumi ir kitais ūkiniais reikalais.

Aktualiausioms problemoms aptarti ir joms spręsti prie „Periodikos“ buvo suformuota redaktorių taryba. Jos veiklą žurnalistai vertino teigiamai.

Išsiplėtojo „Periodikos“ leidybinė veikla. Pradėta leisti knygas už autorių lėšas. Tokia leidybos veikla kėlė didelį susidomėjimą ir paklausą. Įsteigta nauja redakcija Druskininkuose. Čia leistas savaitraštis „Druskonis“. Kartu su Lenkijos žurnalistais pradėtas leisti bendras leidinys „Pasidaryk pats“ (deja, jis egzistavo neilgai).

Ypatingas dėmesys buvo skiriamas kultūros leidiniams. Suprantama, tokių leidinių tiražai negalėjo būti dideli, o finansiniai rezultatai ne per geriausi. Nepaisant to, čia dirbantys žurnalistai nuolat gaudavo premijas, kelialapius, turėjo kitų lengvatų.

Nė vienai redakcijai, turinčiai mažus tiražus ir menkas finansines galimybes, bankrotas negrėsė. Leidinių kokybei užtikrinti buvo palaikomi glaudūs ir dalykiški ryšiai su spaustuvėmis. Tuo metu bendradarbiauta su Latvijos ir Estijos žurnalistais, keistasi spaudos darbuotojais su Vokietijos ir Lenkijos įmonėmis.

Žurnalistų darbas buvo vertinamas. Jų kūrybiškumą skatino pagerėjusios darbo sąlygos, dėmesys jų socialinėms ir buitinėms reikmėms, draugiškas tarpusavio bendradarbiavimas ir keitimasis gerąja darbo patirtimi.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

A. Pludžio nuotr.

Žiniasklaidai reikia ne **supermenų, o** **ombudsmenų**

Tomas Taškauskas

Net ir geriausi įstatymai nieko verti, jei niekas jų nesilaiko. Sovietų Sąjunga atvirai skelbėsi turinti demokratiškiausią konstituciją pasaulyje ir tuo pat metu vykdė totalinę savo piliečių gyvenimo kontrolę. Žiniasklaidos priemonėse įstatymus atitinka etikos kodeksai, būtini siekiant aiškumo, kokiais principais vadovaujasi vienas ar kitas konkretus žiniasklaidos veikėjas. Tyčia ar ne, etinės deklaracijos dažnai skiriasi nuo realios situacijos. Ir Lietuvos žiniasklaidoje pasirodo nepažymėtų užsakomųjų straipsnių, užuot perteikus nuomonių įvairovę, pateikiamas akivaizdžiai šališkas požiūris, netrūksta klaidų. Profesinių problemų ir iššūkių tiek daug, kad kyla pagunda į pagalbą kviestis neabejotinai žymiausią pasaulio žurnalistą – Supermeno alter ego Klarką Kentą. Vis dėlto yra ir kita galimybė užtikrinti žiniasklaidos priemonių veiklos kokybę – ombudsmenas.

Kada atsirado žiniasklaidos ombudsmenai?

Šiandien žiniasklaidos ombudsmenai veikia įvairiausiose žiniasklaidos priemonėse, išsibarsčiusiose visame pasaulyje, pradedant Šiaurės ir Pietų Amerika, baigiant Azija. Pirmieji „viešieji redaktoriai“ atsirado dar 1922 m. Japonijoje. Vakarų pasaulyje ombudsmeno institucijos pradžia – XX a. septintasis dešimtmetis, JAV laikraščių redakcijos. Nemažai žiniasklaidos priemonių ombudsmenu tampa vienas iš redakcijos žurnalistų. Didžiausias iššūkis šiuo atveju yra išlaikyti nepriklausomybę ir nešališkumą dirbant redakcijos viduje. Kartais, siekiant didesnio objektyvumo, keleriems metams samdomas visiškai nepriklausomas, iki tol redakcijoje nedirbęs žmogus.

Esama skirtingų veiklos tradicijų – Švedijoje nuo 1969 m. veikia nacionalinis žiniasklaidos ombudsmenas, atliekantis panašias funkcijas kaip Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija. Nacionalinis ombudsmenas yra personalinė savireguliacijos institucija, kurios tikslas – užtikrinti kuo didesnę žurnalistinės veiklos kokybę. Šio modelio privalumas tas, kad ombudsmenas yra nepriklausomas nuo išorinių įtakų, gali komentuoti ne vienos žiniasklaidos priemonės veiklą, tačiau tokia pozicija reikalauja išskirtinės kompetencijos ir autoriteto.

Elitinė profesija

Atsižvelgiant į jų skaičių pasaulyje, žiniasklaidos ombudsmenus galima vadinti elitine profesija. Dauguma šioje srityje

besidarbuojančių profesionalų priklauso tarptautinei Žiniasklaidos ombudsmenų organizacijai (*Organization of News Ombudsmen*). Kaip „Žurnalistikos“ almanachui teigė šios organizacijos vykdytysis direktorius Kirkas LaPointe, šiuo metu pasaulyje yra apie 75–100 ombudsmenų, iš kurių maždaug 60 dalyvauja organizacijos veikloje. Anot organizacijos vadovo, ombudsmenų pamažu daugėja – pastaraisiais metais Europoje ir Pietų Amerikoje ombudsmenų skaičius gausėjo, o Šiaurės Amerikoje išliko stabilus.

Tarptautinė Žiniasklaidos ombudsmenų organizacija, kuriai priklauso ir Lietuvoje prieš porą metų viešėjęs Estijos nacionalinio transliuotojo ombudsmenas Tarmu Tammerkas, savo veiklą pradėjo 1980 m. Siekdama populiarinti ombudsmeno profesiją ir aiškinti jos indėlį į žiniasklaidą, organizacija rengia kasmetines konferencijas, kuriose gilinamasi, kaip užtikrinti žurnalistikos kokybę, ir diskutuojama apie naujai kylančius iššūkius. K. LaPointe teigimu, Žiniasklaidos ombudsmenų organizacija pasirengusi patarti visiems, kam kyla klausimų dėl žiniasklaidos etikos ir veiklos standartų.

Kokia nauda iš ombudsmeno?

Žiniasklaidos ombudsmenų veikla prasidėjo siekiant mažinti skaitytojų nepasitikėjimą žiniasklaidos priemonių interesais ir pateikiama informacija. Pasitikėjimas neįmanomas be skaidrumo, tad ombudsmeno misija dvejopa – būdamas tarpininkas tarp

Ką veikia ombudsmenas?

„Ombudsmenas“ yra skandinaviškos kilmės žodis, reiškiantis „atstovą“. Žiniasklaidos ombudsmenas dar kitaip vadinamas „viešuoju redaktoriumi“ arba „skaitytojų atstovu“. Jis priima ir svarsto žiniasklaidos priemonės vartotojų skundus, susijusius su tikslumu, sąžiningumu, objektyvumu ir kitais naujienų pateikimo aspektais, bei teikia atitinkamus siūlymus, kaip tikslinti arba taisyti jau paskelbtas naujienas.

Tikriausiai nėra dviejų šios profesijos atstovų, kurių veikla būtų identiška, bet dažniausiai ombudsmenai stebi naujienas, pateikiamą informaciją, fotografijas bei kitą vizualinę medžiagą ir tikrina, ar viskas pateikta teisingai, tiksliai ir subalansuotai. Pats radęs arba iš auditorijos susilaukęs skundo dėl žurnalistinę etiką pažeidžiančių dalykų ombudsmenas informuoja už tai atsakingus redakcijos darbuotojus arba redaktorių.

Ombudsmenai taip pat prižiūri, kaip skelbiami pataisymai. Didesnėse žiniasklaidos priemonėse dirbantys šios profesijos atstovai reguliariai rengia informacinius biuletenius, kuriuose apibendrina auditorijos išsakytas nuomones ir skundus. Daugelis ombudsmenų taip pat skelbia komentarus, kuriuose aptaria didelio visuomenės dėmesio susilaukusius arba su konkrečia klaida susijusius dalykus.

Kiti ombudsmenai sukuria ir palaiko viešus diskusijų forumus, siekdami, kad auditorija užmegztų artimesnius ryšius su žiniasklaidos priemone. Daugelis ombudsmenų skaito viešas paskaitas, kuriose aptaria žiniasklaidos veikimo principus ir žurnalistinės etikos problemas. Kad ir kokia veikla užsiimtų šios profesijos atstovai, jie visada dirba siekdami kokybiškesnės žurnalistikos.

žiniasklaidos priemonės ir skaitytojų, jis ne tik nagrinėja skundus ir auditorijos atsiliepimus, bet ir prižiūri, kad žiniasklaidos priemonės vadovautųsi savo nustatytomis žurnalistinės etikos taisyklėmis. Ši veikla naudinga tiek žiniasklaidos vartotojams, tiek pačiai visuomenės informavimo priemonei.

Visuomenei ombudsmenas paaiškina sudėtingą naujienų kūrimo procesą, kurio nežinodami žmonės ima nepasitikėti

žiniasklaida. Taip ugdomas informacinis raštingumas, kuris ne tik skatina kritinį mąstymą, bet ir padeda geriau suprasti, kaip veikia žiniasklaida. Išklausydamas žmonių nuomones ir skundus šis asmuo taip pat padeda keisti įsitikinimą, kad žiniasklaidos priemonės yra arogantiškos, nejautrios ir nepasiekiamos paprastam žmogui. Todėl ombudsmenais dažniausiai dirba ne tik didelę patirtį žiniasklaidoje turintys, bet ir lengvai su auditorija gebantys bendrauti žmonės.

Žiniasklaidos priemonė, turinti aktyvų ombudsmeną, ne tik gerina savo veiklos kokybę, bet ir darosi atskaitingesnė, prienamesnė savo auditorijai, o tai savo ruožtu didina žmonių pasitikėjimą. Akivaizdu, kad šis argumentas turėtų būti itin aktualus Lietuvoje, kadangi 2013 m. pradžioje atlikta apklausa parodė, jog pasitikėjimas žiniasklaida mažiausias per 15 metų ir te siekia 33 procentus. Atskira ombudsmeno pareigybė taip pat padeda sutaupyti redaktoriui laiko, nes atsiranda žmogus, galintis atsakyti į visus auditorijos klausimus ir skundus.

Nors yra manančių, kad šias funkcijas galėtų atlikti kiti redakcijos nariai, pavyzdžiui, skilčių redaktoriai, patys ombudsmenai laiko savo darbą nepakeičiama profesija. Kaip savo tinklaraštyje teigia ilgametis „The Washington Post“ ombudsmenas Patricas B. Pextonas, šiuolaikinės technologinės priemonės iš tiesų suteikia galimybę skaitytojui tiesiogiai pareikšti savo nuomonę ir kritiką, o žurnalistams ir redaktoriams – iškart reaguoti į pastabas. Vis dėlto šiandien iš žiniasklaidos profesionalų reikalaujama dirbti beprotišku tempu – rašyti, būti aktyviems internete ir socialiniuose tinkluose, fotografuoti, įrašinėti ir t. t. Ar tokiomis aplinkybėmis tikrai lieka laiko ir noro reaguoti į skaitytojų vertinimus?

Ombudsmenai reikalingi ir Lietuvoje

Kaip „Žurnalistikos“ almanachui teigė „Verslo žinių“ vyriausiasis redaktorius Rolandas Barysas, Lietuvos žiniasklaidos

priemonėms ombudsmenai reikalingi, nes šiandien nėra kam profesionaliai analizuoti žiniasklaidos sektoriaus misijos ir turinio etikos aspektu.

„Tokią žiniasklaidos praktiką apibendrinančią analizę tiesiog būtina turėti, kad kiekvienas leidėjas, redaktorius ir žurnalistas žinotų, kas yra etiška, kas ne, kur yra laisvės ribos, kaip derėtų elgtis vienoje ar kitoje situacijoje ir pan. Geriausia ir įtaigiausia analizė yra tada, kai analizuojama konkrečios žiniasklaidos priemonės patirtis ir praktika. Ombudsmeno institucija paranki tuo, kad jos sprendimai ir vertinimai nebus traktuojami kaip šališki (leidėjai paprastai labai skausmingai reaguoja, kai kritika ateina iš konkurentų)“, – mintimis dalijosi R. Barysas.

Vis dėlto „Verslo žinios“ neturi planų samdyti ombudsmeną. Anot R. Baryso, bendrovės kultūra ir taip remiasi aukščiausiais skandinaviskos žurnalistikos etikos standartais, kurių pagrindu suformuotos vidinės veiklos ir elgesio taisyklės. Pvz., darbo sutartys „Verslo žiniose“ numato, kad Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimas gali būti pakankama sąlyga atleisti žurnalistą. Galiausiai R. Barysas teigė, kad nėra papildomų išteklių šiai pareigybei, tad savotišką ombudsmeno funkciją atlieka pats vyriausiasis redaktorius.

Panašiai situaciją pakomentavo ir didžiausio naujienų portalo Lietuvoje *delfi.lt* vyriausioji redaktorė Monika Garbačiauskaitė-Budrienė: „Žinoma, būtų puiku turėti tokią pareigybę, deja, DELFI yra per maža įmonė, kad galėtų sau tai leisti. Be to, nusiiskundimų nėra tiek daug, kad būtų verta

steigti atskirą pareigybę. Šiuo metu mes tokias problemas sprendžiame vidinėmis demokratiškomis diskusijomis.“

Priklauso nuo pasitikėjimo

Žinoma, žiniasklaidos ombudsmenas nėra panacėja nuo visų žurnalistikos etikos problemų, nes šios personalinės savireguliacijos institucijos veiklos sėkmė neatsiejama nuo pasitikėjimo. Otavos universiteto (Kanada) komunikacijos ir žurnalistikos profesorius Marc-François Bernier'as 2013 m. paskelbė tyrimą, kuris rodo, kad ombudsmeno veiklos rezultatai esmingai priklauso nuo kitų žiniasklaidos profesionalų ir visuomenės požiūrio į šį darbą dirbantį asmenį.

Profesorius atliko tyrimą trijose prancūziškose nacionalinės aprėpties žiniasklaidos priemonėse – dienraštyje „Le Monde“, valstybinėje televizijoje „France 3“ ir valstybinėje radijo stotyje „Radio France Internationale“ (RFI). Apklausus visų trijų redakcijų žurnalistus paaiškėjo, kad palankų požiūrį į ombudsmeną lemia skaidrus įdarbinimas (asmuo pasirenkamas dėl profesinės kompetencijos). Taip pat labai svarbu, kad ombudsmenas nebūtų šališkas redakcijos darbuotojų atžvilgiu, juos vertintų ir kritikuotų lygiavertiškai. Vis dėlto dauguma tyrimo dalyvių sutiko su teiginiu, kad ombudsmenas reikalingas kiekvienai žiniasklaidos priemonei, norinčiai užtikrinti atsakingą ir kokybišką žurnalistiką.

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Tyrinėtojai, arba patvorių smalsuoliai

Jūra Marija Baužytė

Aną dieną einu pro gretimo privataus rūmo kiemą. Žiūriu, prikišęs akį prie tankios tvoros plyšio, pasistiebęs ant pirštų galų stypso penkiolikametis pažįstamos Gitanos sūnus. Ir aš susidomėjau, į ką jis, numetęs ant tako knygų pribubintą kuprinę, pro siaurutį plyšį įsistebeilijo.

– Tsss! – iškėlė pirštą Linas ir tėsė pašnabždomis: – Čia vyksta tokie dalykėliai!

– kažkas ypatinga? – toliau kurstė mano smalsumą seklys.

– Kad jūs būtumėte mačiusi, kiek čia mergų prisirinko! Na, tokių „fainų“, kokių nuotraukas tik ant žurnalų viršelių spausdina.

– Radai dėl ko gaišti, – nusijuokiau.

Pakeliui apsigalvojau: be reikalo pasityčiojau. Lino amžiaus vaikinams panelės itin rūpi, o dar dailios. Drauge galvon atklydo gauruota mintis. Namu savininkas Žydrūnas – žinomas verslininkas, jo žmona Ilona valdo atskirą bendrovę. Mačiau, kaip vakar moteris su dviem savo paaugliukais automobilio bagažinėn krovė nešulius. Vaikai vis minėjo močiutės vardą. Matyt, trijulė iškūrė į kaimą.

O Žydrūnas?! O lia lia... Bet koks pagaliau čia mano reikalas? Lyg svarbesnių užsiėmimų neturėčiau. Štai nešiosi solidžią knygą apie žurnalistinius tyrimus. Knietai kuo greičiau perskaityti.

Skubiai užkandusi atsiverčiau storą tomą. Pirmiausia „pagerbtas“ buvęs komerciantas, nūnai Seimo narys V., jau nuo neatmenamų laikų ganėtinai garsinamas. Na, ir kokių jo darbelių tyrinėjimai net penkiasdešimtyje puslapių surašyti?

Užsimota išties rimtai, susikaupus, naktimis nemiegota sekant, kokios paslaptingos ir nelabai paslaptingos damos, skleisdamos brangių kvėpalų debesis, dingsta už pono V. durų dieną ar vakare ir kaip apsidariusios, išsikvėpinusios jos pasirodo tautai rytą. Nustatyta, kad tos pačios „ypatos“, matyt, pagal griežtą grafiką dažnokai atkaukši aukštakulniais ir ponui V. ilsintis namuose posėdžių metu. Žinoma, lietuviškajam Šerlokui Holmsui itin smalsu, ar tarp jų atvykdavo žurnalistų smalsumo subjekto žmona, ar ne?

Kad tu sukeptum! Tai išsijuosęs turėjo triūsti paparacas! Įsivaizduoju jį susigūžusį prie tarpupvartės krūmuose, tamsiam

koridoriuje po laiptais, priglaudusį ausį prie pono V. durų raktų skylutės. Arba ne – versdama puslapį po puslapio matau jį patogiai įsitaisiusį automobilyje kitoje gatvės pusėje, iš kur aiškiai matyti sekamo buto langai, o naktį net už užuolaidų judantys siluetai. Žinoma, kantrusis kolega turėjo būti apsirūpinęs septynetu butelių alaus ir trejetu pakelių sūrių traškučių. Nakčiai, žinoma, pasirūpinta kai kuo stipresniu dėl drąsos ir dėl šilumos, ypač jei tyrinėjimai vyko šaltuoju metų laiku.

Iš aprašymo nesužinojau, kaip viskas ėjosi. Autorius, atrodo, nesusekė, ar tarp paslaptinių damų buvo Seimo nario pono V. teisėta žmona. Tik vandens į puslapius išpilta sočiai.

Tysodama ant kanapos galėjau spėlioti apie tokio tyrinėtojo darbo metodus. Šiaip ar taip didžiai naudinga pasimokyti, kaip rakinėti panašius, tautai ir valstybei gyvybiškus reikalus (gal čia vertėtų pasitelkti A. Kristi mis Marpl?), kad, gink Dieve, kas nors nepraspruktų pro žurnalisto stebėjimo lauką ir liaudis liktų nežinios ūkuose. O ji turi teisę viską iki panagių ir dar daugiau sužinoti iš laisvos, baltos, geltonos ar raudonos spaudos.

Pagaliau nusmelkė mintis: ko gi aš drybsau ant savo nudrybsotos kanapos? Kvailė per visą pilvą! Linas, ir tas nuovokesnis... Esmi žurnalistė, ar ne?

Kur mano žiūronai, po paraliais! Kur fotoaparatas?

Pasistvėrusi darbo įrankius išlekiu prie Žydrūno tvoros. Lino jau nebėra – reikės vėliau paklausti, ką jam dar pasisekė sužinoti. Bet štai kaimyno namo antrojo aukšto lange šmėkšteli du siluetai. Mažne dar galėsiu pagvilventi verslininko gyvenimo užkulnius?

Įsitaisau ant didesnio akmens ir kairės akies dešine puse (tvoros plyšys siauras!), tarsi teleskopu, apžvelgiu gana prabangų kiemą. Kol kas tuščia. Smalsukas būdoj sapnuoja sultingą kaulą.

Jau ir nugara įskaudo, ir akis pradeda ašaroti...

Pagaliau išvirsta įkaitęs Žydrūnas su dviem panelėm į kiemą... Greitai įtaisau fotoaparato objektyvą į tvoros plyšį. Na, laikykitės! Spaudžiu mygtuką. Vieną, du kartus. Bet kol kas nieko nevyksta.

Štai ir prikirpau nelabuosis... Apkabinęs per pečius panelę, kurios siauras sijonas vos šakumą dengia, Žydrūnas vedasi toliau, prie krūmelių.

Kaip tyčia iš būdos išlenda Smalsukas ir ima žvanginti grandine, ketindamas arčiau susipažinti su šeimnininko viešniom. Per tą prakeiktą grandinę nieko negirdžiu.

Vieniša panelė smailiu užkulniu gremžia kiemo asfaltą. Palikusi begremžiančią, lekiu už kampo ir grūdu objektyvą į kitą tvoros plyšį. Bet virš krūmokšnių matyti tik pasišiaušę mano sekamųjų pakaušiai. Na, na, ko čia maivotės? Pirmyn! – norėčiau sušukti. Bet...

Žydrūnas su pirmąja panele jau grįžta prie antrosios. Visi sulenda į automobilį.

Dabar jau aš, nešina savąja amunicija, sprunku už alyvų. Ir ko? – atgaunu amą. Apsukresnis mano vietoje būtų iš priekio pašaudęs fotoaparatu...

Ką dabar galėčiau pasiūlyti spaudai? Pikan-
tiškumo lyg ir mažoka.

Tądien galutinai suvokiau paparaco dar-
bo sudėtingumą ir esmę. O aš, tamsuolė,
kartą žingsniuodama Vilniaus senamies-
čio gatve buvau pasišovusi skaityti moralą
jaunesniems kolegoms, purvinais batais
susikorusiems ant tik ką nudažyto mūrinio
šventoriaus aptvaro. Mat buvo pasklidęs
gandas, jog po minutės kitos čia turi atūžti
ganėtinai prigesęs šaumenas tuoktis su savo
išrinktąja. Tad bažnyčios prieigas stropiai

saugojo pora įmitusių žaliūky. „Kas žino,
gal jie specialiai samdyti, kad sužadintų
gausesnio būrio žurnalistinių tyrinėjimų
asų smalsumą?“ – tąsyk pagalvojau.

Šiaip ar taip po paparacų antpuolio šven-
toriaus aptvaras gerokai nupilkio. Man ši
ir anksčiau ryškiau nespindėjusi jauni-
kio žvaigždėlė, nepaisant anuomet apie jį
spausdintų gausių reportažų, vos vos žėravo.

Užsiėmusi verslininko Žydrūno nuotykiams
pamiršau, kad stalčiuje guli skundai: dėl
įmonės savininko neišmokėtų atlyginimų
darbininkams, dėl produktų ir vaistų kainų
augimo. Čia karstymasis tvoromis nepadės.
Sunkioji artilerija, brač.

Geriau Žydrūno nuotykiams ranką pamik-
linsiu. Pagaliau bus pirmas rašinys mano
knygai „Nežiopsok“!

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Juozas Kuckailis

(1937 03 03 Taikūnai,
Leipalingio valsčius – 2013 11 04 Vilnius)

Vytautas Žeimantas

Kolega Juozas man įsiminė ne tik kaip darbštus ir kūrybingas žurnalistas, kūrėjas, bet ir kaip geras, švelnaus būdo žmogus, tikras dzūkas.

„Tavo rankos geros. Jos mikliai peša pačią ploniausią giją... Iš tų plonyčių gijų gimsta

pačios ploniausios drobės pasaulyje. Tada ištiesi jas lankoje prie upelio. O!.. Tai patys tiesiausi keliai į saulę... Tuose keliuose palieku savo mažytes pėdas. Pirmus pėdsakus būtyje“, – štai kaip jaudinančiai, net poetiškai per Motinos rankas jis tiesia savo kelią į gyvenimą.

Juozas Kuckailis. *LŽS archyvo nuotr.*

Kolega Juozas gimė Lietuvos savanorio kūrėjo šeimoje 1937 m. kovo 3 d., buvusioje Seinų apskrityje, Leipalingio valsčiuje, Taikūnų kaime. 1956 m. baigė Leipalingio vidurinę mokyklą ir nutarė realizuoti savo vaikystės ir jaunystės svajonę – tapti jūrininku. Įstojo į Klaipėdos jūreivystės mokyklą, pasirinko tolimojo plaukiojimo laivavedžio specialybę. Sėkmingai įveikęs visus egzaminų barjerus, tapo kursantu. Tačiau antraisiais mokymosi metais, kaip „nepatikimas elementas“, buvo paprašytas mokyklą palikti.

Grįžęs į tėviškę jis dirbo kolūkyje, 1963 m. baigė Kauno 2-ąją technikos mokyklą. Pradėjo dirbti staklių gamykloje, priklausė prie laikraščio „Kauno

tiesa“ veikusiai Jaunųjų rašytojų sekcijai. 1981 m. baigė Vilniaus universitetą, įgijo žurnalistikos specialybę. Įstojo į Lietuvos žurnalistų sąjungą. 1966–1969 m. dirbo Literatūros muziejaus moksliniu bendradarbiu, 1969–1995 m. – savaitraščio „Gimtasis kraštas“ kultūros skyriaus vedėju, atsakinguoju sekretoriumi, vyr. redaktoriaus pavaduotoju. Tuo metu dažnai teko su juo bendrauti. „Gimtasis kraštas“ buvo skirtas užsienio lietuviams, gal todėl ten buvo ir didesni honorarai. Tai traukė autorius, aš nebuvo išimtis. Kolega Juozas noriai skelbė mano rašinius, mes susidraugavome. Savo ruožtu jis aktyviai rašė ir į kitus leidinius. Skelbė ir grožinės literatūros vaizdelių, novelių.

1996–2001 m. jis buvo Lietuvos blaivybės draugijos laikraščio „Baltų ainiai“ redaktorius.

1978 m. išėjo jo pirmoji knyga „Gyvenimas margas, pasaulis dar margesnis“. Ji neužsigulėjo knygynų lentynose, tapo bibliografinė retenybe, itin pageidaujama kolekcininkų.

1998 m. išleista jo antroji knyga „Karan išėjo vyrai...“, parašyta pagal 1918–1920 m. Lietuvos savanorio Juozo Mikelionio atsiminimus. 2000 m. pasirodė jo sudaryta džiukų partizanų dainų rinktinė „Išėjo ginti brangios tėvynės...“. Jai medžiagą kolega Juozas rūpestingai rinko ir užrašinėjo Džiukijoje dar 1956–1958 metais. Tada dar būdamas jaunas berniokas suprato, ką reiškė Lietuvai dešimt metų trukusios pokario kovos su galingiausia to meto karo mašina Europoje – sovietų armija, per penkerius metus sutriuškinusia tokią pat galingą

Vermachto kariuomenę. Lietuvoje partizaninis karas vyko dvigubai ilgiau. Ir tai dzūkui berniokui kėlė didžiulį pasidžiavimą savo tauta.

2000 m. pasirodė jo sudaryta B. Labėno kūrybos knyga „Žygiuojanti tauta“, 2003 m. jis vėl grįžo prie Lietuvos nepriklausomybės kovų tematikos ir išleido knygą „Sentėvių dvasia liepsnoti: leipalingiečiai 1918–1923 metų kovose už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę“. 2006 m. pasirodė jo nauja knyga „Dzūkai“, skirta iškiliausiems Leipalingio krašto žmonėms, 2010 m. – knygos „Dzūkai“ antrasis tomas. 2013 m. lyg atsisveikindamas išleido knygą „Nutulę Leipalingio šimtmečiai“. Jis dirbo kruopščiai, sistemingai. Dažnai jį, palinkusį prie senų knygų ar laikraščių, matydavau ir Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Kelioms jo knygoms rašiau recenzijas. Tokią kūrybą nesunku recenzuoti. Lengvas žodis, imli mintis, įdomūs faktai, profesionalus pateikimas leido ir recenzentui pasijusti kūrėju.

Nuo 1999 m. kolega Juozas, tapęs vienu iškiliausių Dzūkijos krašto metraštininkų, kasmet leido po „Leipalingio kalendorių“. Tąsyk maniau, kad laimingas yra tas kraštas ir jo žmonės, kurie turi savo metraštininką.

Deja, 2013 m. lapkričio 4 d. jo širdis nustojo plakti. Leipalingis ir visas dzūkų kraštas neteko savo metraštininko, mes – gero ir kūrybingo kolegos, bičiulio, LŽS nario.

Kolegos Juozo kredo: „Gyvenimo laikrodis tiksi ir tiksi... Jei žemėje nieko didaus neatliksi, tu ją po savęs kaip plėšikas paliksi.“ (P. Vaičiūnas)

**Remia Spaudos, radijo ir
televizijos rėmimo fondas**

Konkurso
„LIETUVOS SPAUDOS FOTOGRAFIJA 2013“
nuotrauka nugalėtoja

Tema „Diplomatija“
Pasienis. Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Emanuelis Zingeris
Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos pasienyje.

Olgos Posaškova nuotr.

ISSN 0135-1346

9 770135 134000